नवनीत भाग २.

कवितासार संग्रह

लोक हिता करितां

परशुरामपंत गोडबोले.

ह्यांनीं केला,

तो

पुणें येथें,

ज्ञानप्रकाश छापखान्यांत छापिला.

इसवी सन १८६३

शके १७८४

इसवी सन १८४७ च्या विसाव्या आक्टा प्रमाणें ग्रंथकर्त्यानें

ह्या ग्रंथावर आपली मालकी ठेविली आहे.

किंमत नऊआणे.

प्रस्तावना.

लोकांस महाराष्ट्र भाषेंतील कवितांची गोडी लागावी व माहिती व्हावी ह्या साठीं "नवनीत अथवा प्राकृतकवितांचे वेंचे" ह्या नांवाचें एक पुस्तक पूर्वीं केलें आहे. तें बहुतांस आवडतें, परंतु त्यांत ग्रंथ संग्रह बराच असून किंमत फार आहे ह्या मुळें तितकी किंमत खर्चून पुस्तक घेण्याचें ज्यांस सामर्थ्य नाहीं त्यांस तें न मिळाल्या मुळें त्यांचे मनोरथ अपूर्ण राहतात, असें पाहून त्याच मासल्याचें पण लहान असें हें नवें पुस्तक करून त्यास नवनीताचा दुसरा भाग ह्मटलें आहे. ह्यांत जो संग्रह केला आहे तो पहिल्या पुस्तकांतला न घेतां थोडे थोडे निराळे वेंचे घेऊन केला आहे. ह्यांत त्या पुस्तकांतील कवीं पैकीं बहुतेक कवींच्या कवितांचे वेंचे घेतले आहेत, व कांहीं दुसऱ्याही कवींचे आहेत. ह्याची किंमत थोडी असून लोकांस उपयोग व्हावा ह्या बेतानें हें पुस्तक तयार केलें आहे, व ह्यांत कवितांचे सर्व प्रकार आणिले आहेत.

अनुक्रमणिका.

प्रकरणें.	पृष्ठ.
काव्यप्रशंसा श्लोक १	१
मंगल श्लोक. ८	१
ईश्वराची प्रार्थना व त्याची स्तुति. श्लोक ओंव्या वगैरे. २१	२
रामचंद्र प्रार्थना. श्लोक १०	५
मुकुंदराज, विवेक सिंधूंतील स्थूळदेहाचीउत्पत्ति. ओंव्या ३३	६
ज्ञानेश्वर, ज्ञानेश्वरी अध्याय २ ह्यांतील ओंव्या. ३५	९
नामदेवाचे अभंग. १० कृष्णाचीबाळक्रीडा.	११
तुकारामाचे अभंग. ४३.	१५
वामनपंडिताचे श्लोक.	०
१ वेणुसुधेंतील. १०	२३
२ राधाभुजंगांतील. २२	२४
३ वामनचरित्र. ३	२५
४ गान्हाणीं. ४	२६
५ शबरी आख्यानांतील. ११	२६
६ नामसुधेंतील. १७	२७
७ सुभाषित स्फुट श्लोक. २०	२९
रामदासाचे अभंग. १०	३०
मुक्तेश्वराच्या ओंव्या सभापर्वांतील नारदनीति. ४१	३३
अमृतरावाचे कटाव ३ व चूर्णिका.	३६
मोरोपंत याची कविता.	०
१ स्फुट आर्या. २१	३८
२ नामाच्या आर्या. १९	४०
३ कंसवध प्रकरणीं आर्या. ४०	४१
४ गोपीशोकसांत्वन आर्या. ३०	४५
५ गोपी प्रेमोद्गार आर्या. ८	४७

प्रकरणें. पृष्ठ

६ मंत्ररामायणांतीलआर्या. ४२ .... ४८
७ आदिपर्वांतील धेनुहरणआर्या. ३८ .... ५१
८ रुक्मिणीहरणांतीलआर्या. ३४ .... ५४
९ कर्णपर्वांतीलदुःशासनवधआर्या. २१ .... ५७
१० लघ्वक्षररामायणांतीलआर्या. ५ .... ५९
११ कर्णपर्वांतीलकर्णार्जुनयुद्धआर्या. २१३ .... ५९
१२ अक्रूरागमनांतीलआर्यागीति. १० .... ७७
१३ रामायणयुद्धकांड साक्या. १३ .... ७८
१४ परंतुरामायणांतीलआर्या. १० .... ७९
१५ स्यमंतकोपाख्यानांतीलश्लोक. १० .... ८०
आनंदतनयाची कविता. श्लोक वगैरे. ०
१ सीतास्वयंवरांतील श्लोक चूर्णिका वगैरे ३८ .... ८२
२ लवकुशाख्यानांतील श्लोक. ३५ .... ८८
रामजोशी ह्याच्या लावण्यांचीं कांहीं कडवीं. ४ .... ९३
कितीएक कवींचीं पदें. ३१ .... ९५
हिंदुस्थानी भाषेचीं पदें ९ . ... १०५
हिंदुस्थानी दोहरे. ३७ .... १०७
ध्रुवाख्यान दिंड्या. २७ .... ११०
प्रबंध नाना उंडे ह्यांचा. १ .... ११२
सुभाषित स्फुट कविता सवाया श्लोक वगैरे. २० .... ११३
अन्योक्ति श्लोक. १८ .... ११८
प्रभाकर कृत लावणी १ लक्ष्मी पार्वती संवाद. १२०
प्रभाकरकृत लावणी कालियमर्दनाची. १२३
चर्पटपंजर. श्लोक. ६ .... १२५
ग्रंथ कर्त्याची प्रार्थना श्लोक ५ .... १२६

काव्यप्रशंसा श्लोक.

सचेतः कैरवांतें विकचकरि, जगत्ताप संपूर्ण टाळी
अज्ञानध्वांतसारें हरि, रसिकचकोरांति अत्यंतपाळी
नानावस्तु प्रकाशी, कविहृदय पयोराशि संतोष हेतू
काव्येंदु स्वोदयानें, खळविरहिजनां होतसेधूमकेतू १

मंगलश्लोक.

आखुवाहन सर्पभूषण कुंजरानन वागवी
गौरिनंदन स्फूर्तिकारण विघ्ननाशन लाववी
सिद्धिदायक बुद्धिनायक चित्तमंदिरिंसांठवा
ग्रंथकारण दुःखवारण आदिमानसिं आठवा १

कृपापारावारा विमळतुळजापूरसदना
तुकाईजेध्याती सदयहृदया चंद्रवदना
नबाधेंदेत्यांलाकिमपिसहसाकाळकलना
भजावी सद्भावें हिमगिरिसुताशंभुललना १

अंबेमहात्रिपुरभैरविआदिमाये, दारिद्र्यदुःखभयवारुनिदाविपाये
तुझाअगाधमहिमावदतीपुराणीं, श्रीरेणुकेभगवतीवरदेभवानी १

कर्दळीवनमंडपीं कपिअंजनीसुत शोभतो
जानकीप्रिय रामसुंदरपादपंकज ध्यायतो
सिंधुलंघुनिशोधिलीजनकात्मजाभुमिनंदिनी
ध्यायिजे हनुमंतअंतरिं भक्तराजशिरोमणी १

मंगलश्लोक.

हरिचरणसरोजींचित्सुधासारपानें, भ्रमरपरमयोगीगुंजतीनामगानें
हरितिसकलदुःखाहीं सुखाचींनिधानें, वदवदवदजिव्हेवासुदेवाभिधानें १

इन्द्राचेंपद दैत्यराजबळितो विप्रप्रसादें हरी
तेव्हांकश्यपमंदिरींअदितिच्यादिव्यव्रतेंश्रीहरी
झालावामनमौंजितेंचिसमर्यींहोतांचिभिक्षाछळें
सर्वस्वत्रिपदेंहरी स्मरमना त्याचींपदें कोमळें १

जोब्रह्मरूपअवतारबहूधरीतो, नानारूपेंस्वजनसेवकउद्धरीतो
भूभारवारणदशांतिलआठवाहो, नंदालयींप्रगटतोहरिआठवाहो १

माळाकारपरस्परें करगळां घालोनि गोपांगना
गातीनाचति पाहती अवधियाएकाजगज्जीवना
सोन्याचेमणिओंविलेभुजगुणींगोऱ्याशशांकानना
पायूचे पदकस्थळीं स्मरमना श्रीदेवकीनंदना १

ईश्वरास प्रार्थना व त्याची स्तुति.

श्लोक

स्तुती करावी परमेश्वराची, करूं नये व्यर्थ कधीं नराची
स्तुतीस कीं ईश्वर पात्र होतो, तसा तिला मानव काय होतो १
डोळ्यांनीं बघतों ध्वनी परिसतों कानीं पदीं चालतों
जिव्हेनें रस चाखितों मधुर ही वाचे अह्मी बोलतों
हातांनीं बहुसाळ काम करितों विश्रांतिही घ्यावया
येतों झोंप सुखें फिरोनि उठतों ही ईश्वराची दया २

+ ईश्वराचे आज्ञेवांचून सृष्टिव्यवहार चालत नाहीं हें तात्पर्य.

सत्तेनें प्रभुच्याच सूर्य उगवे त्याच्याचि सत्ताबळें
वारा वाहतसे नभीं तरुलता देतात पुष्पें फळें
पाण्याचा करितात मेघसमयीं वर्षाव भूमीवरी
देते धान्य समृद्धि भूमि अवघी त्याचीच सत्ताखरी ३

कामदाछंद.

आसही तुझी फार लागली, दे दयानिधे बुधि चांगली
देउं तूं नको दुष्ट वासना, तूंच आंवरीं माझियामना ४
देह देउनी तूंच रक्षिसी, अन्न देउनी तूंच पोसिसी
बुद्धि देऊनी काम सांगसी, ज्ञान देउनी तूंच तारिसी ५
वागवावया सर्व सृष्टिला, शक्तिवा असे एक तूजला
सर्वशक्ति तूं सर्व *देखणा, कोणजाणिजे त्या तुझ्या गुणा ६
नाम रूप हें तूजला नसे, त्या तुला मुखें वर्णवे कसें
आदि अंत ना मध्यही तुला, तूंचिदाविशी मार्ग आपुला ७
माणसें अह्मी सर्व लेंकरें, मायबाप तूं हें असे खरें
तूझिया कृपेवीण ईश्वरा, आसरा अह्मां नाहिं दूसरा ८
तूंच आहसी आमुची गती, देइं आमुतें उत्तमामती
प्रार्थितों तुला जोडुनी करा, हे दयानिधे कीं कृपा करा ९

ओव्या.

जयजयजीपरमपुरुषा, जगज्जीवनाजगदीशा,
विश्वंद्याविश्वेशा, परात्परेशाकृपानिधी १
तूंभक्तकामकल्पद्रुम, संहारींमाझाभवभ्रम,
कष्टलोंकरितांसंसारकाम, सदासकामविषयार्थी २
कामक्रोधलोभमोहो, मदमत्सरशत्रुसमूहो,
यांनींगांजिलेंकेलाद्रोहो, झालोंसावयवघाबरा ३
तुजहृदयस्थाविसरलों, विषयाच्यासंगतींलागलों

---

*सर्व पाहणारा. सर्वत्र दृष्टि ज्याची असा ईश्वर.

स्वहितालागींमीनाडलों, बहुतपावलोंखेदातें ४
ज्यांचीधरूनियांममता, नाशकेलाआपुल्याहिता
तींसर्वअंतरलींआतां, ह्मणोनिआलोंशरणतुज ५
बाळपणगेलेंखेळतां, तारुण्यगेलेंविषयभोगितां
वृद्धत्वींपावलीचिंता. आयुष्यतत्वतांवेंचलें ६
आतांतूंचिंबापमाय, तूंचिसखासुहृदहोय
तुजचिमोकलितोंधाय, पावलवकराहींमाउलिये ७
झडकरियेऊनिघालींउडी, बंधनमाझेंनिःशेषतोडीं
मोहांधकूपांतूनिमजकाढीं, करींताडातोडीखेदाची ८
आतांनलावींउशिरू, मजलानधरवेधीरू
तूंचिजगदात्माजगद्गुरू, जाणसीविचारूहृदयींचा ९
आतांनहोईंउदास, धांवूनिपुरवींमाझीआस
त्यांधरलीअसेतुझीकास, वसवींहृदयासमाझिया १०

श्लोक

सर्वज्ञा परमेश्वरा सकरुणा बापा दयासागरा
आह्मीअज्ञतुझींमुलेंसकलहींतूंबापहोशीखरा
केलाकांइतकाअह्मांवरितुवांदेवाअसाकोपहा
हेआह्मीकरुणस्वरेंविनवितोंआह्मांकडेतूंपहा १

पद

त्रातातूंचहरी ॥ अह्मांला त्रातातूंचहरी ॥ ध्रुवपद ॥
अंतनकोबघुंअमुचाआतां ॥ धांवघेईंलवकरी ॥ अह्मा० ॥ १ ॥
जगत्कार्यसंहरकारका ॥ अज्ञानकोधरुंदुरी ॥ अह्मां० ॥ २ ॥
सर्वसंकटापासुनिदेवा ॥ मुक्तकरींझडकरी ॥ अह्मा० ॥ ३ ॥
कामक्रोधादिकहेशत्रू ॥ पीडितिबहुअंतरीं ॥ अह्मा० ॥ ४ ॥
नारायणसुतविनवितसेकीं ॥ दासअह्मांतेंकरीं ॥ अह्मां० ॥ ५ ॥

अनुष्टुप्श्लोक

श्रीरामानीरदश्यामा सुखधामारघूत्तमा
त्वत्पादनखचंद्राची ज्योत्स्नामाझ्याहरूतमा १
यास्तवस्मरतोंनित्य स्वामीतुजदयाकरा
तापापासूनिहादीन मुक्तहोयअसेंकरा २
सेवाकरावयालावा देवाहायोग्यचाकर
यातत्याच्याशिरीं[1]आतपत्रहोतुमचाकर ३
शरणागतसंत्राणीं रामातूं बहुसादर
ऐसेंअसोनियादीन पावतोहाकसा[2]दर ४
मायानदींतश्रीरामा तुझेचरण[3]सांगडी
बहुआवडलेहेचि साधूंच्यामानसांगडी ५
मीनाचेंजीवनजळ दीनांचेंतूंचिकेवळ
मीनाथातापलोंयत्नहीनाचेंमुख्यतूंबळ ६
झालोंशरण्यातुजला शरणागतपातकी
नहोसीतूंदीनबंधो शरणागतघातकी ७
[4]विश्वासविश्वासतुझा कींतूंदीनासिरक्षिसी
कशाहीसंकटींधांव ह्मणतांनउपेक्षिसी ८
गायपंकांतरूतली रायतोतिसउद्धरी
पायदीनासिरक्षीना कायश्रेष्ठत्वत्यातरी ९

सवाई

रामरघूत्तमकामरिपुप्रियलोकशोकहरयापरिभावें
दाशरथेतुजहोउनियांपदिंलीनदीनजनबंधुसिगावें
आमरगस्मृतिहेचअसोवय याचसाचसुपथांतसरावें
देवरदावरयाशरणाप्रतिपापतापजलधीसतरावें १०

---

[1]छत्र. [2]भय. [3]भोंपळ्यांचेंपेटें. [4]सर्वजनास.

विवेकसिंधुअध्यायसहावा.

ओंव्या

स्थूळदेहाचीउत्पत्ति.

अनादिअज्ञानेंभ्रमला, जीव[१]लिंगदेहेंआंवरिला
शुभाशुभकर्मींबांधिला, मगजाहलापरवश १
पुण्यपापाचेंफळ, सुखदुःखपावेकेवळ
स्वर्गनरकअचळ, भोगीतसेकर्मवशें २
मनुष्यदेहपावोनी, सत्असत्कर्मेंआचरोनी
[२]संसारपावेनानायोनीं, श्वानसूकरादिक ३
पुण्याचेनिअधिकपणें, आधींस्वर्गसुखभोगणें
पापअधिकतरीजाणें, [३]निरयासि पैं ४
ऐसेंकर्मफळभोगितां, पापपुण्येंसमतोलहोतां
मनुष्ययोनीपावेतत्वतां, जननीगर्भीं ५
पंचभूतांचेंअन्ननिपजे, अन्नापासावरसबोलिजे
अन्नरसाचेंत्[४]शुक्ल[५]शोणितजें, तेंपंचभूतात्मक ६
पितयाचेंरेत, आणिमातेचेंशोणित
[६]ऋतुकाळींहोयामिश्रित, जननीगर्भीं ७
जरीअधिकपुरुषाचेंरेत, उणेंहोयस्त्रीशोणित
तरीपुत्रहोयनिभ्रांत, गर्भाशयीं ८
स्त्रीरक्ताचेनि[७]आगळेपणें, कुमारीसीउपजणें
शुक्लशोणिताचेनिसमपणें, होयनपुंसक ९
पितयाचियारेताचिया, तीनधातूसाखिया
अस्थीनाडीमज्जाहींनावेंतिया, निपजतीपैं १०

---

१ अंतःकारणवृत्तिआणिइंद्रियेंयांचासंघाततोलिंगदेह.
२ जन्ममरण. ३ नरकास. ४ पुरुषाचेंरेत. ५ स्त्रियांचेंरक्त.
६ गर्भधारणसमयीं. ७ आधिक्यानें

मातेचियाशोणिताचिया, धातूतीनसारखिया
त्वचाकेशमांसऐशिया, निपजतीपैं ११
ऐसेंस्थूळदेहजिवाचें, निपजेषड्धातूंचें
षट्कोशिकहेंनांवतयाचें, येणेंकारणें १२
असोहाशुक्लशोणिताचा[1]मेळ, एकरात्रींहोय[2]निश्चळ
पंचरात्रींहोय[3]सुढाळ, [4]बुद्बुदाकार १३
पक्षदिवशींअंडाकार, मासींनिपजेशरीर
[5]भ्रू[6]वक्षस्थळआकार, होयदोनमासांनीं १४
तीमासांउदरकरपुष्टी, चौथियामासासमग्रपादपुष्टी
पांचव्यांतअस्थिशिरांचिदाटी, गर्भासिहोय १५
सहामासांत[7]त्वचा[8]रोम, सातवेमासींनखेंउत्तम
तेंविप्रगटती [9]चिद्धर्म, स्मरणादिक १६
वरीलदोनमासतत्वतां, जातीलतयासी [10]शोचितां
मगउठेगर्भासिप्रसूतिव्यथा, बाहेरपडे १७
व्यथेचेनि [11]अतिभरें, [12]जातिस्मरत्वविसरे
[13]कोहंकोहंदीर्घस्वरें, रुदनकरी १८
ऐसें[14]अपंचीकृत[15]पंचमहाभूतांचें, स्थूळदेह[16]जीवेश्वराचें
कवणअंशकवणाचे, तेंपुढतींऐकपां १९
रोमआणित्वचा, मांसअस्थीनाडीह्यापांचा
कठिणअंशपृथ्वीचा, जाणावापैं २०
लाळमूत्रशोणित, मज्जाआणिपांचवेंरेत
हेद्रवआपाचेसात, स्थूळशरीरीं २१
क्षुधातृषाआणिनिद्रा, आलस्यमैथुनगाशिष्येंद्रा
हेउष्णांशपांचऐशीमुद्रा, *बुझेंतेजाचे २२

---

१ मिश्रण. २ स्थिर. ३ वर्तुळ. ४ बुडबुडा. ५ भुवया. ६ ऊर. ७ कातडी. ८ केश. ९ चैतन्याचेगुण. १० शोककरितां. ११ अतिशयानें. १२ पूर्वजन्माचीआठवण. १३ मीकोणमीकोण. १४ पांचांचेअंशघेऊनझालेलीं. १५ पृथ्वी, पाणी, तेज, वायु, आकाश. १६ जीवात्म्याचे. * समज

[१]धावन[२]चलन [३]आकुंचन, [४]प्रसरणआणि [५]निरोधन
हेसकळअंशजाण, पंचीकृतवायूचे २३
कामक्रोधशोकमोहभय, हेव्यापकअंश [६]उद्धय
पंचीकृतनभाचेंनिश्चय, जाणस्थूळदेहीं २४
ऐसेंहेंस्थूळशरीर, लिंगदेहाचें [७]बिढार
तेथेंअसतीषड्विकार, तेऐकतूं २५
प्रथमविकारजायते, दुसराअस्तितिसराविवर्धते
चौथाविपरिणमतेपांचवाक्षीयते, सहावाविनश्यति २६
जायतेह्मणजेनहोऊनिहोणें, अस्तिह्मणजेनसोनिअसणें
विवर्धतेह्मणजेपावणें, अभिवृद्धीतें २७
विपरिणमतेह्मणजेतरुणपण, अपक्षीयतेह्मणजेवृद्धपण
विनश्यतिह्मणजेमरण, हेषड्विकारजाणिजे २८
निरोपिलेषड्विकार, तिहींयुक्तस्थूळशरीर
तेथेंजागृतीनिरंतर, अवस्थावर्ते २९
स्थूळदेहजागृतिअवस्था, दोहींचाअभिमानी[८]विश्वनिरुता
तेतीन्हीआकारऐशीव्यवस्था, पुढेंजाणावी ३०
एवंस्थूळलिंगकारण, हेंजिवाचेंदेहत्रयजाण
जागृतिसुषुप्तिस्वप्न, हेंअवस्थात्रयजाणिजे ३१
जीवासि[९]अविद्यासाधारण, तेचिसंसारासिकारण
नानायोनींतसंचरण, तें[१०]गुणांचेनियोगें ३२
ऐसेंहेंगुणत्रयबंधन, जीवासिपडलेंगहन
तंववरीनचुकेजन्ममरण, कल्पकोटी ३३

---

[१]धांवणें [२]हालणें. [३]संकोचितहोणें [४]पसरणें. [५]कुंठितहोणें. [६]बळवंत. [७]घर.
[८]विश्व, तैजस, प्राज्ञ, ह्या देवता क्रमानें स्थूळदेह, लिंगदेह, कारणदेह यांच्या अभिमानी आहेत. तशाच जागृति स्वप्न सुषुप्ति यातीन अवस्थांच्या क्रमानें साक्षी आहेत.
[९]अविद्या ह्मणजे ईश्वरी माया किंवा निजस्वरूपाचें अज्ञान.
[१०]सत्व, रज, तम, हे तीन गुण.

(ज्ञानेश्वरीटीका गीतेची अध्याय २ ओंव्या.)

स्वजनवधाच्या दुःखानें विषाद पावून शस्त्र टाकून युद्धपराङ्मुख झालेल्या अर्जुनास पाहून कृष्ण म्हणतो.

ओंव्या.

मग आपुलेनि चित्तीं म्हणे, येथें हें काय आदरिलें येणें,
अर्जुन सर्वथा कांहीं नेणे, काय कीजे १
हा उमजे कवणेपरी, कैसेनी धीर स्वीकारी,
जैसा ग्रहातें पंचाक्षरी, [1]अनुमानी कां २
[2]नातरी असाध्य देखोनि व्याधी, अमृतासम औषधी,
वैद्य [3]सूची निरवधी, निदानींची ३
तैसें [4]विवरीत असे श्रीअनंत, तया दोहीं सैन्याआंत,
जयापरी पार्थ, भ्रांती सांडी ४
तें कारण मनीं धरिलें, मग सरोष बोलों आदरिलें,
जैसें मातेच्या कोपीं [5]थोकलें, स्नेह[6]आधीं ५
कीं औषधाच्या कडवटपणीं, जैशी अमृताची पुरवणी,
ते [7]आहाचि न दिसे परी गुणीं, प्रकट होय ६
तैशीं वरिवरि पाहतां उदासें, अंतरीं अति सुरसें,
[8]तियें वाक्यें हृषीकेशें, बोलों आदरिलीं ७
मग अर्जुनातें म्हणितलें, आम्हीं आजि हें नवल देखिलें,
जें तुवां येथ आदरिलें, [9]माझारींची ८
तूं जाणता जरी म्हणविशी, तरी नेणिवेतें नसांडिशी,
आणि शिकवूं म्हणों तरी बोलशी, बहुसाळ नीती ९
जात्यंधा लागे [11]पिसें, मग तें [12]सैरा धांवे जैसें,
तुझें शहाणपण तैसें, दिसतसे मज १०
तूं आपणातें तरी नेणसी, परि या कौरवातें [13]शोचूं पाहसी,
हा बहु विस्मय आम्हांसी, पुढती पुढती ११

१काढूं पाहे. २किंवा. ३आठवी. ४विचार करीत. ५राहिलें. ६आधीं. ७असून. ८तीं ९युद्धामध्यें किंवा मध्येंच. १०अज्ञानातें. ११वेड १२स्वछंद १३शोकंविषय करूं पाहसी

तरीं सांगपां अर्जुना, तुजपासूनि स्थिती या त्रिभुवना,
हे अनादिसिद्ध विश्वरचना, तें लटिकें काई १२
हो कां जें सांप्रत ऐसें जालें, हें जन्ममरण तुवां १सृजिलें,
आणि नाश पावे नाशिलें, तुझेनि काई १३
तूं भ्रमलेपणें अहंकृती, यांसि घात नधरिशी चित्तीं,
तरी सांग काई हे होती, २चिरंतनू १४
कीं तूं येक वधिता, आणि सकळ लोक हा मरता,
ऐशी भ्रांती झणीं चित्ता, येवोंदेशी १५
हें अनादिसिद्ध आघवें, होत जात असे स्वभावें,
तरी तुवां कां शोचावें, सांगें मज १६
परि मूर्खपणें नेणसी, नचिंतावें तें चिंतिशी,
आणि तूंचि नीती सांगसी, आह्मांप्रती १७
देखें विवेकी जे होती, ते ३दोंहीतेंही न शोचिती,
कीं होय जाय हे भ्रांती, ह्मणऊनियां १८
४हें उपजे आणि नासे, तें मायावशें दिसे,
येऱ्हवीं तत्वतां ५वस्तु जें असे, तें अविनाशची १९
जैसें पवनें तोय हलिवलें, आणि तरंगाकार जाहलें,
तरीं कवणकें जन्मलें, म्हणों येथें २०
तेंचि वायूचें स्फुरण ६ठेलें, आणि उदक सहज सपाटलें,
तरी आतां काय ७निमालें, विचारीं पां २१
आइकें शरीर तरी एक, परी ८वयसा भेद अनेक,
हें प्रत्यक्षचि देख, प्रमाण तूं २२
येथें कुमारत्व दिसे, मग तारुण्यीं तें भ्रंशे,
परी तो देह न नासे, एकेका सवें २३
तैशीं चैतन्याचे ठायीं, इयें शरीरें होती जाती पाहीं,
ऐसें जाणे तया नाहीं, व्यामोह दुःख २४

१उत्पन्न केलें. २चिरंजीव. ३मेल्यातें आणि जित्यातें. ४जग किंवा शरीर ५आत्मस्वरूप ६स्तब्ध झालें. ७नाशपावलें. ८वयःकृत.

हा लोकत्रयाकार, तो जयाचा विस्तार,
जेथें नाम वर्ण आकार, चिन्ह नाहीं २५
१जो सर्वदा सर्वगत, १जो जन्मक्षयातीत,
तया केलियाही घात, कदा नोहे २६
आणि शरीर जात आघवें, हें नाशिवंत स्वभावें,
ह्मणोनि तुवां २झुंजावें, पांडु कुमरा २७
तूं धरोनि देहाभिमानातें, ३दिठीसूनि शरीरातें,
मी मारिता हे मरते, ह्मणत ४आहसी २८
तरी अर्जुना तूं हें नेणसी, जरी तत्वतां विचारिशी,
तरी वधिता तूं नव्हसी. ते वध्य नव्हती २९
जैसें स्वप्ना माजि देखिजे, तें स्वप्नींच ५साच असिजे,
मग ६ चेऊनियां पाहिजे, तंव कांहीं नाहीं ३०
तैशी हे माया, तूं भ्रमत असती वांया,
शस्त्रें हाणितलीया छाया, आंगीं जैशीं न रुपे ३१
कीं पूर्ण कुंभ उलंडिला, तेथ बिंबाकार दिसे ७भ्रंशला,
परि भानू नाहीं नासला, तयासवें ३२
नातरी मठीं आकाश जैसें, मठाकृती अवतरलें असे,
तो भंगलिया आपैसें, स्वरूपचि ३३
तैसें शरीराच्या लोपीं, नाश नाहीं स्वरूपीं,
ह्मणऊनि हे ८नारोपीं, भ्रांति बापा ३४
अर्जुना हा ऐसा जाणावा, सकलात्मक देखावा,
मग सहजें शोक आघवा, हरेल तुझा ३५

कवि नामदेव.

अभंग. बाळक्रीडा

१

देवाआदिदेवा सर्वत्राच्या जीवा, ऐक वासुदेवा दयानिधे १

१आत्मा. यावत् शरीर. २लढावें. ३लक्षून. ४असशील.
५खरें. ६जागृत होऊन. ७नष्टझाला. ८घेऊंनको.

योगियांचे ध्यानीं १नातूडसी देवा, ऐक वासुदेवा दयानिधे २
निर्गुण निराकार नाहीं तुजमाया, ऐक कृष्णराया कानडीया ३
करूणा पर्जन्याच्या शिंपीं २मावरितोया, ऐक कृष्णराया गोजरीया ४
नामा ह्मणे जरी दाखवीशी पाया, तरी वदावया स्फूर्ती चाले ५

२

क्षीरसागरांत असशी बैसला, धांवोनि मजला भेटी देईं १
शेषावरी जरी असशी नीजला, धांवोनि मजला भेटी देईं २
कैलासींचा शिव पूजितो तुजला, धांवोनि मजला भेटी देईं ३
गहिंवरोनी नामा वाहत विठ्ठला, धांवोनि मजला भेटी देईं ४

३

काय माझा आतां पहातोसी अंत, येईंबा धांवत देवराया १
माझ्या जीवा होय तुजविण आक्रांत, येईंबा धांवत देवराया २
जरी असेकाम भेटूनि जाय मातें, येईंबा धांवत देवराया ३
रूणझुण रूणझुण वाजताती वाळे, दावींतीं पाउलें दयानिधे ४
अडखळोनि पडसी घालूंनको जोडा, धांवत दुडदुडां येईं आतां ५
येरे येरे देवा देईन तुज पेढा, त्याला वाहे वेडा नामदेव ६
येरे येरे देवा नामा तुज वाहत, येईंबा धांवत देवराया ७

४

विश्वाचा जो बाप हातीं ज्याच्या सूत्र, ह्मणवितो पुत्र नंदजीचा १
तीर्थें ज्याच्या चरणीं करिताती न्हाणीं, यशोदा जननी ह्मणवीतो २
वेडावला शेष शिणले वेदचारी, निजे मांडीवरी यशोदेच्या ३
शरणागता देत क्षीर सिंधुदान, चोंखीतसे स्तन गोपिकेचें ४
त्रैलोक्याचा राजा वर्णूंकाय रंक, ऐकावें कौतुक नामाह्मणें ५

५

श्रीकृष्ण जन्मला वार्ताही ऐकूनी, चिंता कंसमनीं प्रवर्तली १
उद्विग्न मानसीं कंसतो बैसला, सन्मुख देखिला महाबळ २
गौरवूनी त्यासी सांगे वर्तमान, शत्रूसी जाऊन कोणमारी ३

१न प्राप्तहोशी. २मजवरी.

महाबळ दैत्य प्रतिज्ञा बोलत, शत्रूसी त्वरित मारीनमी ४
नामा ह्मणे ऐसा बोलूनी निघाला, वेष धरियेला कपटाचा ५

६

कंसें पाठविली मायावी पूतना, देवोनियां स्तना बाळेंमारी १
दीन दुर्बळांचीं मारीत बाळकें, करीताति शोक मायबापें २
गाहिंवरोनि तेव्हां पुसे परीक्षीती, भगवंताची मूर्ती बालरूप ३
अभयदे शूक बापा नकोरडूं, तें काय घुंगरडूं मारूंशके ४
नामा ह्मणें आली नंदाचियेघरीं, स्वरूपें सुंदरी देवांगना ५

७

कृष्णालावितसे स्तनीं, तीस मारी चक्रपाणी १
भयाभीत पाहतां प्रेत, जन विस्मय करीत २
रडेतेव्हां कृष्णमाया, वांचलासी बा तान्हया ३
सख्या मिळोनी समस्त, भाळीं आंगारा लावीत ४
तईंकुऱ्हाडी आणिती, शस्त्रें करूनी तोडिती ५
नामा ह्मणे दिला अग्नि, वासनमाय गगनीं ६

८

मिळवोनि सौंगडे सांगतो तयांसी, चला गोरसासी देतों तुह्मां १
गेली असे एक गौळण जळाला, सांगे गोपाळांला तेथें जाऊं २
नपुरेचिहात दूध शिंक्यावरी, करावें मुरारी कैसें येथें ३
पिढ्यावरी पीढें रची वनमाळी, पाडीत [१]ढुंडुळी [२]मोहरीनें ४
बडवोनी टिरी नाचतसे पेंदा, भलीले गोविंदा युक्ती केली ५
उगेलाले बेते कलूनकागलबळा, सांभालीले गोला लोणीयाचा ६
कोणी पीतीदूध कोणी खातीदहीं, आली लवलाहीं गौळणीते ७
अहर्निशीं धराया जपतसें तूज, जाशी कैसा आज चोरटीया ८
मुखांतील पय टाकीतीच्या डोळां, नामा ह्मणें पळा सांगतसे ९

९

गाऱ्हाणे सांगाया, आल्या गोकुळीच्या स्त्रिया १

[१]भोंक [२]मुरलीनें

यशोदा ऐकत, पळे बाहेरी भगवंत २
एकह्मणे लोणी, माझें भक्षी चक्रपाणी ३
फोडीतसे भांडें, वर्जिलीया ह्मणे रांडे ४
गाई वांसुरें सोडितो, येउनि आह्मांसी सांगतो ५
घेतअसे वरखडे, शिव्या देवोनियां रडे ६
देखोनियां गरोदर, ह्मणे केवढें उदर ८
तुलायेईल राग, आपल्या पोरा कांहीं सांग ८
अनंत गाऱ्हाणी, नामा ह्मणे कोण वर्णी ९

१०

यशोदेभोंवत्या मिळाल्या गौळणी, सांगती गाऱ्हाणीं नानापरी १
गोरस चोरूनी फोडीतो भाजन, गोकूळ सोडून जाऊं आतां २
येकगोपी ह्मणे माझ्या घरायेशी, बांधीन खांबाशी तुजलागीं ३
नामाह्मणे गोपी बोलिली बांधीन, तिजवरी विघ्न करीदेव ४
निशी प्राप्त होतां भ्रताराचेशेजे, गोपिकाती निजे आनंदानें ५
संधी पाहोनीयां प्रवेशला देव, करीत लाघव काय तेव्हां ६
भ्रताराची दाढी कांतेचीती वेणी, एकत्र करोनी मंथीदेत ७
करोनी कौतूक निघोनीयां गेला, अरूणोदय झाला तयेवेळीं ८
गोदोहना लागीं गोपिकाउठत, वेणी आंसडत दाढी संगें ९
भ्रतारासी तेव्हां बोलेते कामिनी, १नधाये आह्मूनीमन कैसें १०
भ्रताराची दाढी ओढितांची जाण, सक्रोध होऊन बोलतसे ११
मस्त होवोनीया माजली २धांगडी; करिशी ओढाओढी मजलागीं १२
नामाह्मणे तेव्हां उठोनि बैसती; आश्चर्य करिती मनामाजी १३
गोपी गोप तेथें पातले त्वरित; हांसती समस्त देखोनीयां १४
कृष्णह्मणे कैशी बांधीशी मजला; बांधिलें तूजला भगवंतें १५
पायापडताती रडोनबोलती; सोडवा ह्मणती आह्मांलागीं १६
पाहोनीयां कींव दयाआलीचित्ता; कृपेनें पाहातां मुक्त झालीं १७
नामाह्मणे तेव्हां वंदोनी देवासी; गेली निजधामासी आनंदानें १८

१तृप्तनाहींकाय. २दांडगी.

अभंग दोन चरणी.

१

गण राया लौकारि येईं, भेटी सकळांसि देईं १
अंगीं सिंदुराची उटी, केशर कस्तूरी ललाटीं २
पायीं घागऱ्या वाजती, नाचत आला गणपती ३
तुका ह्मणे पाहीं, विठ्ठल गणपति दुजा नांहीं ४

२

सुख पंढरीसी आलें, पुंडलीकें सांठवीलें १
प्रेम साखर जोखिती, नघे त्याचे मुखीं माती २
पंढरीचा सुख सोहळा, नयेई तोप्रेत कळा ३
तुका ह्मणे धरा भावो, अभक्ताचें मढें जावो ४

३

शरण आलों नारायणा; मज अंगीकारीं दीना १
हरी आलों लोटांगणीं, लोळें तुमच्या चरणीं २
सांडियेली काया, वरी ओंवाळूनि पायां ३
तुका ह्मणे शिर, ठेवियेलें पायां वर ४

४

हेंचि दान देगा देवा; तुझा वीसर न व्हावा १
गुण गाईन आवडी, हेचि माझी सर्व जोडी २
नलगे मुक्ति धन संपदा, संत संग देईं सदा ३
तुका ह्मणे गर्भ वासी, सुखें घालावें आह्मासी ४

५

तरिच जन्मा यावें; दास विठोबाचें व्हावें १
नाहीं तरी काय थोडीं: श्वान सूकरें बापुडीं २
जन्मा आलियांचें फळ, आंगा लागों नेदी मळ ३
तुका ह्मणे भले, ज्यांनीं देवा ओळ खिलें ४

६

हेंचि देवाचें दर्शन, सदा राहे समाधान १
मानापमानाचे गोवे, अवघे गुंडाळुनि ठेवावे २
सदा शांती राहे वस्ती, तेथें खुंटे काळ गती ३

तुका ह्मणे थोडें आहे, आली ऊर्मी साहुनि राहे ४

७

उठाउठी अभिमान, जाय ऐसें स्थळ कोण १
तें या पंढरिसी घडे, खळ पाझरती रोकडे २
नेत्रीं अश्रुचिया धारा, कोटि रोमांच शरीरा ३
तुका ह्मणे काला, कोठें अभेद देखीला ४

८

विठ्ठल मात्रा जेणें घ्यावी, तेणें पथ्य संभाळावी १
कामक्रोध मीठ मिरची, यांची घेऊं नये रुची २
आशा मनसा तेलकट, यांचा येऊं द्यावा वीट ३
मद अहंकार ताक दहीं; यांतें सेवूं नये कांहीं ४
क्षमा दया तूप पोळी; सावध राहूनियां गिळीं ५
तुका स्वीकारी हरि कथा; सांडी भवरोगाची व्यथा ६

९

नामघेतां १उठाउठी; पडे संसाराशीतुटी १
ऐसा लाभ व्हावा गांठी; विठ्ठल पायीं पडो मिठी २
नामा परतें साधन नाहीं; जेंजेंकरिशील कांहीं ३
२हाकारूनि सांगेतुका; नामघेतां राहूंनका ४

१०

नाम पावनपावन; याह्नि पवित्र आहे कोण १
शिव३हळाहळें तापला; तोही नामेशांत झाला २
पुराणाच्या कोटी; नाहीं नामाविण गोष्टी ३
मरण झालें काशी पुरीं; तेथें नामचि उद्धरी ४
तुकाह्मणे अवघी४चरें; एक हरिनाम सोयेरें ५

११

अभंग चौचरणी.

आह्मी नामाचे धारक; नेणो प्रकार आणीक
सर्व भावें एक; विठ्ठलचि प्रमाण १

१लागेहात २हाकामारून. ३विषानें. ४क्षसस्थायी शाळुसोवती.
५हिकरणारे.

नलगे [१]जाणीव नेणिवे, गावें आनंदें नाचावें,
प्रेमसुख घ्यावें, या वैष्णवां संगतीं २
भावबळें घालूं कास, लज्जा चिंता दवडूं आस,
देवा पायीं निजध्यास, दास ह्मणवूं विष्णूचे ३
भयनाहीं जन्म घेतां, मोक्ष पदा हाणूं लाता,
तुकाह्मणे सत्ता, निकट करूं सेवेची ४

१२
सत्य साचें खरें, नामविठोबाचें बरें १
येणें तुटती बंधनें, उभय लोकीं कीर्ती जेणें २
भावज्याचे गांठीं, त्यासिलाभ उठाउठी ३
तुकाह्मणे भोळी, विठाई कृपेची [२]कोंवळी ४

१३
हाकेसरशीं उडी, घालूनियां स्तंभ [३]फोडी १
ऐशी कृपावंत कोण, माझे विठाई वांचून २
करितां आठव, धांवेनियां घाली[४]कव ३
तुकाह्मणे भक्तकाजा, उडीघाली स्वामीमाझा ४

१४
हेंचिमाजी आस, जन्मोजन्मीं तुझादास १
पंढरीचा वारकरी, वारिचुकों नदे हरी २
संतसंग सर्वकाळ, सदा प्रेमाचा कवळ ३
चंद्रभागे स्नान, तुका मागे हेंचिदान ४

१५
आजीपुरले नवस, धन्य केला हा दीवस १
पहापहा हो सकळ, पुण्यवंत तुह्माकाळ २
उजळोनी आरती, चक्रपाणी ओंवाळिती ३
तुकावाहे टाळी, होता संनिध जवळी ४

१६
सांडुनि सुखाचा हा वांटा, मुक्तिमागे तो करंटा १

[१]ज्ञान अज्ञान [२]कोमलमनाची. [३]प्रल्हादाकरितां स्तंभीं अवतार. [४]मिठी.

कारे न घ्यावें हें जन्म, काय वैकुंठाजाऊन २
येथेंमिळतो दहींभात, नाहीं वैकुंठीं ते मात ३
तुकाह्मणे मुक्ती नलगे, राहेन संताचियेसंगें ४

१७

आह्मीतरी आस, झालों टाकोनी उदास १
आतांकोण भयधरी, पुढें मरणाचेंहरी २
भलते ठायींपडो, देह १तुरंगीं हा चढो ३
तुमचें तुह्मापाशीं, आह्मीआहों जैशींतैशीं ४
तुकाह्मणे चित्तीं, नाहींवागवीत खंती ५

१८

हिराठेवितां ऐरणीं, वांचेमारितां जो घणीं १
तोचिमोला पावेखरा, करणीचा होय चुरा २
मोहरा तोचि आंगें, सूत न जळे ज्याचेसंगें ३
तुकाह्मणे तोचिसंत, सोसी जगाचे आघात ४

१९

भोगें घडेत्याग, त्यागें आंगा येतीभोग १
ऐसेंउफराटें वर्म, धर्माचेचि आंगीं धर्म २
देवअंतरे तें पाप, खोटें वाउगा संकल्प ३
तुकाह्मणे भीड खोटी, लाभ विचाराच्या पोटीं ४

अभंग मोठे चार चरणी.

१

कांमाझा विसर पडला मायबापा; कोणें गुणें कृपा सांडीयेली १
कैसा कंठूनीयां राहूं या संसारीं; काय धीर तरी देऊं मना २
नाहीं निरोपाची पावली वारता; करावी तेचिंता ऐशी कांहीं ३
तुकाह्मणे येक वेंचूनी वचन; नाहीं समाधान केलें माझें ४

२

कोणा मूखीं ऐशी आयकेन मात; चाल पंढरीनाथ बोलावीतो १
नधरीन आस मागील बोभाट; वेगीं धरिन वाट माहेराची ५

१अश्व

उबगलें चित्त करी तळमळ; केव्हांदेखें मूळ आलें डोळां ३
तुकाह्मणे कई भाग्याची [1]उजरी; होईल पंढरी देखावया ४

३

कांमाझे पंढरी नदेखती डोळे; काय हेंनकळे पापयांचें १
पाय पंथ कां हे नचालती वाट; कोणहें अदृष्ट कर्मबळी २
कांहें पायावरी नपडे मस्तक; [2]क्षेमहे हस्तक नपावती ३
काय इंद्रियांचा नपुरे वासना; पवित्र होईना तुकाह्मणे ४

४

लौकीका पूरती नव्हे माझी सेवा; अनन्य केशवा दासतूझा १
ह्मणूनीयां देईं पायांपाशीं थारा; आणीक दूसरा नेणो आह्मी २
एकविध आह्मीस्वामी सेवेसाठीं; धरीतोंची पोटीं येकभाव ३
तुका ह्मणे करीं सांगीतलें काम; तुम्हां धर्माधर्म ठावे देवा ४

५

पिंड पोसावे हें अधमाचें ज्ञान; विलास मिष्टान्न सेवूंनीयां १
शरीर रक्षावें हाधर्म बोलती; काय असे हातीं तयांचिये २
क्षण भंगूरहें जाय नकळतां; ग्रास गिळी सत्ता नाहींऐशी ३
कर्वतीलें देहा कापीयलें मांसा, गेले वनवासा शुकादिक ४
तुका ह्मणे राज्य करितां जनक, अग्नीमाजी एक पायजळे ५

६

भीतनाहीं आह्मी आपुल्या मरणा, दुःखी होतांजना नदेखवे १
आमची हेजाती ऐशी परंपरा; कांतुह्मी दातारा नेणाऐसें २
भजनीं विक्षेप तेंचिपैं मरण; नवजावा क्षण एक वायां ३
तुका ह्मणे नलगे आघाताचा वारा; तेस्थळीं दातारा ठेवामज ४

७

काय करूं मज नाडिलें आळसें; बहुत या सोसें पीडाकेली १
हिरोनीयां नेलामुखींचा उच्चार, पडीलें अंतर जवळीच २
द्वैताचीये कैसा सांपडलों हातीं; बहुत करिती ओढाओढी ३

---

[1]सफलता. [2]आलिंगन.

तुका ह्मणे आतां आपुलीया [1]सवा, न्यावें मज देवा सोडवूनी ४

८

ऐसें भाग्य कईं [2]लाहता होईन, सर्वमी देखेन ब्रह्मरूप १
मग तया सुखा नाहीं अंतपार, आनंद सागर हेलावेळ २
शांती दया क्षमा मूर्तिमंत आंगीं, परावर्तें संगीं कामादिक ३
विवेका सहित वैराग्याचें बळ, धगधगीत ज्वाळ अग्नीतैसा ४
तुका ह्मणे माझी पुरवी वासना; कोण नारायणा तुजवीण ५

९

न करावी स्तुती माझी संतजनीं, होईल वचनीं अभिमान १
भारें भवनदी न तरवे पार, दुरावती फार पाय तुझे २
स्तुती वाटे गोड अमृतापरीस, परि आहे वीष तीच्या पोटीं ३
तुका ह्मणें गर्वें पुरविली पाठी, होय माझ्या तुटी विठोबाची ४

१०

मऊ मेणाहुनी आह्मी विष्णुदास, कठिण वज्रास भेदूं ऐसे १
भोळे तरि देऊं गांडीची लंगोटी, खव्याळाच्या काठी देऊं माथां २
अमृत तें काय गोड आह्मां पुढें, विष तें बापुडें कडू किती ३
मायबापांहूनी आह्मी दयावंत, करूं घातपात शत्रूहूनी ४
तुका ह्मणे आह्मी निजोनियां जागे, जो जो जैसें मागे देऊं तया ५

११

संकल्पा विकल्पा द्यावी तिळांजुळी, सुखें वनमाळी आठवावा १
आणीक तूं कांहीं न धरीं विचार, राहें निरंतर समाधानें २
मनासी विक्षेप उठे जरी नाना, भाकावी करूणा जिवें भावें ३
तुका ह्मणे पडे स्वरूपासी मिठी, मग पोटीं पाठीं आत्माराम ४

१२

काय तुझें कैसें जाणावें तें देवा, आणावें अनुभवा कैशा परी १
सगुण निर्गुण स्थूळ कीं लहान, न कळे अनुमान मज तुझें २
कोण तो निर्धार करूं हा विचार, भवसिंधूपार तरावया ३
तुका ह्मणे कैसे पाय [3]आंतुडती, न पडे श्रीपती वर्म ठावें ४

[1] जवळ. [2] पावणारा. [3] मिळती..

१३

जड शोधोनियां चैतन्य काढिलें, जड काय झालें सांग मज १
पटांतील तंतू वेगळे काढिले, पट काय झाला सांग मज २
गारेंतील पाणी वेगळें काढिलें, गार काय झाली सांग मज ३
तुका ह्मणे ब्रह्म वेगळें काढिलें, विश्व काय झालें सांग मज ४

१४

ब्रह्मज्ञान नव्हे लेंकरांच्या गोष्टी, तेथें व्हावा पोटीं अनुताप १
दगडाहूनी जीव करावा कठीण, अंतरींचा शीण तेव्हां जाय २
मेल्या मनुष्याची न धरीती आस, तैसा हो उदास संसारासी ३
तुका ह्मणे येथें कराराचें काम, मग आहे राम जवळीच ४

१५

आतां तरी पुढें हाची उपदेश, नका करूं नाश आयुष्याचा १
सकळांच्या पायां माझें दंडवत, आपुलालें चित्त शुद्ध करा २
हित तें करावें देवाचें चिंतन, करूनीयां मन शुद्ध भावें ३
तुका म्हणे हित होय तो व्यापार; करा काय फार शिकवावें ४

१६

कवणाचें घर कवणाचें दार; सोडोनी संसार जाणे लागे १
जाणे लागे अंतीं येकला येकट; व्यर्थ खटपट जन्मवरी २
जन्मवरी जाण संसारीं गोविलें; नाहीं कांहीं केलें आत्महित ३
आत्महित गेलें संसाराचे ओढी; अंतीं कोण सोडी रामाविण ४
घातकचि आहे लोकांचा तो संग; ह्मणोनी निःसंग तुका राहे ५

१७

नये जरी तुज मधुर उत्तर; दिधला सुस्वर नाहीं देवें १
तयावीण नाहीं भुकेला विठ्ठल; येती तैसे बोल रामकृष्ण २
देवापाशीं मागों आवडीची भक्ती; विश्वासेंसी प्रीति भावबळें ३
तुका ह्मणे मना सांगतों विचार; धरावा निर्धार दिवसेंदिवस ४

१८

आपुलीया हिता जो होय जागता; धन्य माता पिता तयाची हो १
कुळीं कन्या पुत्र होती जीं सात्विक; तयांचा हरिख वाटे देवा २

गीता भागवत करिती श्रवण; अखंड चिंतन विठोबाचें ३
तुका ह्मणे मज घडे त्यांची सेवा; तरी माझ्या दैवा पार नाहीं ४

१९

सदा माझ्या डोळां जडो तुझी मूर्ती; रुक्मिणीच्या पती सोयरीया १
गोड तुझें रूप गोड तुझें नाम; देईं मज प्रेम सर्वकाळ २
विठो माउलिये हाचि वर देईं; येउनियां राहीं हृदयामाजी ३
तुका ह्मणे कांहीं नमागें आणीक, तुझे पायीं सुख सर्व आहे ४

२०

विष्णुमय जग वैष्णवांचा धर्म; भेदाभेद भ्रम अमंगळ १
आइकाजी तुह्मी भक्त भागवत; कराल तें हित सत्य करा २
कोण्याही जिवाचा न घडावा मत्सर; वर्म सर्वेश्वर पूजनाचें ३
तुका ह्मणे एका देहाचे अवयव; सुख दुःख जीव भोग पावे ४

२१

निंबाचिया झाडा साखरेचें आळें; आपलीं तीं फळें न संडीच १
तैसें अधमाचें अमंगळ चित्त; वमन तें हित करूनी सांडी २
परिसाचे आंगीं लाविलें खापर, पालट अंतर नघे त्याचें ३
तुका ह्मणे वेळू चंदना संगतीं; काय ते अगती जवळीका ४

२२

रुसलों या आह्मी आपुल्या संसारा; येथें जनाचारा कोण पाड १
आह्मा इष्ट मित्र स्वजन सोयरे, नाहीं या दुसरे देवावीण २
दुरावले बंधु सखे सहोदर, आणीक विचार काय तेथें ३
उपाधि वचन नाईकती कान, त्रासलें हें मन बहु माझें ४
तुका ह्मणे करा ठाकेल ते दया; सुख दुःख वायां न धरावें ५

२३

परावीया नारी माउली समान; मानिलीया धन काय वेंचे १
न करितां परनिंदा अभिलाष; काय तुमचें यास वेंचे सांगा २
बैसलिया ठायीं ह्मणतां राम राम, काय होय श्रम तुह्मां सांगा ३
संतांचे वचनीं मानितां विश्वास, काय तुमचें यास वेंचे सांगा ४
खरें बोलतां न लागती सायास, काय वेंचे यास तुमचें सांगा ५

तुका ह्मणे देव जोडे याजसाठीं, आणीक ते आटी नलगे कांहीं ६

२४

संसाराच्या तापें तापलों मी देवा, करितां या सेवा कुटुंबाची १
म्हणऊनी तुझे आठविले पाय, येवो माझे माय पांडुरंगे २
बहुतां जन्माचा झालों भारवाही; सुटिजे हें नाहीं वर्म ठावें ३
वेढियेलों चोरीं अंतर्बाह्यात्कारीं; कणव न करी कोणी माझी ४
तुका ह्मणे आतां धांव घाली वेगीं; ब्रीद तुझें जगीं दीननाथा ५

कवि वामनपंडित.

श्लोक वेणुसुधेंतील.

मधुर वेणुरवें मन[१]मोहरी; [२]मधुवनीं [३]मधुशत्रु नमों हरी;
करुनि वंदन [४]तत्पद सारसा, कथिन वेणु सुधा रस सारसा १
वनीं वाजवी वेणु जेव्हां मुरारी, व्रजींचित कामें स्त्रियांचें थरारी;
तया वर्णिती प्राण ठेवूनि कंठीं, वधूवृंदतो संकटें दीसकंठी
अंग वक्र अधरीं धरिपांवा, गोप वेष हरितोचि जपावा;
[६]वाम बाहुवरि गालहि डावा, तोठसा स्वहृदयांत पडावा ३
अधरिं वेणु धरी जइंतो हरी, विरहिणी जन चित्तहि [१]मोहरी;
व्रज वधूसिं खुणा व्रज राजतो, मुरलि माजि वदोनि विराजतो ४
मोहती व्रजपशू मृग गाई, आमुचें नवल काय अगाई;
स्तब्ध होति लिखितें जशीं चित्रें, वेणुच्या ध्वनि रसेंचि विचित्रें ५
मातृ स्तनींचा रस आननांत, तों होय वेणु ध्वनि काननांत;
गळे गिळेना पय वांसुरांतें, आश्चर्य वाटे गगनीं सुरांतें ६
पशु जसे ध्वनिनें स्थिर राहती; तदिं जळेंन नद्यांतिल वाहती;
व्रज वधूसम होतिन यासये; सुकृत अल्प विकल्प नयासये ७
गुंजारवें भ्रमर गुंजति त्यांतदेवें; वेणुध्वनी मिसळला मृदु वासुदेवें;
आपाद कंठ वनमाळ अशी विराजे; तेसेविती [७]मधुप होउनि देवराजे ८
वनीं राज हंसीं पिकांनीं शुकांनीं; ध्वनी गोडतो आय कोनी सुकानीं;

१ मोहित करी. २ गोकुळांत. ३ कृष्ण. ४ पदकमळा. ५ वेणू. ६ डाव्या बाहूवर. ७ भ्रमर

त्वरें येऊनी सेविलें श्रीहरीतें, महा पापही नाम ज्याचें हरीतें ९
हळुहळू घन गर्जतसे नभीं, मुरलिहूनि चढेल ह्मणोन भी;
श्रवणभक्ति अतिक्रम वर्जे तो, करित कीर्तन हा घन गर्जतो १०

श्लोक राधाभुजंग.

हरीचा वियोगाग्निसंताप राधा, नसोसूनियां आठवी स्वापराधा;
सखी एक दूती प्रिया फार तीची, बहुशाहणी मूर्तिजे भारतीची १
करी तीस काकूळती सारसाक्षी, ह्मणे भेटवीं सर्वसंसारसाक्षी;
हरिवीण झालें बहूदीन माये, त्रिलोकींसये दुःख माझें नमाये २
सदानंद जो सर्वदा [1]मोदराशी, तया भेटवीं आजि दामोदराशी;
जयावीण कोणीच खेदा न वारी, त्वरें आणिवो तो सखे[2]दानवारी ३
वियोगाग्नि आली मला केशवाचा, नबोलोंशकें ते स्वयें क्लेशवाचा;
न तें सांगवे दुःख तें कामदेहा, त्वरें आणिवो त्या घनश्याम देहा ४
अशी राधिका बोलतां दीनवाणी, भरे कंठ झाली पराधीनवाणी;
धरूनी तिला पोटिशीं दूतिकाही, रडे आणि सांगे तिला नीति कांहीं ५
ह्मणे खोडि खोटी तुम्हा मानिनींची, पुढें तूं तरी मानि हे बुद्धि नीची;
हरी दुःख त्या नागनक्रोद्धराशी, नको दाखवूं साजणी क्रोधराशी ६
करीमछकूर्मादिरूपें दहाहा, तयाहीवरी कोप केला अहाहा,
धरी पाठिशीं सागरीं मंदराशी, हरी तोचिकीं हा निजानंदराशी ७
जगन्नाथजो कृष्ण नानावतारी, स्वयें होउनीयां जनानावतारी,
हरीकामकोपादिका साजणासी, नको कोप त्या तारका साजणासी ८
तऱ्ही खेदतूं टाकिंवो सापराधे, करीनाहरी तूजशी कोपराधे,
स्वयेंजातसें मीचआजी वनातें, त्वरेंआणितें त्या जगज्जीवनातें ९
ह्मणे दूतिका टाकिंया काळजीला, सये आणितें आजिगोपाळजीला,
वदोनी अशी चालली काननातें, वनींदेखिलें त्या मृगांकाननातें १०
शिरीं पायत्या गोपकांतापतीचे, नमुनीवदे शोक संतापतीचे,
ह्मणे चूकतीची क्षमा देवराया, करूनी पुन्हा पाय हे दे वराया ११

१आनंदाचीरास. २दानवशत्रु.

वियोगें जिणें वर्जिलें अन्नपाणी, मुखातें सदा वाहते खिन्न पाणी,
करें पूर्ण तारापती अर्ध जाला, घनादाटि त्याहीवरी मूर्धजाला १२
जरी चूक झाली तरीं राधिकेला, नव्हे योग्य हा जो तुझी [1]आधि केला,
तुह्मांला ह्मणों काय मी लोकपाळा, असा बोल आह्मा स्त्रियांच्या कपाळा १३
मुखीं गुंतला सर्वदा येकपाणी, दुजा तर्जनीनें हरी शोक पाणी,
तरी काय सांगों तिच्या मीकराची, प्रभाते हरी दीप्ति चामीकराची १४
असा प्रार्थुनी यां हृषीकेशवाचे, धरी पाय सप्रेम त्या केशवाचे,
घरा भक्तिभावें सखा चालवीला, न अन्या नरा सारिखा चाळवीला १५
करूनि क्षमा सर्व राधाघराशी, हराया तिची कामबाधा घराशी,
तिच्या चालिला दूतिका हस्त हस्तीं, धरूनी जसा चालतो मत्तहस्ती १६
प्रतीक्षा करी मंदिरीं कंबुकंठी, घडी तें युगा हूनिही थोर कंठी,
शुभें सूचती तों अकस्मात तीला, ह्मणे आजि ते गोपिका श्रीपतीला १७
असा हर्ष मानूनि गोपाळदारा, उठे जाय तत्काळ बाहेर दारा,
पहाते हळू चालुनी दूर दृष्टी, ह्मणे लाभ आहे नवा हा अदृष्टीं १८
अकस्मात तो मूर्ति गोविंदजीची, दिसे पुत्र तामानितो नंदजीची,
पहातां प्रियेला प्रियाच्या मुखाशीं, त्रिलोकीमधें दाटि झाली सुखाशी १९
भुजीं कंचुकी फाटताहेत डाडां, करीं कंकणें फूटती ही कडाडां,
पुढें होउनी तत्करां भोरुहातें, उरोजीं धरी गाढ रंभोरुहातें २०
घरा माजि नेऊनि यांये रितीनें, मुकुंदासि आलिंगिलें गाढ तीनें,
वियोगें तुझ्या दीन मी चक्रपाणी, ह्मणे तों भरे लोचनामाजि पाणी २१
पुशी चक्रपाणी करें अश्रु तीचे, जया वर्णितो वृंद येद श्रुतीचे,
करी जो स्वदासा चिया ध्वस्त काळा, जळें कज्जळें तो तिच्या हस्त काळा २२

वामनचरित्र.

करीं कमंडलु दंड मृगाजिन, त्रिजग मापकरी बटु वामन,
सकळ वेदविशारद चांगला, कटितटीं अति सुंदर मेखला १

[1] दुःख.

बहुपटूवचनें चिमणा बटू, करि उदारकथा भलत्या लटू,
करिं कमंडलु त्या जगजीवनें, त्रिजग उद्धरिलें पदजीवनें २
पदयुगें भुवनत्रय मोजिलें, पदतिजें बळिच्या शिरिं योजिलें,
पदनखें विधिअंड विदारिलें, पदजळें भुवनत्रय तारिलें ३

गाऱ्हाणीं.

कडे घेऊनी कृष्णनाथाउदारा, गृह द्वारदेशीं उभी नंददारा;
मिळेबायको मात्र तेथें व्रजाची; ह्मणे पुत्रतूझा अवेतीव्रजाची १
कडेदीसतो तूझिया साधुहागे; मुतेआमुच्या उंबरां आणि हागे;
पडेनेणतां पायवो त्याचमाजी; करीहास्यतेव्हां मुलांच्या समाजी २
बरें गोडतें सर्वचोरूनि खातो; कळेठावतो नाकळे आणिकातो;
दहींदूध भक्षूनि दे मर्कटांतें; करूनी तयां तृप्तिफोडी घटांतें ३
निद्रितासि चरणीं तुडवीतो; लेंकुरें उठवुनी रडवीतो;
थुंकुनी भरवितो वदनातें; आगलाविन ह्मणे सदनातें ४

शबरीआख्यानांतील श्लोक.

ज्याच्या मस्तकिं दीर्घ नूतन जटा फेंटा दिसे टोपतो,
माजीं वेष्टित वल्कलें झळकती दूजा ह्मणे कोणतो,
आश्चर्या अतिपावली बघुनियां १तूणीर पाठीवरी,
२राजीवाक्ष असा विलोकुनि ३वधू धांवे जशीबावरी १
देखोनि डोळां हृदया ऽभिरामा, रामा पुढें धांवतसे सुकामा,
पुष्टांग झाली स्वसुखें भजाया, साष्टांग वंदी रघुराज पाया २
बहू दीससी राघवा तूं भुकेला, तुवां पाहिजे बा फळाहार केला,
तुझ्या कारणें म्यां फळें गोड रामा, पहा आणिलीं सेविं सीताभि रामा ३
सारींक्षतांकितफळेंनिरखोनिडोळां, कांहोअशींतिसपुसे रघुराज भोळा;
चंचूपुटेंचिबहुचोंखिलिंपांखरांनीं, नेणोदिलाप्रतिफळासनखांकरानीं ४
चंचू क्षतें हीं नव्हती दयाळा, मीकां तशीं आणिन हाकपाळा;
म्यां आपुल्या चावुनि शुद्ध दातें, चाखोनि घे मीच करें तुह्मातें ५

१भाता. २कमल नेत्रराम. ३शबरी.

मधुरतरफळांचीपूर्णघेऊनिगोडी, मगमजरघुनाथा ठेवितांहोयखोडी;
निरखुनिरघुरायेंभावयाभिल्लिणीचा,परममानिंसुखावेनाथतोजानकीचा ६
भिल्ली बोलुनि बोल सुंदर असे रामा करींतीं फळें,
घाली नेणुनि शास्त्र १षिद्ध पुरुषां उच्छिष्ट देतांबळें
प्रेमें प्रेमभरें प्रसन्न हृदयें भक्ता जनाचापिता
आत्माराम रमापती निजमुखीं झालाफळें अर्पितां ७
भिल्लिच्या वन फळें मनधालें, लोक नायकह्मणे सुख झालें;
प्रेम राम हृदयीं बहु आलें, बाष्पतोयनयनांत निघालें ९
रामचंद्र विभुच्या चरणासी, लक्षुनी विनटली शरणासी;
वंदितां बहुसुखेंचि २वधू ते, अश्रुनेंचरणपल्लव धूते १०
माझें मनोगत वियोग तुझा नसावा, रूपीं तुझ्या दृढअसेन महानुभावा,
स्वामीह्मणेतुजवियोगकधींनवाटे, जाशेवटींमिळसिचिन्मयराजवाटे ११

नामसुधाप्रकरणींश्लोक.

निगमहिहरिनामींगर्जतीवर्णवर्णी, पतिततरतिनामेंआश्रमीआणिवर्णी,
हरिपदिंहरिनामींजेंविमुद्रासुवर्णी, जगिंकवणअसाजोनाममाहात्म्यवर्णी १
नकरूंपातकनिश्चयहाघडे, मनतथापिहिपापपथींपडे,
जरिधरीहरिनामकवित्तहें, अशुभहीशुभहोइलाचित्तहें २
जननइच्छुनिशुद्धिअशीजरी, नकळतांहरिआठवितीतरी,
जळतिपापकुळेंअनळेंजशीं, नकळतांहितृणेंजळतीतशीं ३
येथेंह्मणालजळतीजरिसर्वपापें, मूळेंनकांजळतिनाममहाप्रतापें,
नेणोनिनामह्मणतांदुरितासिजैसें, जाळीनकांसकळपातकमूळतैसें
धातूवरीअनळनेणतबाळघाली, तोअग्निधातुमळतोंअतिशीघ्रजाळी,
ताम्रादिभस्महितयाअनळेंचिजेव्हां, कर्ताअभिज्ञबहुजाळिलधातुतेव्हां ५
नजाणतहियेमुखाहरितथापिपापेंहरी,
स्मरोनिमहिमास्मरेवदनितींचनामेंजरी,
प्रवृत्तिविषयींजरीअसतित्याजनांचींमनें,
विरक्तकरितोहरीस्वगुणनामसंकीर्तनें ६

१निषिद्ध. २भिल्ली.

जगत्कार्यतोकारणश्रीमुरारी, स्वयेंतोचितेथेंवसेनिर्विकारी;
स्वरूपेंस्फुरद्रूपसर्वत्रआहे, मुखींनामज्याचेंतयालागिंपाहे ७
सुवर्णह्मणतांजसेंकनककुंडलींतेंदिसें,
मुकुंदह्मणतांतसाजनसुतादिकींतोअसे,
सुतादिसकळात्मतेकरुनिवर्ततोजोहरी,
अशेषजनपातकेंकरुणतोस्वनामेंहरी ८
अजितनामअसेंभलत्यामिसें,करिकृतार्थअमोघसुधारसें,
करुनिशाकहिभक्षिलिऔषधी, नकरितेगुणहेंनघडेकधीं ९
हरिआठवीलाजरीदुष्टचित्तीं, हरीपापमूळकुमार्गप्रवृत्ती,
कळोनीजरीआठवीजेमुरारी, हरीपातकेंतींअशींयाप्रकारीं १०
नठावाहरीआणिठावींननावें, अशाच्यामुखानामआलेंस्वभावें,
अनिच्छेकरूनीमुखानामआलें, हरीमानितोकींमलाआठवीलें ११
आयासविणहीकथापरिसतांगोडीहरीच्यागुणीं,
ज्याचित्ताउपजेनिघेसहजतोत्याच्यापदींतत्क्षणीं,
ऐसेंयेरितिआर्पितीसहजहीजेंयेकदात्यामना,
तेस्वप्नींनयनींनदेखतियमाकेंच्यातयायातना १२
हरुनिसकळपापेंगोडहोतीलनामें, मगमनिंअभिरामेंसूचतीविष्णुधामें,
हरिसकळहिपापेंतत्फळेंदुःखवृंदें, हरिहरिह्मणवीलेंयास्तवश्रीमुकुंदें १३
सहजहीहरिकीर्तनजोकरी, सुमतिदेइलत्यासहितोहरी,
परमशुद्धिहिजेजनइछिती, सुगतिदेहरितोचिरमापती १४
हरिकथाउदरार्थजरीकरी, स्वगुणनामधरीभलत्यापरी,
विकितसेउदरार्थफुलेंजरी, शुभसुगंधचुकेनकधींतरी १५
कोण्यामिसेंकरुनियोहरिनामवाचे, जेपापराशिअवघेजळतीलत्याचे,
वाचेजरीसुतनिमित्तकनामआलें, [1]सांकेत्यकीर्तनमिसेंअघतोजळालें १६
वाचाचतेसार्थकमानवाची, वाचीकथाआवडिराघवाची,
दानादिकेंअर्चनहोकराया, यादीधलेंश्रीहरिनेंकराया १७

---

[1] पुत्रादिकांसठेवलेलेंनांव

काळचोरघिरट्याघरिंघाली, पामरानिजकशीतुजआली,
जागतूंनिजरूपींलवलाहें, जातसेंवयअमोलिकपाहें १
माझामित्रसखाह्मणोनिहृदयींविश्वासलाजोअता,
अंकींठिउनिमस्तकासहिनिजेल्यालावधीजोतसा,
निःपापायमधर्मराजनरकींघालूंह्मणेजेधवां,
विश्वासोनिअशासशुद्धजनहेहोतीकसेतेधवां २
जेमायबापजनशासनदंडधर्ते, जे साधुसर्वसमजेनयनीतिकर्ते,
ऐशासहीविषमताउपजेलजेव्हां, कोणासहेशरणजातिललोकतेव्हां ३
अन्यायआचरतिसंतसमर्थजेथें, तैसेचसर्वजनहीकरितीलतेथें,
तेव्हांबुडेलजगभावधरूनिऐसा, हाश्लोकयावरिपहावदतीलकैसा ४
जसावर्ततोलोककल्याणकारी, जगींवर्ततीलोकहीत्याप्रकारीं,
वदेतोसदाचारशास्त्रार्थजैसे, जगींवर्ततीलोकहीसर्वतैसे ५
भिन्नानसोनिदिसतीजळभिन्नगारा, वर्तूळशुभ्रकठिणामृदुथंडगारा;
तैशाचब्रह्मउदधींतिलविश्वगारा, वाजेअसानिगमभूपतिचानगारा ६
ज्याच्याकदापिनरिघेउरुगायकानीं, गातांमुकुंदचरितामृतगायकानीं,
तोतोश्वसूकरखरोष्ट्रसमानहोतो, वाहेवृथानरपणाअभिमानहोतो १
हाडिहाडिह्मणतांहिनराहे, श्वानबुद्धिविषयांतनराहे;
यामसूकरअसावळखातो, कींअमंगळचिकेवळखातो २
लत्ताप्रहारवदनींअतिगाढवाचा, हायत्नगाढविनिमित्तचिगाढवाचा;
हालेनिमेषइतक्यांतचिभोगझाला, ऐशासुखेंकुनरहोनभजाअजाला ३
चिंध्यानसांपडतिकायउग्याचवाटे, कंथेनिमित्तजरिशीततनूसवाटे;
ऐसेंअसोनिह्मणतोशुकवाक्यकींकां, ज्ञातेभलेभजतिदुष्टधनांधलोकां ४
अन्नाविणेविकळदेहह्मणालहोतो, भिक्षाशनेंभजनहेतुजिताचिहोतो;
तेंतोमिळेचिह्मणतोशुकयावरीकां, ज्ञातेभलेभजतिदुष्टमदांधलोकां ५
राहावयामठगृहादिकतोंसजावें, याकारणेंजरिधनांधगृहासिजावें;
कोण्हींगुहाशुकह्मणेननिरोधिल्याकां, ज्ञातेभलेभजतिदुष्टमदांधलोकां ६
ईश्वरेंतुजदिलीनरकाया, साधनेंकरिशितूंनरकाया,

भोगिशीनिशिदिनींविषयातें, मानिशीनमनिंतूंविष यातें ७
कृतयुगादिनिउत्तमहाकली, ह्मणुनिभागवतींमुनिहाकली;
नरतनूअजित्यांतहिजीभली, अजितनामवदेतरिजीभली ८
कलियुगचवथेंहेंदोषसिंधूचसारा, सकळहिनरकाच्यासाधनांचापसारा;
परिहरिगुणलीलासत्कथायांतसारा, त्यजुनिसकळधंदाकीर्तनींकाळसारा
कुऱ्हाडीच्याघायाप्रतितरुजसाकातुटतसे,
तसेंआयुष्याचेंदिनरजनिमानेंघटतसे,
नृदेहाचेंऐसेंवयसमजतांऊरउलतो,
तरींसाधेऐसाकुनरविषयातेंचभुलतो १०
जरिहरिगुणरत्नींगुंफिलीहोयवाणी, तरिपरमसुखालाकायहोत्यासवाणी,
स्तविइतरनरातेंजीभतेदैन्यवाणी, मुठिहिभरिनदेतीपिष्टसंतुष्टवाणी ११
अरेग्रासोग्रासींरघुपतिसिकैसाविसरसी,
जयाचींहींनामेंवदनिंवदसिद्धांतसरसी,
मुकुंदागोविंदाह्मणतमनिंजिव्हेसिसुचवी,
वरींध्यावींऐसेंजनसकळिकांरामसुचवी १२
मायतेसदयलेंकुरवाळी, बाळकाप्रतिजशीकुरवाळी,
रामतद्रुपभवांकुरवाळी, तारिऊशतमखांकुर बाळी १३
दास्यदेहरितुझ्याचरणाचें, कीर्तनश्रवणआचरणाचें,
देअनन्यहृदयींस्मरणातें, हेंनदेसितरिदेमरणातें १४

कवि रामदास. अभंग.

संताचेसंगतींकायप्राप्तहोतें, तेतुह्मांनिरुतेंसांगईन १
सांगईनपरीमानसींधरावें, मगउद्धरावेंयासंसारीं २
संसारींचेंसारजयानाशनाहीं, तेंचिपडेठायींसंतसंगें ३
संतसंगेंचुकेजननींजठर, दुस्तरसंसारमायाजाळ ४
मायाजाळतुटेजरीदेवभेटे, संतसंगेंआटेभवसिंधू ५
भवभयानकबुडवीसकळां, त्याहूनिवेगळासाधुसंग ६
साधुसंगसाधीअसाध्यवस्तूसी, जेथेंआहेत्यासीवाटनाहीं ७

वाटनाहींजेथेंजावयाइतरा, अभाविकानरापापबुद्धी ८
पापबुद्धीझडेसंताचेसंगतीं, नाहींअधोगतीगर्भवास ९
गर्भवाससंतसंगेंमुक्तहोय, वेगींधरींसोयआलीयारे १०
आलीयासंसारींस्वहितविचारीं, एकेंभावेंधरींसंतसंग ११
संतसंगधरींधन्यतोसंसारी, बोलीलेश्रीहरीभागवतीं १२
प्रयासेंसाधीतांकधींनयेहाता, तेंलाभेतत्वतांसाधुसंगें १३
साधूचेनिसंगेंअलभ्याचालाभ, मुक्तीहेसुलभहोतअसे १४
आहेएकदेवपरीतोकळेना, जयासीमिळेनासंतसंग १५
संतसंगनाहींजयालागींजनीं, तयाकांजननीप्रसवली १६
प्रसवलीमाताशीणचिउरला, पुत्रनाहींझालाहरिभक्त १७
हरिभक्तनरवंशाचेंमंडण, दोषाचेंखंडणकरीतसे १८
पावशीलगतीशुद्धनीरूपणें, रामदासह्मणेक्षमाकरीं १९

२

मनहेंविवेकेंविशाळकरावें, मगआठवावेंपरब्रह्म १
परब्रह्ममनींतरीचनिवळे, जरीबोधेंगळेअहंकार २
अहंकारगळेसंताचेसंगतीं, मगआदीअंतींसमाधान ३
समाधानघडेस्वरूपींराहतां, विवेकपाहतांनिःसंगाचा ४
निःसंगाचासंगदृढतोधरावा, संसारतरावादासह्मणे ५

३

रात्रंदिवसमनराघवींअसावें, चिंतननसावेंकांचनाचें १
कांचनाचेंध्यानपरस्त्रीचिंतन, जन्मासीकारणहींचदोन्ही २
दोन्हीनकोधरूंनिंदानकोकरूं, तेणेंहासंसारूतरशील ३
तरशीलभवसागरींबुडतां, सत्येंचिअनंताचेनिनामें ४
नामरूपातीतजाणतोअनंत, दासह्मणेसंतसंगधरा ५

४

स्वार्थकेलाजन्मवरी, लोभेंराहिलाश्रीहरी १
धनधान्यअहर्निशी, गाइमहिषीघोडेदासी २
शेतवाडेघरठावो, प्राणीजीवींधरीहावो ३

मातापिताबहिणीभ्राता, कन्यापुत्रआणिकांता ४
व्याहीजांवईआपुले, इष्टमित्रसुखीकेले ५
दासह्मणेवोशेवटीं, प्राप्तझालीमसणवटी ६

५

जन्मवरीशीणकेला, अंतकाळींव्यर्थगेला १
काया स्मशानीं घातली, कन्या पुत्र मुरडलीं २
घरवाडातोराहिला, प्राणीजातसेएकला ३
धनधान्यतेंराहिलें, प्राणीचर्फडीतगेलें ४
इष्टमित्रजेसांगाती, आपुआलेघराजाती ५
दासह्मणेव्यर्थमेलें, कांहींपुण्यनाहींकेलें ६

६

दैन्यवाणाझालाप्राणी, चंद्रीलागलीनयनीं १
ह्मणतीऊचलाऊचला, आतांभूमीभारझाला २
घोरलागलाअमूप, प्राणीझालाप्रेतरूप ३
दांतखिळबसलीवाणी ताठाभरलाकरचरणीं ४
डोळेविक्राळदिसती, झांकाझांकामुलेंभीती ५
रामीरामदासह्मणे, अवघींसुखाचींपीसुणें ६

७

एकादशनिव्हेव्रत, वैकुंठींचामहापंथ १
परीरुक्मांगदाऐसा, व्हावानिश्चयमानसा २
एकादशीउपोषणें, विष्णुलोकींठाववेणें ३
रुक्मांगदहोतानर, आह्मीकायआहोंखर ४
तेणेंनेलाअवघागांऊ, आह्मीस्वयेंतरीजाऊं ५
रामीरामदासह्मणे, कायप्रत्यक्षाप्रमाणें ६

८

ध्यानलागलेंरामाचें, दुःखहारलेंजन्माचें १
रामपदांबुजावरी, वृत्तिगुंतलीमधुकरी २
तनूमेघश्याममेळे, चित्तचातकनीमाले ३

रामचंद्रनामयेकीं, चक्षूचकोरझालेसुखी ४
कीर्तीसुगंधतरुवरी, कुजेकोकिळवैखरी ५
रामीरामदासस्वामी, प्रगटलेअंतर्यामीं ६

९

मुकुटकिरीटकुंडलें, तेजरत्नांचेफांकलें १
ऐसाराममाझेमनीं, सदाआठवेचिंतनीं २
जडितरत्नांचीभूषणें, दशांगुळींकारेंकंकणें ३
कासेशोभेसोनसळा, कटीसुवर्णमेखळा ४
चरणींनूपुरांचेमेळे, वांकीगर्जतीखळाळे ५
रामसर्वांगीसुंदर, चरणींब्रीदाचातोडर ६
गळांपुष्पांचियामाळा, वामीशोभेभूमिबाळा ७
स्वयंभसुवर्णाचीकास, पुढेंउभारामदास ८

१०

सोडींसंसाराचीआस, धरीभक्तीचाहव्यास १
दुःखमूळहासंसार, तयामध्येंभक्तीसार २
पंथपाहतांलक्षकोटी, जेथेंतेथेंभक्तीमोठी ३
जन्माआलियाचेंफळ, रामकरावाजवळ ४
रामदासवदेवाणी, सोडीसंसारासीपाणी ५

कवि मुक्तेश्वर.

ओव्यानारदनीतींतील.

(महाभारतीं सभापर्वी राजसूययज्ञांत धर्मराजास नारदमुनिं प्रश्नद्वारा नीति सांगतात.)

नारदह्मणे महाराजा, धर्मस्वरूपा धर्मात्मजा;
नामासारखी सुतेजा, करणी निर्मळ असेकीं १
ऐश्वर्यलाधल्या संपूर्ण, धर्मीवर्तत असेकींमन;
राज्यमदेंदुरभिमान, तुजसंचरला नाहीं कीं २
न्यायेंआर्जेला जो अर्थू, व्ययकरिशी कीं धर्मार्थु;
विषय कामलोभें तुझेंचित्तु, विटाळलें नाहीं कीं ३

वडीलआंचरले जो धर्म, तोच चालविशी कीं नेम;
विहित भंगाचा कर्दम, तुजलेपला नाहीं कीं ४
धर्माशींअविरोधी जो काम, तोचिसेविसी कीं सुगम;
इंद्रिय लोलुपतेचा भ्रम, प्राप्तझाला नाहीं कीं ५
अनायासीं हो कीं सायासीं, भाग्यें जोडिल्या संपत्तीसी;
विभागूनिसमस्तांसी, सेविसी कीं सुजाणा ६
अहोरात्रीं साठघडी, लोटतां पापपुण्याची जोडी;
कितीझाली हें घडीघडी, विचारीत असशी कीं ७
समता संतोष सद्विवेक, चौथा साधुसंग देख;
यांसीकरूनियां सख्य, मित्रभावें असती कीं ८
कामक्रोध लोभत्रया, मोहमदमत्सर यया;
वर्जिल्यानियोजिल्याठाया, जाणसी कीं जाणत्या ९
कामनसावा परस्त्रियेचा, क्रोधनसावा सत्पुरुषाचा;
लोभनसावा शरीराचा. मोहपुत्राचा बाधक १०
मदनसावा सुहृद जातीं, मत्सर नसावा सर्वांभूतीं;
तुझे वर्तणुकेची शक्ती, सांग ऐशी आहे कीं ११
काम असावा ईश्वर भजनीं, क्रोध असावा इंद्रियदमनीं;
तीर्थप्रसाद शेषग्रहणीं, लोभ अपार असावा १२
मोह असावा सज्जनासीं, मद असावा दुर्जनासीं;
मत्सर सदा संसारासीं, असावा तो असे कीं १३
आज्ञा कीर्ति द्विजपालन, दान भोग मित्र संरक्षण;
साहीगुणीं तत्त्वप्रधान, सालंकार असती कीं १४
निर्लोभी आणिविश्वासिक, वंशज असती कीं सेवक;
जे स्वामिकाजीं देख, देहदेती सांडणें १५
वेतन भक्षूनि पवित्र, राजद्रव्यज्यां अपवित्र;
ऐसेनियोगें स्वतंत्र, स्वस्वव्यापारीं असती कीं १६
अमात्य पदीं दासीपुत्र, अधमस्थळीं परमपवित्र;

अपूज्या पुजोनि सत्पात्र, अवमानीत नाहींस कीं १७
अचाट कार्य साधीभृत्य, वेतनाहूनि शतगुणित;
द्रव्यदेऊनि त्यांचेंचित्त, संतोषवीत आहेस कीं १८
आपुल्या काजीं पावले मरण, त्यांचींकुटुंबें आश्वासून;
आपुल्या कुटुंबासमान, पाळिशी कीं दयाळा १९
दरिद्रकाळींचीं बाळमित्रें, भेटों आलिया स्नेहपात्रें;
वोळखी देऊनि दर्शनमात्रें, श्रियावंत करिशीकीं २०
परमगुण परीक्षा जाणणें, चित्त कळवळे परवेदने;
हीं मुख्य प्रभूचीं लक्षणें, तुझ्या ठायीं असती कीं २१
नेमाहूनि आगळें धन, घेऊनि प्रजांचें पीडण;
करिते जे अयोग्य प्रधान, ते पदातीत करिशीकीं २२
तीर्थयात्रे जाती जन, त्यांतें कोंडोनिघेती जे धन;
त्यांचें करूनियां हनन, मार्ग मुक्त करिशी कीं २३
सांगावया क्लेशगोष्टी, दुर्बळ घेऊं इच्छिती भेटी;
त्यां येतयां आडकाठी, तुझ्या द्वारीं नाहीं कीं २४
आंगींचें एक रोम उपडे: तेंजैसें हृदया ठाउकें पडे;
तेंवि प्रजा पावतां पीडे, जाणशी कीं तात्काळ २५
तुझिया राज्या माजि प्राज्ञा, पुत्र पाळिती पित्राज्ञा;
नकरितां पुरुषाची अवज्ञा, स्त्रिया स्वधर्मे असती कीं २६
वर्षकार्य एक मासें, मासाचें तें एक दिवसें;
दिवस कार्य एकनिमिषें; संपादीत असती कीं २७
रोगें प्रवासें पीडिलें, कारागृहीं जेका अटकले;
तेते सांभाळूनियां भले, क्लेशातीत करिशी कीं २८
गृहा पावलिया क्षुधा पीडितें, ते तृप्त होऊनि पंचामृतें
आशीर्वचनीं स्वस्थळातें, तुजपासूनि जाती कीं २९
आवडीचे निज आप्त, गुणी जामाता श्रियावंत;
तया ऐशी परम आर्त,याचकातें करिशी कीं ३०
निरपेक्ष निर्लोभ भांडारी, क्लीबरक्षक अंतःपुरीं

शुचिष्मंत तृप्त जठरीं; पापकर्तें असती कीं ३१
बोलोंजाणती समयोचित; चतुर जेका शास्त्रीपंडित;
तेते शिष्ट संग्रहाआंत; ठेविशी कीं नरेंद्रा ३२
जितेंद्रिय ज्ञानवंत; परम पवित्र साधुशांत;
ऐसे सभासद सभेआंत; निकटवर्ती असती कीं ३३
दुष्ट दुर्जन क्षुद्र कोपी; वाङ्‌ निष्ठुर परम संतापी;
पैशून्यवादी महापापी; सभास्थानीं वर्जिशी कीं ३४
जागाहोवोनि अपरराती; सारासार विचार नीति;
मोक्षोपाय भवनिवृत्ती; विचारित असशी कीं ३५
अजिंक शत्रूतें जिंकावे; जिंकिले ते प्रतिपाळावे;
शरणागत ते रक्षावे; ऐसें करीत असशी कीं ३६
मठवापिका देवागार; भंगल्या जाणोनि जीर्णोद्धार;
दीपनैवेद्य निरंतर; चालवीत असशी कीं ३७
पर्वकाळीं स्त्रीसंगमन; सूर्योदयीं निद्रा संपन्न;
एकल्या पंक्ती मिष्टान्न; भक्षण घडत नाहीं कीं ३८
तुवां अथवा प्रधानीं; रहस्य बोलिजे एकांत स्थानीं;
तें बाहेर लोकांचे कानीं; प्रगट होतनाहीं कीं ३९
अर्थव्ययाचे अधिकारी; गणक लेखक प्रथम प्रहरी;
सिद्धपत्रें धरूनि करीं; उभे सन्मुख असती कीं ४०
जोका राजा ऐशिये परी; चहूंवर्णांचें पालनकरी
पृथ्वी भोगोनि लोकांतरीं; शक्रसायुज्य स्वयेंपावे ४१.

कवि अमृतराव.

कटाव किंवा कडाखा.

श्रीवृंदावनमोयदुराजबिराजतहे ॥ ध्रु ० ॥ गीतनृत्यगति, हावभाव किति, धिमिकिधिमिकिधिमि, मृदंगनवघन, घोरंगजेपख, बाजराजसी, ताजताजकी, अवाजगहरे, परनहोतयत, झननंझननं, झननझांजरी; ढतनमोलकी, ढोलकीगत, घुमघुमघुमघुम, नादजमरह्यो, तामोमुरली, त

मनंतनर्न, उपजअलोटी, कोयलकंठी, कृष्णकंठसो, लपटलपटके, ता नलपटके, निपटमुलायम, तीनग्रामयक, वीसमूर्छना, यकसोयेक, अला फसवाई, सुखीहोतवृखभानजवाई, उप्परथाट, विमानसुरनर, गुमान भमृतरायनें, अधरांगुलिदेदेथक्कितरहे ॥ १॥ श्रीवृंदाबनमो ०

कटाव.

कोनपावेज्याकोपार, सबघटपूरनअपरंपार, निर्गुननिजानंदनिःसार धरिहयनिजलीलाअवतार, जबकौंसनकाकारागार, तब त्रिभुवनसुंदर मोहनमाधव, घनश्याम, पीतांबरधरकरीं, शंखचक्रशिरिं; मुकुटघटि तपर, गलेबैजयंती, माललटकधर, कुंडलकानन, मंडितमुखसो, अलक, कुटिलहरि, कमलवदनमृदु, मंदहासितहरि, वदनसदनसुंख, निरंकारओं, कार ॥ १ ॥

कटाव.

जिच्यामुकुटिंलोपतिरविकोटी केशनिळकुटी वेणिकाजुटी त्रिगुणह नुवटी गळांताइतपेटी निखिलसमपटी कस्तुरिमळवटी केंशरीउटी भृकुटिधनुपुटी विभवभवलुटी कृपापांगसुरपुटी ॥ १॥ अशींपाचक र्वजाहेत.

नारदाचा ध्रुवास उपदेश.

चूर्णिका.

रेरे आदिराज वंशावतंसा; स्वराज्य सरोवर वियोगित बालहंसा; अंसावरोनिगलितोत्तरीय पुंसा; चौसाचा गर्भ कौंसारी गिंसावया लागिंधिसाधरोनिवागवितोसिनिःश्वशसनत्रिराजार्धसा; तरीयेथपाहिजे मुख्यअहिंसा, तेव्हांचहरिदर्शनेंहोशीलहिंसा, अंगीकारावीउत्तरमी, मांसा, शीर्णपर्णाऽनिलाहारेंशुष्ककरावेंस्वदेहमांसा, सांसारिकदुःख, विध्वंसावयालागिंआत्मप्रशंसा विवर्जितपरमहंसाचियापदपांसा माजिसां- सारिकजनरहितअसावें ॥ केवळविविक्तदेशिद्वेषियुक्तदुर्वासनादुर्वासन रचितमृद्वासनावैरिमैत्र्यादिवासनायुक्तहर्युपासनाकरीतबसावें ॥ आब्रह्मा दिभुवनभोगींरुसावें ॥ यदृच्छालाभसंतुष्टद्वंद्वातीतविमत्सरपणेंविलसावें ॥ अमानित्वादिसाधन भगवद्गीतेसिपुसावें ॥ अंतर्बाह्यवैराग्य भाग्यामाजि

योग्य सदाचरणेंमानसकरावें ॥ दुराग्रहवितंडावादनकरोनि सच्छास्त्र सद्गुरुवाक्यपरिसावें तार्तीयभागउर्वरीतशार्वरींतउटावें ॥ निरलसपणेंचित्त ठसावें ॥ ब्राह्ममुहूर्तापासूनि शय्यासनस्थनित्यापरोक्ष ब्रह्मवस्तु आपण अनुभवोनि ब्रह्मरंध्रींसहस्त्रदलपंकजीं सद्गुरुध्यानमानसपूजनें अजपाजप निवेदनानंतर प्रातःस्नान संध्या ब्रह्मसनातनजपकरोनि यथापद्धति वैदिकतांत्रिकामिश्रित परमेश्वरार्चन आरंभावें ॥ पुरुषसुक्तोक्तरीत्या षोडशोपचारें यद्वाचतुःषष्ट्योपचारामाजियथापद्धतिलब्धोपचारें तन्म यतेनें शैलीदारुमयीलेप्यालेख्यासैकतीअथवासूर्यमंडळीं जळीं स्थळीं अष्टमूर्तिस्वरूप श्रीहरीसिपुजावें ॥ मग स्वस्तिकासनींमीलिताधरवि- योगदंतपंक्ति अस्पष्टरसनासमकायशिरोग्रीवअर्धोन्मीलितनेत्रतत्वमुद्रा धृत हृत्कमळीं विष्णूचेंध्यानकरावें ॥ चरणकमळनाभीकमलमुखकमळ नेत्रकमळ हाविमलकमलविग्रहभक्तमनोभ्रमर जीवनसाधक नेत्रषट्पदा राम सजलजलदश्याम कनकमुकुटकनककुंडलकनकहारकनककेयूर कनककटकसौंदर्यकटकाकृतिअकपट अतिनिकटकनकपटालंकृत क नकघृष्टिकारक परमप्रसन्नईषत् हास्यवदन प्रसादाभिमुखवरदानयुक्त चतुर्भुजशंखचक्रगदापद्म पीतांबरधरश्रीवत्स कौस्तुभआपादलंबिनीवन माला कालत्रयाबाधित सत्यज्ञानानंदैकमूर्तिच्या एकैकावयवीं चित्तस्थिर करीतजावें ॥ अंघ्रितलापासूनिशनैः शनैः अजितस्वरूपजितावें ॥ मग अखं डाकाराकलितवृत्तिनें नखशिखपर्यंतचिंतावें ॥ चिंतितांचिंतितां स्वेदरोमांचकंपवाग्गद्गदादिसात्विकाष्टभावें भगवत्प्रेमानंदमग्नतेनेंसाक्षा त्कारेंसकलमनोरथासिद्धमनोरथ होऊनिनिजानंदपदींपावावें ॥ ऐसाबहु बहुप्रकारेंसज्जनसंप्रदायेंशिक्षिला ॥ इत्यादि.

कवि मोरोपंत.

आर्या, स्फुट.

श्रीरामासि भजावें भक्तें म्याजेंवि तेंवि संतातें;
राजासि उपासावें तैसेंचि जनें प्रधान पंतातें १,
रंगावें सद्वचनें मतिनें चूर्णें जसेंच हळदीनें;

भजन न सोडावें म्या नेंविकरधीं कर्षकें न हळ दीनें २
सद्व्यसनीं वेंचावें आयू न पुरोचि भरवसा याचा;
झालों जीर्ण तरिमनीं आहे रसिकांत भर वसायाचा, ३
हरिहर जनाश्रय बरा होतें तादितरजनाश्रयेंभंड,
लागुनि असमर्थाच्या कांसेला वस्त्र पावतें दंड, ४
कांपावें मन कुजनीं वृद्धपणीं कांपतें जसें शिर तें,
सत्संगींच शिरावें बाळ जनन्यंचळीं जसें शिरतें, ५
सत्संगींच असावा प्रेमा ग्रीष्मीं जसा असे व्यजनीं,
रम्याहि अभक्त हो मज मधुपा चंपक जसा असेव्यजनीं ६
वत्स जसा स्तन्यातें सादर पीतो धरोनि आम्यातें,
जें साधुमुखोद्गत यश तैसें प्यावें करोनि आ म्या तें, ७
वरि संकोच असे परि आंत बहुत कृष्णकीर्तनीं प्रेम,
गुरुजनसमक्ष पतिचें घेतांआर्या ७ ग्रहें जसें नाम ८
प्रेमें नवींनवीं तीं माझ्या रसनेसि सुकविकुलगीतें,
गीतें यावीं येती माहेरीं जेंवि बहुत मुलगीतें ९
ज्यांत न हरिहरजनयश ऐसें जें काय कीर्तनीं गान,
तें अलवणभोजनसें नच सेवुत आर्त बाळसे कान १०
कर्णयुगांत भरावें जें हरिहरजनयश प्रचुर म्यां तें,
जैसा दोंदीं कोंदी गुर्जरदेशस्थ विप्र चुरम्यातें ११
हा हो सुतृप्त राघवनामें सारेंचि जेंवि तेलिंगा,
शीला जपो बहु जपति जैसे अय्याख्य साधु तेलिंगा १२
मतिची पडो हरिगुणीं रतिकंठीं मिठि जशी सुदारांची,
नुचारू परमर्मा जीभ नकारा जशी उदारांची १३
हरिकीर्तनीं शिरावें धनिकगृहीं जपुन जेंवि चोरानें,
बहुकार्येंहि नुठावें बहुभारें जेंवि कुचर ढोरानें १४
म्यां कीर्तना टपावें मार्जारें सर्वदा जसें दुग्धा,
मन्मति विनयादिगुणा वाहो प्रेमें नगाजशी मुग्धा १५
निजदेहगेहभान प्रभुभक्तांच्या कथींहि मेळांत,

मज कीर्तनीं नसावें जैसें शिरतां मुलांस खेळांत १६
भवगजभय शमवाया वृत्ती हरिकीर्तनींच राखावी,
पित्तनिवारक जैशी सुलभ बरी शुंठिशर्करा खावी १७
नारायणनामानें नच सोडावें कदापि हें वदन,
मेल्याही लोभ्याच्या चित्तें सोडूं नयें जसें सदन १८
त्याचे चित्तीं हरिहरतत्संगतिदे सदा मला देवा,
दे लब्ध जनीं बुद्धी आवड पुरवुनि तुझीच पदसेवा १९
हातीं न चित्तवित्तहि नघडे जपतपहि शुद्धि बुद्धि नसे,
परि हरिजनहो प्रभुच्या हृदयीं तुमच्याहि वत्सलत्व वसे २०
संसार दोदिसाचा सत्संग धरी कुलीन तोचि तरे,
घ्यावें वरें ह्मणोनी स्वपरमुखीं हें कुलीनतोचित रे २१

आर्या नामाच्या.

भागवताच्या सुहृदा नामा तूं हरिसि सर्व [१]पापदर,
यास्तव सदया वरदा म्यां दीनें पसरिला तुलापदर १
सर्वत्र स्नेह तुझा समसमयीं संकटीं पुढें होसी,
परम पदीं रंकासहि बसविसि देऊनि [२]सुलग्न तूं जोशी २
तूंमात्र रामनामा कामा येशी न पाहसी दोष,
दुसरे सखेसखेद त्यजिती करिती [३]नयच्युतीं रोष ३
नामा या मात्तांनीं [४]तान्हीं थानींहि लाविलीं मरती,
त्वदपर्यें दुस्तरभवसिंधूंत जडासि तारिती तरती ४
एक अयोध्या नेली तरिमागें पुष्कळ प्रजा उरली,
तीचीतव प्रसादें अमृतरसास्वादनस्पृहा पुरली ५
रामें तात त्यजिला लोकीं याहूनिहि कोण *अत्याग
नामें त्वां तद्धर्मावन केलें न करितां चितत्याग ६
श्रीरामें एकक्रतु[५] रक्षुनियां एकरक्षिला [६]विप्र,
नामा नेले नेशी अमित क्रतु सांग सिद्धिला क्षिप्र ७
जे शरणागत घालिति बानामा त्वत्पदीं मिठी [७]प्राज्य,

[१]पापभय. [२]सुमूहुर्त. [३]नीतिभ्रष्टीं. [४]बालकें. [५]यज्ञ. [६]विश्वामित्र. [७]बहुत. *मोठा अपराध

कल्पशतींही नसरे ऐसेंदेशीं तयांसि तूं राज्य ८
नामा सामान्यप्रभु गेला स्वपदांतरास ज्या काळीं,
दे अधिकार तुज निज प्रतिनिधिचा करीं सुखें प्रजा पाळीं ९
नामा या मार्गे तो त्वत्सम राजा नऐकिला कोणी,
देशी[१]करप्रजांतें स्वपदीहि त्या जाति सोडुनी क्षोणी १०
नामा बा माहेरा न्याया आलासि काय तूं मूळ,
नसुचेर्चि कामधाम प्रकट[२]स्वांतासि लाविलें[३]खूळ ११
स्वाश्रित कल्पित पुरवूं ह्मणती तीं तो निलाजरीं [४]झाडें,
पांगीं मुकीं ह्मणोनिच बा सदया त्वां नमोडिलीं हाडें १२
तूं अमृतशालिनामा भगवज्जनवदनपद्म तें[५]चाडें,
सुक्षेत्रीं भरिसि पिकें तो भवदुद्यम अनंत दे भाडें १३
सर्वा मिष्टपदार्थीमध्यें तूं मधुर राम नाम रसा,
पामर सादर सेविति हरिहरही जेंवि भृंग तामरसा १४
दुष्ट कळो वांचुनि तूं आवडसी फार साधुचित्तास,
तुज जपति [६]परमहंसहि नित्य जसे कृपणलोक वित्तास १५
नामा आह्मां तशि तव संगति अंधा जना जशी यष्टी,
अवलंबिल्या न होऊं दे कठिणाहिमार्ग चालतां कष्टी १६
यद्रसनार्थी नाचसि होउनि तूं सुप्रसन्न [७]नटसा रे,
नाचोंलागति त्याचे भवपाशविमुक्त पितर चट सारे १७
बहुगोडरसें बहु ये वीट ह्मणुनि सेविती लवण आलें,
तूं न तसा नामरसा सेवुनि विषयाकडे कवण आलें १८
रसिकासि वेडलावा याची विद्या असे तुला पाठ,
कीं ऐशा नामार्या गायमयूरेश एकशेंआठ १९

आर्या कंस वध प्रकरणीं.

दे [८]दानपते मजहें, कथितों तें त्वां अवश्य मानावें;
आणावे नंदतनय, जे असती रामकृष्ण यानावें १

---

१ आश्रय. २ मनास. ३ वेड. ४ कल्पतरू. ५ धान्यपेरण्याचें यंत्र. ६ संन्यासी. ७ नाच्या ८ हे अक्रूरा.

बाळक ते [१]शौरीचे, मित्रपणें निज गृहांत मंदानें;
सुरनिर्मित मन्मृत्यू, वाढविले सुत ह्मणोनि नंदानें २
यत्नें मंत्र नुघडितां, धनुमखकौतुक विलोकन [†]व्याजें;
घेउनि ये हा रथ ने, तेंहि करीं तुज सुचेल भव्या जें ३
नगरीप्रति गोरसकर, द्याया सहगोपनंद आणावा;
त्वद्वचनें तच्चित्तीं, बहु मत्स्नेह प्रसाद बाणावा ४
[‡]बर्हप्रसूनपल्लव, गुंजा स्रग्धातु भूषणा विभुला;
भुलति तरुलता गोपी, किति देवीं सहित ह्मणति देव भुला ५
तेजःपुंज श्रीमत्कुंजविहारी व्रजासि ये सांजें;
तैंगोपी ओंवाळुनि, सांडिति तनु तदनु हातिचें [*]सांजें ६
वाटेंत उभी गोपी, जीजी घेउनि करांत आरतिला;
नयनेंचि पी अनंता, सद्गुरु न ह्मणेल कोण [२]आर तिला ७
सुटला दाव्यापासुनि, वत्स [३]स्तन्यार्थ जेंवि गाईला;
धांवे अक्रूर तसा, भेटाया कडकडोनि आईला ८
यदुनाथातें गोष्ठीं, पाहे जैसा चकोर [‡]सोमासी;
त्याच्या प्रभुमूर्ति रतदृ, गुपमेसि [४]सितारतागमो मासी ९
मोर तसा अक्रूर, श्रीपति घनसा तया दया रसदा;
धांवुनि वंदी याचा, प्रेमा त्याच्याहि परिस फारसदा १०
तेंप्रभु जाणति सर्वहि, परिसांगे अखिल वृत्त अक्रूर;
होय सकपटीं सकपट, युक्त करितो दयाळु नक्रूर ११
वार्ताश्रवणें हांसति, होती उद्युक्त कंसघातातें;
नकरुनि रहस्य उघडें, कंसाज्ञा सांगती स्वताताते १२
देशाधिपतिनियोगें, नेणारहि सकळ नंद तनयातें;
ऐसें ऐकुनि गोपी, ह्मणती करितो व्रजेश अनयातें १३
बाई न पारिजाता, वांचुनियां अन्य [५]नंदनानंद;
घोषानंदहि ज्याविण, नेतोकीं त्या स्वनंदना नंद १४
यमदूतशतक्रूर, स्वमुखें अक्रूर ह्मणवितो मेला;

१वसुदेवाचे. २अजगर. ३दुग्धार्थ. ४शर्करा. ५नंदन वनाचा आनंद. †मिसानें
‡मोरपिसें फुलें पाला. *ओंवाळणें. ‡चंद्रास.

आला गांव वधाया, परि बाई हा नलेश कोमेला १५
मोडिति अक्रूरावरि, कंसावरि [1]सत्यपतिवरिहि बोटें;
पहिल्यासि वृथा निंदिति, दोघांतें तें न कविमतें खोटें १६
भवनें कारागारें, काय महाभार हार ते साप;
पति अतिखळ विषतरूचीं, फुलें मुलें गमति पावल्या ताप १७
वदनीं गोविंद हरे, दामोदर रामकृष्ण हे वाणी;
चित्तांत चक्रपाणी, गोपींच्या लोचनद्वयीं पाणी १८
ते रामकृष्ण जेव्हां, [2]दानपतीनें रथांत बसवीले;
गोपीजनींहि दैवें, सुमनोहर शोक मोह वसवीले १९
सुहृदाननें तयांतें, येईन मनीं सुखी असा ऐसें;
सांगे गमे मयूरी, प्रतिमेघ दवाकुळीं वनींजैसें २०
[3]बाह्यवनीं मथुरेच्या, उतरे प्रभु जेथतो पिता नंद;
दासांसि निरोपा सह, देहोऊं अतिथि हाहि आनंद २१
यदुकुळ [4]नृपधानीतें, प्रेक्षाया साग्र रामकृष्ण मग;
गेले अपराण्हींजे, साधूंचे देव देव जे [5]वनग २२
नगरींत ते पहाया, स्त्री पुरुषांचें मिळोनिये [6]कटक;
विधुसि चकोर चकोरि, प्रेक्षिति लावूनि तेंवियेक [7]टक २३
भव्यप्रभुमूर्तीतें, प्राशिति नयनींच ते जन अधाशी;
दृष्टि न सोडिति रूपा, जडति जशा माक्षिका वनमधाशी २४
नरपति कंस सकाळीं, मंचीं बैसे धरोनियां [8]असितें;
जन सर्व आणवी करि, आज्ञा मल्लांसि निजमुख [9]असितें २५
मोठा धनु मख दुंदुभि, रव ऐकुनिये समस्त जन कानें;
आदरिली नंदानें, आज्ञा तैशीच विश्व जनकानें २६
गजवर रंग द्वारीं, होता जोख्यात कुवलयापीड;
[10]तदपसरणार्थ हरिनें, उचलुनि निजबाहु *सुवलयापीड २७

---

[1]ब्रह्मदेवावर. [2]अक्रूरानें. [3]बागांत. [4]यादवांचीराजधानी मथुरा. [5]वनचर [6]समूह. [7]लक्ष. [8]खड्गातें. [9]काळें. [10] त्याला दूर करण्यास *कंकण भूषित.

§नग रिपु॥नगासि वज्रें, तेंवि गजातें गजाचिया दंतें;
ताडुनि*अचळ करितें, प्रभु चरितामृतचि सेविलें संतें २८
गडबडला कंस मनीं, मल्लगणहि पाहतांचि भावांतें;
इतर सकळजन सादर, वर्णिति त्यांच्या श्रुत प्रभावांतें २९
बाहे चाणूर हरिस, राजाज्ञेनें करावया युद्ध;
कृष्ण ह्मणे शिशु आह्मी, प्रौढ तुह्मी कर्म हें नव्हे शुद्ध ३०
बाळक तूं बळशाली, बळहि बरेंकर धरूनि पाहूंतें;
तूं मी बळ मुष्टिक या, खेळों हूं थोपटा स्व बाहूंतें ३१
मोडुनि मुष्टिनिघातें, हाडें झाडें जशीं महावातें;
मल्ल शरीरें भूवरि, पाडिति विभु दाविति प्रभावातें ३२
वरकड मल्ल पळाले, प्रेक्षक जन सर्व पावले तोष;
करिति नियुद्ध सख्यांशीं, तें पाहुनि कंस बहु करी रोष ३३
ते प्रभु नरूचति कंसा, जैसा आसन्नमृत्युला काढा;
दुष्ट ह्मणे शौरिचे, येथुनि दुर्वृत्त पोर हे काढा ३४
देतां दोष गुरुजनां, कोपें जगदीश बहु मनीं कढला;
अहिमथनार्थ गरुडसा, प्रभु च्या मंचीं उडोनियां चढला ३५
१वाताश जेंवि गरुडें, खळ केशीं खड्ग परजितां धरिला;
मंचा खालीं लोटुनि, मारि टाकूनि वर उडी भरिला ३६
यद्यपि खळ कंस तरी, चित्तीं चिंती सदैव जें रूप;
त्रासें २तन्मय पाहे जग मरतां तेंचि होय तो भूप ३७
३नष्टासु देह ओढी, रंगीं श्रीरंग फरफरां रागें;
रामें वधिले कंक न्यग्रोधाद्यष्ट बंधु ला मागें ३८
४मोदभरें देवांनीं, वाजविलीं त्या जयीं नभीं वाद्यें;
वरिपुष्प वृष्टि केल्या, वधितां तो दुष्ट कंस ५देवाद्यें ३९
दे राज्य उग्रसेना, प्रति अतिसन्मान करूनि त्यावाडिला;
तोही स्वीकार करी, प्रभुच्या पुरवावयासि आवडिला ४०

१सर्प. २कृष्णमय. ३गतप्राण. ४आनंदभरें. ५कृष्णानें. ६मरणोन्मुखास §इंद्र ‖पर्वतास

आर्या.

मोह व्रजवनितांचा, नाशाया आठवूनि १तदुपकृती;
स्वज्ञानयोग द्याया, धाडी उद्धव कवीस २यदुप कृती १
भरवाया ज्ञानामृत, उद्धव गेला व्रजांत त्या नंद;
पूजुनि फार रडेकीं, अंतरला मूर्तसुखमयानंद २
गहिंवरली नंदस्त्री, घटकेत पुसोनि ३नंदना शतदा;
तैसेंचि मनीं भावी, निजसदनाचाहि नंद नाश तदा ३
वर्णुनि चरितें रडती, रडविति त्या उद्धवास ही दोघें;
समजावी ज्ञानें परि, वाहे तत्प्रेमभक्तिच्या ओघें ४
तो नंदयशोदोद्धव, रात्रीला नेणतीच सरलीला;
प्रभुच्या मनोहरा ज्या, नुरविति ४देहस्मृतिप्रसर लीला ५
वाड्यापुढें सकाळीं, रथ देखुनि म्हणति गोपिका गेला;
घेऊनि जीव कंस, श्राद्धा नेणार मांस हा मेला ६
सुमनोहर हरिवेष, प्रभुचा प्रियभृत्य पाहतां ५महिला;
धाल्या भ्याल्या होत्या, मणिहारीं प्रथम कल्पुनी ६अहिला ७
देउनि आसन गोपी, एकांतीं त्यास घेउनी बसती;
ह्मणती असेल तुमची, बहुधा मथुरापुरीमधें वसती ८
वाटे तुमचा कृष्ण, स्वामी तेणें तुह्मांस पाठविलें;
वृंदावनांत बहुधा, या पितरांतें असेल आठविलें ९
यतिसहि दुस्त्यज मातृ, स्नेहजरीसर्वही ७मृषा पाहे;
प्रियपितराचि इतर तसा, जन त्याला कोण या व्रजीं आहे १०
नटिके ८इतरत्रस्थिर, मैत्री स्वार्थार्थ मात्र केवळ ती;
नेल्यावरि ९सुमनाचा, रस तिकडे १०मधुप काय ते वळती ११
मोकलिती निर्द्रव्या, वेश्या अफळद्रुमासही पक्षी;
अबलानृपा प्रजाही, मृगकुळ दग्धावनाहि जें रक्षी १२
भक्षुनि अन्न गृहातें, अतिथी कृतविद्यशिष्य गुरुराया;

१त्याचे उपकार. २कृष्ण. ३पुत्राला. ४व्यापार. ५स्त्रिया. ६सर्पाला. ७खोटें. ८अन्यत्र. ९पुष्पांचा. १०भ्रमर.

घेऊनि दक्षिणायज, माना ऋत्विज न तो धरी माया १३
गरज सरतां चिवैद्या, त्यजिती होती गळां प्रथम [1]हार;
आपण होउनि तृप्त, त्यजिति अतृप्तस्त्रियांसही जार १४
वदति असें बहु रडती, आठवुनी तद्विलास या [2]महिला;
वर्षर्तुभ्रम देती, फार प्रेमाश्रुवृष्टिनें [3]महिला १५
तेथें तशांत आला, [*]मधुप तया एक गोपिका लक्षी;
त्यासीं बोले ऐसें, कल्पुनि कीं कृष्णदूत तो पक्षी १६
वाणी ती गोपींची, बहुतरसा उद्धवासि उत्सव दे;
निंदास्तवाधिका करि, हरिची सप्रेम फार [4]कुत्स वदे १७
सुज्ञशिरोमणि उद्धव, बहु त्यांचें प्रेमभाग्य वाखाणी;
त्यांसिह्मणे बाईहो, अमृताची प्रेम भाव ही खाणी १८
देहीं गेहीं झालें, चित्त उदासीन कृष्णगुण गातां;
झालां कृतार्थ जन्मुनि, उरलें कर्तव्य कायहो आतां १९
[5]वाचिक तुमच्या दयिता, कृष्णाचें सांगतों तुह्मां [6]परिसा;
ह्मणुनि असें ज्ञान कथी, घांशी सुविशुद्धकांचनीं [7]परिसा २०
[8]यदुनाथें पाठविलें, ज्ञानामृत पाजिलें तथापि [9]सती;
भगवदधररस तृषिता, नाहीं उपदेशिल्या तशा दिसती २१
[10]नवपीयूष समुद्रीं, पतन चकोरींस जरिघडे [11]विधिनें;
तदपि [12]अमृतकरचितयां, प्रियसुखल्यां [13]त्याचियाचि संनिधिनें २२
मोठा [14]शुद्धोद असो, घनाविना चातकीसतो [15]मरुची;
तैसें सगुणा वांचुनि, निर्गुण गोपींस लेश दे न रुची २३
भरबहु सगुणचरित्रीं, गोपींचा नित्य तेंचि आठविती;
पढवुनिभक्ति बहुदिवस, ठेउनिमग उद्धवासि पाठविती २४
गवळ्याच्या शिष्य पणीं, [16]सुरगुरुचा शिष्य जाहला धन्य;
अन्यस्पष्टचि सगुण, प्रेमावांचूनि [17]पंडितंमन्य २५

१हारवत्प्रिय. २स्त्रिया. ३पृथ्वीला. ४निंदागर्भ. ५निरोप. ६श्रवणकरा. ७परिसमण्याला. *भ्रमर. ८कृष्णानें. ९गोपिका. १०अमृतसमुद्रांत ११दैवयोगानें. १२चंद्र. १३चंद्राच्या १४तलाव १५मारवाड. १६बृहस्पताचा शिष्य उद्धव. १७व्यर्थपांडित्यकरणारा.

१वल्लवनाथ यशोदा, गोपी गोपाळ देति न निरोप;
परिविनवुनिजायकवि, प्रेमाचें लावुनी स्मरणिं रोप २६
वाच्यांत सायसाकरं, भरुनि यशोदा ह्मणे अहो साधो;
द्यादोघांला झांका, नपराची दृष्टि भक्तितां बाधो २७
सुतनु ह्मणति त्यासिअसें, विनवा जोडोनि अंजलीला हो;
वृंदावनांत अगतिक, गतियुष्मत्पादकंज लीला हो २८
देहांतरीं हि दास्यचि, द्या ऐसा ज्ञानयोग नन्दा न्या;
सांगा हेंचि ज्ञानो, पायनयाला अयुक्त न *वदान्या २९
धाहोनि रज व्रजजन, चरणाचें उद्धव प्रसन्नमनें;
जाउनि उपाय नार्पण, करुनिहरिसिकरि पुनःपुन्हा नमनें ३०

गोपिप्रेमोद्गार आर्या.

उद्धवजीविरह२दवीं, पावतसे ३हानि रोप हा काय;
सांगसि पळांतशतदा, ह्मणवया हा निरोप४हा काय १
श्रितसर्वेच्छित फलदा, नंदसुताचीच होय जीभ५लता;
ऐसेंसमजुनि गोपी, ठकलों कीं देपदार्थ जी भलता २
नेउनि परीस कारिंचा, किमयेच्या साधनासि शिकवीशी;
तैसेंनेउनि कृष्णा, ब्रह्मज्ञानें अह्मांसि ठकवीशी ३
जो क्षीरार्थी जनत्या, क्षीर ह्मणुनि काय नीर अर्पावें;
हा योग तेंविवंचन, या योगें करुनि ज्यासि तर्पावें ४
शठवदनातें लागुनि, बोलुनि बहुगोड गोपिका फटवी;
त्यजिली मुरलि विराजे, न वसंतें जेंवि सोडिली ६अटवी ५
कुब्जेच्या भाग्याचा, भारि भर आजिआमुचा सरला;
सरला असेनि आह्मी, वक्रा वक्रा असोनि ते सरला ६
उद्धवजी केलीकीं, ती कुब्जा पूर्णकामना ७तजुनी;
त्यजुनि नवी रसिकाच्या, मैत्री येईलका मनास जुनी ७
जेणेंमायत्यजिली, देबहु लालन करूनि ८उद्धवजी;
त्या आह्मी कोण वृथा, रुसतों ९मुग्धा ह्मणोनि उद्धव जी ८

१नंद. २विरहाग्नींत. ३रोपटा ४हायहाय. ५जिव्हारूपवल्ली. ६अरण्य. ७नीटकरूनं.
८आनंद. ९वेड्या. *दात्याला

आर्यामंत्ररामायणांतील.

[1]राजा पुत्रचतुष्टय, लाभे अनुरूप [2]तद्वधूलाभें,
मत्सम सुखी न कोणी, लोक ह्मणे मृत्युचेंहि न मला [3]भें १
जनहृत्पद्मीं पावे सुख वृद्धीतें तसेंतसें फार,
यशहीवाढेसग्रीं, [4]रघुवीर जसाजसा महोदार २
जगतीहृत्तापातें, हळूहळू [5]कीर्तिभाधिपें विझवी;
यत्नेंकरूनि सज्जन, चित्तातें सच्चरित्र तो रिझवी ३
राज्यसुखाहूनि दशरथ, पुत्रसुखें हृष्टपुष्ट झाला जे,
मर्त्येतरतत्पतिही, कश्यपही त्यासि[6]सुप्रजा लाजे ४
स्वश्री ज्येष्ठसुतातें, द्यावीहें मानसांत नृप आणी;
दिधलें वसिष्ठमुनिनें, अनुमोदन ऐकतां अशी वाणी ५
सारासारविचार, प्रवीण मुख्य प्रधान जे होते;
पुसतां हें नृपतीतें, ह्मणती लोकेष्ट सर्वही होते ६
[7]क्ष्मामर वसिष्ठ पाहे, हर्षातें आंवरूनि *योगातें;
अभिषेकाचें करवी, साहित्य करोनियां [8]नियोगातें ७
[9]अजसुतचिकीर्षितातें, जाणुनियां शीघ्र मंथरा दासी;
कैकेयीला सांगे, तैंते पावे महाविषादासी ८
स्वीयसुतातें राज्य, प्राप्ति असावी ह्मणूनि [10]मानवती;
रामाभिषेकसमयीं, विघ्न करी त्यासि देव[11]मानवती ९
त्याराजेंद्रें केले, जाउनि सामाद्युपाय जे [12]असती,
परिसमजेना जडली, तीस पिशाचीच मंथरा [13]असती १०
देमत्सुतासि पृथ्वी, [14]अटवी रामासिहेंवदो न [15]वर,
सत्यप्रतिज्ञ मूर्छित, केला मागोनिहेंच दोन वर ११
निजसुतवियोगविव्हळ, सत्यच्युतिभीत तो असा विनवी,
कैकेयि तुझेठायीं, निर्दयताहे अशीनसावि नवी १२

१दशरथ. २सुना. ३भय. ४रामचंद्र ५कीर्तिचंद्रानें ६सुप्रजजोदशरथ त्यास. ७भूदेव ब्राह्मण वसिष्ठ. ८आज्ञेनें. ९दशरथमनोगतातें. १०रुसूनबसण। ११मान्य होतो. १२आहेत. १३दुष्टा. १४अरण्य. १५भर्ता *मुहूर्तांत.

वयमाझें बहुगेलें, पुत्रोत्पत्त्यर्थं यत्न बहुकेला;
त्यासीं वियोग करितां, नकशी धरिशी मदंत शंकेला १३
तुज राज्य सर्व दिधलें, आणिकही माग जेंअभीष्ट तुला;
गुणवदपत्य वियोग, क्लेशासिजगत्रयीं नसेचि १तुला १४
कायतुझा रामानें, केला अपराध सांगगे प्रमदे;
कांमाझ्या बाळावरि, करिशी हाकोप सांगगे श्रमदे १५
हाराज्ञि पुत्रमाझा, सुकुमारकुमार बहु विनीत २कृती;
त्वत्पदलीन तरीही, याविषयीं कां तुझी अशी प्रकृती १६
कामतिधरिली नंदन, वियोगवन्हींत ३कांत होमाया;
कां मजवृद्धाविरली, कैकेयी त्यागिली अहो माया १७
हे श्रीपतिप्रसादें, वृद्धपणीं पुत्र जाहल चार;
हेंजाणुनि हेवर्तसि,झाला तुज काय भूतसंचार १८
त्याराये कैकेयी, गुणेंकरूनियां तदा विलापातें;
स्त्रीतें पुत्रवियोगें, होणार प्रांत दाविला पातें १९
तेमध्यम मातेच्या गृहासि जाऊनि जों पहातात;
राघवलक्ष्मण मूर्छित, जनक विलोकूनि ह्मणति हा तात २०
तेंजननीला पुसतां, मूर्छेचें कारण स्वयेंारम;
पूर्वकथा सांगुनि ते, प्रकट करी आपुला मनःकाम २१
आयकतां राम ह्मणे मति ४देवारिचा रिपु त्रास;
सत्य विनाशा पासुनि, कां धरितो निर्भुनीहि पुत्रास २२
हा राज्यभार सारा, भरतें घ्यावा शिरींजरी श्रमही;
पितृसत्य त्राणास्तव, म्यांसेवावी सुखें अरण्यमही २३
स्वमत प्रगट करूनियां, रघुपति तीतें करूनियां नमन;
गमन करी धैर्यार्णव, ज्याचें तिळमात्र भंगलें न मन २४
निजमातेला सांगे, राघव ५भरतप्रसूचरित्रास;
तें ऐकतां धरी ते, पतिसुतदुःखें मनीं परित्रास २५
भयशोकांसह हृदयीं, रामासि धरूनि माय फार रडे;

१साम्य. २कुशल. ३पति ४देवांच्या शत्रूंचा शत्रु दशरथ ५कैकेयी.

बाष्पोदकें सचैल, [१]स्नपन तदा त्या रघूत्तमासि घडे २६
भजही समागमें ने, तुजवांचुन ही पुरी मला[२]कारा;
ऐसें वदोनि हृदयीं घट्ट धरीत्या [३]सुनिर्मलाकारा २७
[४]शय जोडुनि रामह्मणे, जननि उपेक्षूं नको पिता माजा;
कैकेयी शब्दशरक्षत मद्विश्लेषविकळ हा राजा २८
हा रात्री सुतशब्द, श्रवण करुनि होय ते [५]विगतहारा;
हाराम ह्मणूनि करीं, उरीं प्रहारासि [६]वर्जिताहारा २९
नमन करुनियां निघतां, नशके माता सुतास [७]वरजाया;
जायाहि निघे त्याची लक्ष्मणही सिद्ध जाहला जाया ३०
ते श्रीकाय पुरीची, सीताव्याजें रघूत्तमा सहित;
जाणोनियां निघाली, निवारितांही प्रियोत्तमास हित ३१
हें रायासि कथाया कैकेयीच्या स्वकीय गेहातें;
जाउनि सुमंत्र वाक्यें, कळवि नमुनि [८]तातपदयुगें हातें ३२
सुमति सुमंत्र हि विनवी, कैकेयीतें अनेक वचनाहीं;
परि तद्दुरुक्तिबाणें नफुटे ऐसें जनीं [९]कवच नाहीं ३३
तुजवनवास बराकीं ताताला नरकवास हेंअदया;
निर्लज्जा कैकेयी, रामासिपुसे महा**दृषद्धृदया ३४
राय असें आयकतां, हाय ह्मणे बायको नव्हे *कृत्या;
काय करूं जाय वना, बा यशजोडीं करूनि सत्कृत्या ३५
तोंराक्षसी तसीते रामातें वल्कलें ह्मणे धरणें;
चवदा वर्षे विपिनीं, राहोनि स्वात्मतात उद्धरणें ३६
श्रम नगणुनि अनुजासह, रामें केलें तिच्या ‡मनासारें;
वल्कें धरितां भिजली, पुरभू जननेत्रजीवना †सारें ३७
गजगति सुकुमार अशीं, तिघें निघालीं वनासि पदचारें;
स्वरथ दशरथ प्रेषी सुमंत्रमंत्रिप्रयुक्त सुविचारें ३८

१स्नान. २बंदिशाळा ३रामास. ४कर ५त्यक्तभूषणा. ६त्यक्तभोजना. ७ाकाया, ८दशरथाचीं पावलें ९चिलखत. **पाषाण हृदया. *राक्षसी. ‡मनाजोगें. †अश्रुवृष्टीनें.

१तोयजपत्राक्षातें तो यजमानाचिया २निदेशाला;
कथुनि प्रार्थुनि ३यानीं, स्थापुनियां ने तदिष्ट देशाला ३९
भिजविति सज्जन पौर, क्षोणीला बाष्पजीव ४नासारें;
जाती रामासहते, पुरभासे त्यांसि ५पितृवनासारें ४०
पाय धरुनियां ह्मणती, रामा आह्मी तुझेचि सांगाती;
रडती पडती पढती, स्तोत्रें त्याच्याचि कीर्तिला गाती ४१
पौरास्रहासि जाणुनि, निजल्या स्थानीं करुनियां ६मंत्र;
आमंत्रण न करुनियां, वंचुनि निशिजाय राम ससुमंत्र ४२

धेनुहरणाच्या आर्या.

पार्थ ह्मणे तो कोण, ब्रह्मर्षि असे मनोरमहि म्यां तें;
तद्यश नसे परिसिलें, सांग सख्या तूं तदीयमहिम्यातें १
गंधर्व ह्मणे होता, कुशिकतनुज गाधि कान्यकुब्जपती;
तत्सुत विश्वामित्र, प्रभु यत्सेवेसि नृप सदा जपती २
सबळ सचिव तो भूपति, मृगया करितां वनीं बहु श्रमला;
दैवें वसिष्ठमुनिचें, पुण्याश्रमपद विलोकितां रमला ३
स्वपदनतगाधिजातें, सत्कारुनि मुनि ह्मणे अगा राया;
जावें नक्षुधितें त्वां, येउनियां आमुच्या ७अगारा या ४
वाल्मीकिच्या जन जसा, तृप्तिस पावे कुळासकट ८कवनीं;
मुनिच्या ९उटजीं तैसा, तो गाधिज भूपही ‡सकटक वनीं ५
नृपति ह्मणे कोठुनि हें, आलें साहित्य जेवणा रानीं;
अस्मद्गृहीं हि नकधीं वरिली हीतृप्ति जेवणारानीं ६
जेंननृपप्रासादें तें मुनिच्या भुक्तिसुख दिलें *उठजें;
हें मोठेंनवल अहो लाजविला पारिजात कीं †कुटजें ७
वल्कलरुद्राक्षधर, ब्राह्मण अकृतान्ययत्न हा रानीं;
बळ पूजिलें कसेंहो, बहुमूल्य दुकूलरत्न हारानीं ८

१कमलनेत्ररामयात. २आज्ञेला ३रथांत ४अश्रुवृष्टीनें. ५श्मशानतुल्य. ६मसलत.
७आश्रमास ८रामायणीं. ९पर्णकुटिकेंत. ‡ससैन्य. *पर्णशालेनें. †कुड्याच्याझाडानें.

करितां शोधकळेकीं, उठजीं १सुरधेनुनंदिनी आहे;
पाहे तीसनृप ह्मणे, मग मुनिला गाय मागतों द्याहे ९
अर्बुदगाई देतों, अथवा देतों स्वराज्य भोगाया;
दे गाय काय २विनिमय, हा भवदर्थोंन मान्य हो गा या १०
मुनिवर ह्मणे नृपा हेंवचन तुझें मन्मनासि कंपा दे;
या धेनुबळें माझा हा आश्रमधर्म सांग संपादे ११
कोणज्ञाता राज्य स्वीकार करील ३आधि ज्यामाजी;
मागोंनको न देया ४हेया हेधेनु गाधिजा माजी १२
विश्वामित्र ह्मणे मी क्षत्रिय आधार जाण तेजाचा;
आज्ञामानसभंग न करिती भद्रेछु जाणते ज्याचा १३
५स्वाध्याय तुझेंबळ तूं ब्राह्मण कैचें असह्यतेज तुला;
६पिप्यलजब समअसो ७दहनीं तेजस्विता नते८जतुला १४
मानधन प्रभु मीजें वदलों कर्तव्य तें करीन खरें;
ऐसा कोणप्राणी ज्यातें नकरील वश ९हरी *नखरें १५
†भगवान् वदेबळी तूं तुझिया चतुरंगसैन्य सांगातें;
तुजकर्तव्य असेजें सिद्ध न करिशी अभीष्ट कां गा तें १६
कौशिक अनुगांसि ह्मणे सोडाहो धेनुला चला हाका;
हाकाय रत्नभोक्ता मारूअनुताप पाउनी हाका १७
दंडें ताडुनि नेतां फोडी ती धेनु फार हंबरडे;
तेव्हां आश्रमवासी द्विज मृग खग देवता ‡कदंब रडे १८
नेतां बळेंचिधांवत येउनि ती मुनिपुढें उभी राहे;
आणूनि लोचनीं जळ बहुदीनत्वें मुखाकडे पाहे १९
धेनुह्मणे स्वामीत्वां पालन केलें करी न बाप तसें;
कांमज उपेक्षिलेंहो मी खळदंडेंउदंड तापतसें २०
साधुह्मणे मजह्रदयीं शत तुज बाहेर हे §कशा लागे;
मीब्राह्मण क्षमावान् माते रडतीस तूं कशाला गे २१

१कामधेनु २मोबादला. ३दुःख. ४टाकायाजोगी. ५वेद. ६पिंपळापासूनहोणे. ७अग्नीला. ८लाखेला. ९सिंह. *नखानें. †वासिष्ठ. ‡समूह. §चाबूक.

क्षत्रियतेज असेंहें जें तुजला पीडितें [1]कशापातें;
मत्तेज[2]क्षांतिमला ह्मणति अहाहा न [3]ओक शापातें २२
मन्माति [4]दरींत नशिरे कोप [5]मतंगज [6]विवेकहरि [7]जागे;
ध्यांन त्यजितां नेतो भूप बळें तुज रुचेल तरिजागे २३
गायह्मणे भगवंता आज्ञा नसतां तुझी न [8]मद्धरणीं;
काळहि बळी कीतीहा न तृणबळें वन्हि होय बद्ध रणीं २४
विप्रह्मणे नेलाकीं दृढबद्ध करूनि वत्स दाव्यानें;
स्वबळें नृपें मदाश्रम देहजसा व्यापिला सदा [9]व्यानें; २५
शक्य असेल तरिरहा ऐसें मुनि बोलतांचि ती क्षोभे;
ग्रीष्मग मध्यान्हार्क प्रतिम तिचा देह तेधवां शोभे २६
धेनुमिषें त्यामुनिची सुतपस्यासिद्धि कोपली वाटे;
फाटे गाधिजबळतम [10]त्याचपलेच्या धरूनियां वाटे २७
अंगापासुनि केले प्रकट तिणें म्लेंछ यवन शबर शक;
बळ उडविलें तिहीं खग पतिपक्षांहीं जसे सहज मशक २८
जेंवि दिगंताप्राति ने तिमिरा तूळा रविप्रभा[11]वात्या;
सेनातशी नृपबळा निस्तुळ ह्मणती कवि प्रभावा त्या २९
दशशत सहस्र पीडिति एकैका गाधिजानुगा यवन;
[12]गाय वन स्वर्गहि तें दावि पितां आपणांत गाय[13]श्वन ३०
पकडो लियो हकालो बे विसवामितर भाग जावेगा;
यवन ह्मणति दाविति त्या शब्दीं हरि करिवरांसि ज्या वेगा ३१
मागें पाहों नदिलें तीं बाराकोस पळविलीं [**]कटकें;
यश हारविलें तेथें क्षितिशस्त्रें हार कुंडलें [*]कटकें ३२
भूप ह्मणे जे नेणाति गोब्राह्मणतेज ते जन क्षत्रीं;
कल्पिति जसे न पाहुनि [†]शिशु शशभृत्तेज तेज नक्षत्रीं ३३
धिक् क्षत्रियतेजातें [‡]सारनसे स्पष्ट या [§]पलालसमीं;

---

[1]चाबुकानीं [2]क्षमा. [3]बाहेर काढूं नको. [4]गुहत. [5]कोपरूपगज. [6]विचार रूपसिंह. [7]जागृत आहे. [8]माझ्या हरणा विषयी. [9]व्यान वायूनें. [10]विजेच्या. [11]वातसमूह [12]स्वर्ग. [13]उदक [**]सैन्य. [*]कडीं. [†]बालचंद्राचें तेज [‡]बळ. [§]केंड्यासारखें.

येणेंचि आहलों [१]हत काम परीभूत [२]पापलालस मीं ३४
क्षत्रबळ नाव फुटकी जें ब्राह्मणतेज तेचि [३]नव नौका;
बुडतों न अन्यथा मी तरता व्यसनांत तोहि न वनौका ३५
[४]प्राज्याहि राज्य हित नव्हे तप साधावें तयांत सर्व हितें;
तप न करावें कोणा प्रभुनें विनिमग्न ज्यांत [५]शर्वहि तें ३६
निश्चय करूनि राज्यश्री सोडुनि सर्व ताप साहूनी;
होमुनि तपोतळीं वपु होय [६]अधिक सर्वतापसाहूनी ३७
झाला नृपति वसिष्ठ स्पर्धेनें विप्र तें असोआतां;
विस्तरभयदे नाहीं तरि काळाचेंहि भय नसे गातां ३८

रुक्मिणीहरणाच्या आर्या.

प्रथमह्मणे [७]वैदर्भी, [८]बाई होतें लहान मी कन्या;
धन्या कृष्णकथा मज, तेव्हांचि रुचे न आवडे अन्या १
ज्या दिवशीं हरिचारित, श्रवणनसे त्यांतमज दहा दुखणीं;
दुखणी काय नवखणी, माडी नलगे धरा [९]नखेंदु [¶]खणी २
श्रीकृष्णाला द्यावी, श्रीरामा जानकी तशी दुहिता;
ऐशी गुरुबुद्वींनीं, केली बाई विचारणा सुहिता ३
रुक्मी माझादादा, जो आह्मा साजणां मधें मोटा;
खोटा नव्हेचि पारे हरि चरितरसीं तो भिजे न मणिगोटा ४
त्यास्वगुरु विचारातें, निंदुनियां [✱]मोहरोगवैद्यातें;
मजला देऊंकेलें, दादानें हठधरूनि [‡]चैद्यातें ५
केला लग्नाचाही निश्चय चैद्यासि धाडिलें मूळ;
गूळ [§]क्ष्वेडाचिवाटे, मज तात विचार होय [|]पांगूळ ६
एकब्राह्मण केवळ, साधु दयामूर्ति तत्पदीं नमनें;
केलीं पाय धरूनि म्यां, एकांतीं विनविला [*]सुदी नमनें ७

---

१ नष्टमनोरथ. २ पातकेच्छु. ३ नवीनाव ४ मोठें ५ महादेव. ६ अरण्यवासी. ७ रुक्मणी. ८ द्रौपदीबाई. ९ नखचंद्र. ¶ उकरी. ✱ कृष्णाते. ‡ शिशुपालातें. § विष. | पंगु. * दीनपणानें.

कां ती द्रवता माझा, असता जरिभाव पाहिला खोटा;
जेणें अभयवर दिला, त्या गुरुहस्तांत मत्यांहि लाखोटा ८
स्वकरें [1]वसंततिलका, वृत्तें पत्रांत सात मोजूनी;
लिहिलीं होतीं तींहीं लिहितां लिहितां क्षणांत योजूनी ९
गेला धांवत घेउनि मत्पत्र द्वारकेसि सद्विप्र;
[2]त्या प्रणतवत्सलाला आणाया आण घालुनि [3]क्षिप्र १०
तों आला शाल्वमगध पतिसख तो चैद्य मांडलें लग्न,
जालेंपुर तद्दळ [4]जळनिधींत [5]आधींत मन्मनाहिमग्न ११
तांतडि बहु दादाची, [6]कैंचा अवकाश लागली हळद;
[6]खळदर्पघ्न दिसेना, जो नतचातक दयासुधा [7]जळद १२
चिंताज्वरांत रात्रौ, माझा नाहींच लागला डोळा;
जायासाठीं कंठीं, शतवार प्राण जाहले गोळा १३
तोंचि [8]समूळाधिज्वर हर माचा आणुनी उषःकाळीं;
आला द्विज [9]धन्वंतरि, सदयपिताही तसा नसे बाळीं १४
आधीं विप्रमुखश्री, कळवी येतांचि माधवागमन;
मग मुनि सांगे मजतो, ऊठ ह्मणे [✻]गुरुपदास लाग मन १५
विप्रें कथिलें मज कीं, वत्से त्वल्लिखित उत्तमश्लोक;
ज्यांच्या अर्थश्रवणें, आला धांवोनि [*]उत्तमश्लोक १६
अंबेच्या नमनाला, न्यावी जीचा विवाह नवरी ती;
धरि हरिशंका दादा देवीयात्रा कुळीं न [‡]नवरीती १७
मग बाई दादाचे, मागधशाल्वादिकांहि मेल्यांचे;
सैनिक मज रक्षाया, आले धाकें विरोनि गेल्यांचे १८
पूजुनि पाय विनविली, कन्यांतें प्रसवतात ज्या माता;
त्या लटिक्या तूंचिखरी, तुज कृष्णाची योग्य होय जामाता १९
देवी [|]प्रासादांतुनि, निघतां द्याया करास [§]आलीला,

---

[1] वृत्ताचेंनाव. [2] कृष्णाला. [3] लौकर. [4] सेनासमुद्रांत.
[5] दुःखांत. [6] कृष्ण [7] मेघ [8] दुःखनाशक. [9] वैद्य. [✻] ब्राम्हणपायास. [*] कृष्ण.
[‡] नवीनरीत. [|] देवीच्यादेवळांतून. [§] येणाऱ्या.

[१]आलीला धरुनि करीं, दाखविला त्या गतींत [२]आलीली २०
त्या मेल्यास कशाला, पाहूं मी [३]प्रियतमास अवलोकीं;
कीं आलाकीं नाहीं, होय तडित्स्फुरण काय तंव लोकीं २१
पत्रीं लिहिलें होतें, देवीयात्रेंत मज पदें दावा;
[४]दावा बहुतांशीं हा, भाव कळों दुर्जनासि [५]नदावा २२
नयनांवरि येति सये, [६]नलिनांवरि [७]भृंगबालसे [८]वाल;
त्यांसि ह्मणें साधु तसे, पूजिन जरि काय गाल सेवाल २३
प्रभुसि पहाया पूर्वीं, पासुनि मन्नेत्रपद्म बहु [९]लोल;
तो लग्नसमय तो, उपवासाहि लाविल कोण सखि बोल २४
माझा मूर्त मनोरथ, तो रथ आला प्रियास घेऊन;
दर्शन नयनें वेती, जैसें [१०]शिशिरीं दरिद्र घे[११]ऊन २५
माळा उंचवितां प्रिय, आपणहि रथावरूनियां लवला;
[१२]लवलागेना तोंचे, अंकीं करुणासमुद्र कालवला २६
[१३]हरिनीलनिभवरांकीं, बसलें न श्री घनीं तसी [१४]चपळे;
गेला घेउनि [१५]हरि निज, भाग सुखें त्यासि ह्मणति [१६]नीच पळे २७
हंसें [१७]मुक्ता नेली मग केला कलकलाट [१८]काकांनीं;
हाकांनीं [१९]नभ भरिलें जाय सुरांच्या हि नाद हा कानीं २८
पुष्कळ [२०]खळ [२१]बळ घेउनि हरिवरि आले नृपाळ ते कुतरे;
उतरे एकहि न [२२]कशीं [*]कनकासीं कोटि भांडतां [§]धुतरे २९
मग आलागे बाई दादा मज सोडवावया कोपें;
तो [†]पिंव [‡]वृश्चिकाचें लोकां परिया [*]खगध्वजा सोपें ३०
समनोरथरथशस्त्र प्रभुनें केला पळांत तो भग्न;
नग्नस्वखड्ग हि वधा तों मन्मन होय शोकविनिमग्न ३१
अभयप्रद पदपद्मीं म्यां तेंव्हां घातली मिठी घट्ट;

---

[१]सखीला. [२]थोडोलीला. [३]कृष्णास. [४]द्वेष. [५]नद्यावा. [६]कमळांवार. [७]भ्रमर [८]केश.
[९]उत्सुक. [१०]हिंवाळ्यांत. [११]ताप. [१२]क्षण. [१३]नीळमणी [१४]विजेस. [१५]सिंह.
[१६]हलकेपुरुष. [१७]मोतीं. [१८]कावळ्यांनीं. [१९]आकाश. [२०]दुष्ट [२१]सैन्य.
[२२]कसोटीस. [*]सोन्याशीं [§]धोत्र्याचीं झाडें [†]खाण. [‡]विंचवाचें. [*]कृष्णाला.

धट्ट क्षणभरि झालें, केली स्वाभाविकत्रपा गट्ट ३२
केला न वध तदधिक, श्यालाची दुर्दशा सये केली;
केली हरि जरि करि तरि, करिमदशोभा दिगंतरा गेली ३३
द्रौपदि अशी कथा हे, लग्नाची फार मी वदों काय;
पाय प्रभुचे संतत, पूजावे तरिच सफळ हा काय ३४

कर्णपर्वांतील दुःशासनवधाच्या आर्या.

धांवति [१]अन्योन्यावरि, ते दोघे आठवूनि [२]अपकार;
जाणों ते मदमत्त, क्रोधोद्धत्त [३]दंपतीच [३]अपकार १
दुःशासनशर मर्मीं, लागे [४]नागेशसा [५]असुख रचिता;
मूर्छित करि भीमातें, इतरांचे तो पळें [६]असु खरचिता २
सावध होउनि भीम, क्षिप्र महाशक्ति शत्रुवरि सोडी;
तीसही तो दुःशासन, दशबाणांहीं पराक्रमें तोडी ३
तेव्हां गदाप्रहारें, भीम ललाटीं स्वशत्रुला ताडी;
क्षितिवरि हरिवज्राहत, गिरिशिखर जसें तसें तया पाडी ४
[७]पत्नीचा [८]केशग्रह, समय स्मरला निज प्रतिज्ञा ते;
आठवि ह्मणे ह्मणोत न, मिथ्यावादी मजप्रति ज्ञाते ५
वृषनृपकृपकृतवर्म, द्रोणसुतातें ह्मणे अहो परिसा;
दुःशासनास वधितों, मी भीम गजाति [९]धोपला [†]हरिसा ६
शक्ति असेल तरि तुह्मी, रक्षा मी आपुली प्रतिज्ञा ती;
संरक्षितों कराया, स्वर्गीं संतृप्त संप्रति [‡]ज्ञाती ७
ऐसें गर्जोनि उडी, टाकी स्वरथावरूनि [**]कलितासी;
तो भीम भीमकर्मा, गांठी त्या रिपुसि भूमिगलितासी ८
गरुड जसा गगनांतुनि वेगें उतरोनि [§]पन्नगा झडपी;
तैसा भीम बळानें, दुःशासनकंठ [*]अंघ्रिनें दडपी ९

१भीम दुःशासन एकमेकांवर. २अपराध. ३पकाररहित दंपती म्हणजे दंती हस्ती इत्यर्थः ४सर्पराजसा. ५दुःखदाता. ६प्राण. ७द्रौपदीचा. ८सभेंत केस ओढले तो समय. ९तृषाक्रांत †सिंहसा. ‡पूर्वज. **हातीं खड्ग घेऊन. §सर्पास. *चरणानें

भीम विदारी खड्गें, सहज परम कठिण शत्रुचें उर तें;
वाटे [१]पविपातींही, त्या [२]ताध्वीला न गांजितां [३]उरतें १०
[४]अशनिहत शिळातळ जळ, रक्त तसें खड्गभग्न तें उर स्त्री;
तृषित घटोत्कचतात, प्राशी शोणित न लेशही उरवी ११
मग कंठनाळ चरचर, तो सत्य करावया [५]बिरुद कापी;
देउनि मिटक्या मटमट, घटघट त्या [६]स्वाहिता ७ सगुदका पी १२
जे जे लोकीं असती, रस त्यांची ती न [७]माधुरी थोडी;
परि अरिच्या रक्तरसीं, मज बहु त्यांहूनि लागली गोडी १३
ऐसें वदोनि [८]ओष्ठ, प्रांत जिभेनें पुनःपुन्हा चाटी;
[९]अवलंबी अत्युग्रा, भीम अतृप्त [१०]द्विपारिची †धाटी १४
रिपु शूर दूर तेथुनि, तें दारुण कर्म पाहतां पळती;
किति पडती किति दडती, कितिएकांचीं धृतायुधें गळती १५
जाणो त्या अत्युग्रा, मूर्त श्रीनारसिंह मंत्रास;
पाहोनि पावले ते, रिपुभट भूपाळ ‡भूत संत्रास १६
ह्मणति मनुष्य नव्हे हा, राक्षस कीं काळ हा खवळला हो;
कीं आमुची कराया, मूर्तप्रळयाग्नि राख वळला हो १७
भीम पुन्हा दुःशासन, रक्तें अंजलि भरोनियां डोले;
मिटक्या देउनि पाहुनि, कर्णसुयोधनमुखाकडे बोले १८
पीतों हें रक्त तुझें, हांसत होतासि मज जसा ✱भणगा;
दुःशासना तसा तूं, पुनरपि गौर्गौः स्वआननें म्हण गा १९
काय करूं काळानें, अभय दिलें घेतलासि तूं पदरीं;
दुःशासना कुळक्षय, मूळा त्राता दुजा तुला न दरीं २०
ऐसें बोलत हांसत, शत्रुरुधिरदिग्धपाणिमुख *विकट;
प्रकट महाभैरवसा, नाचतगेला §जयाच्युता निकट २१

---

१ वज्रपातानें. २ द्रौपदीला. ३ टिकतें. ४ वीज पडून फुटलें. ‡ त्यालें. ५ प्रतिज्ञा. ६ शत्रूचें रक्त. ७ गोडी. ८ जिभळ्या. ९ अंगीकारी. १० सिंहाची. † रीत ‡ पिशाच ✱ भिकाऱ्यास *भयंकर. § कृष्णार्जुनाजवळ.

लध्वक्षर रामायण आर्या.

दशमुखवधमति विधिसुर, नुतपद जगदधिप [१]अजित वरद हरी;
परमकरुण ह्मणउनि दश, रथनरवर [२]तनुज [३]मनुजपणहि धरी १
[४]कुशिकतनय [५]सवसमवन, करि [६]मुनिवरयुवति[७] दुरितगिरिस खणी;
मग [८]पुरहरधनु चुरि वरि, [९]अवनिजनिस सकळसुभटमुकुटमणी २
[‡]अवितथ जनकवचन करि, पुरवुनि [*]अभिलषित सुखवि बहु [†]जननी;
[१०]अनुजयुवतिसह वरिवन, वसति धरुनि हृदय [११]दशवदनहननीं ३
दयिततनयविरहदहन, [१२]विकलनृपति अहह वदत [१३]असु खरची;
[१४]दशरथनिधन बहुत पुर, भरतधृतिस नुरवि अतुळ [§]असुख रची ४
प्रभुसि भरत चरण धरुनि, विनवि परम करुण तरिहि न परतला,
धृतमुनिपथ समजुनि महि, समवन गुरुकथित विहित तप रतला ५

कर्णार्जुनयुद्धाच्या आर्या.

कर्ण ह्मणे [१५]कुरुनाथा, पार्थाशीं [१६]संगरांगणामाजी;
घालीन गांठि त्यातें, मी कीं मारील तो मला आजी १
कार्यबहुत्वा साठीं, गांठि न पडली तयासवें मागें;
त्वां आह्मा दोघांचीं, आजि पहावीं बळें महाभागें २
मी [१७]जिष्णुतें न वधितां, आजि न मागें फिरेन हे [१८]वाचा;
साची असो असावा, निश्चयाचि तुझा [१९]मनुष्य देवाचा ३
अश्वांच्या हृदयाचा, ज्ञाता कृष्णासमान कौशल्य;
जाणतसे जरि माझें, सारथ्य करील आजि हा शल्य ४
तरि मी [२०]धनंजयाधिक, होइन तुज जय घडेल [२१]अभ्रांत;
मग मज [¶]पार्थांत सुकर, जैसा [||]क्षुब्धा निळासि [$]अभ्रांत ५
तेव्हां ह्मणे सुयोधन, हें आहे सर्वसिद्ध मी [❋]आंगें;

१विष्णू २पुत्र ३मानवदेह. ४विश्वामित्र. ५यज्ञरक्षण. ६गौतमस्त्री अहल्या. ७पापपर्वत ८शैवधनु. ९सीतेस. ‡सत्य. *इच्छित. †कैकेयी. १०लक्ष्मण सीतेसह. ११रावण. १२दशरथ. १३प्राण. १४मरण. §दुःख. १५दुर्योधना. १६युद्धाचीजागा. १७अर्जुनातें १८वाणी १९मनुष्याचा स्वामी दुर्योधन २०अर्जुनाहून अधिक. २१निःसंशय. ¶पार्थनाश ||प्रचंडवायूस $मेघांचानाश. ❋स्वतां.

चालेम तुझ्यामार्गें, मग भक्ताला [‖]अभीष्ट तें सांगें ६
ऐसें वदोनि गेला, विनयें शल्या समीप मग [¶]राजा
प्रणयें करूनि त्यातें, प्रार्थी साधावया महा काजा ७
सत्यव्रता समर्था, मद्राधीशा महारथा साधो;
वंदूनि विनवितों बा, तुझ्या प्रसादेंचि कार्य हें [§]साधो ८
पदर पसरिला तुजला, [†]रिपुगज पंचानना नृपांमाजी;
व्हावें प्रसन्न मजला, द्यावा वर एक [‡]याचका आजी ९
[♣]वरदा त्वां कर्णवचन, केलेंचि श्रवण सुप्रबुद्धा तें;
सफळ करीं पार्थांशीं, व्हावा [*]अंगेंद्र योग्य युद्धातें १०
बा वासुदेव सम तूं, जाणसि सारथ्यकर्म नरनाथा;
तुजसम [३]पटु अन्य नसे, ह्मणवुनि मी ठेवितों पदीं [४]माथा ११
[५]ब्रह्मा [६]महेश्वराचा, झाला कीं जेंवि कृष्ण [७]विजयाचा;
सारथि तूं कर्णाचा, हो वरदा हेतु मुख्य [८]विजयाचा १२
तो कृष्ण संकटीं त्या, पार्थातें रक्षितो यथा राया;
तूं कर्णातें रक्षीं, हो सेतु [९]स्वयशतोय थाराया १३
बळ अल्प पांडवांचें, परि त्यांहीं फार मर्दिलें सैन्य;
आतां [7]निजपक्षींचें, दोघे योद्धे तुह्मी हरा दैन्य १४
अरूण रवीचा सारथि, [१०]दहनाचा वायु यत्न कीं [११]विधिचा;
सारथि हो तूं तैसा, कर्णाचा [X]धैर्यबळ पयोनिधिचा १५
शल्य सुयोधनवाक्यें, कोपे चोळी करें करा डोळे;
आरक्त करी चावे, अधरातें फार तो मनीं [J]पोळे १६
मग [V]कुरुराजासि ह्मणे राया अवमानितोसि [$]बाहूनीं;
ह्मणसी सोडुनि धनु शर, धरीं [T]हयरश्मि [1]प्रतोद [2]बाहूनीं १७

‖इच्छित. ¶दुर्योधन §साध्यहोवो †शत्रु गजाचा सिंह. ‡याचनाकरणाऱ्यास. ♣शल्या. *कर्ण. ३समर्थ. ४डोकें. ५ब्रह्मदेव. ६शिवाचा. ७अर्जुनाचा. ८जयप्राप्तीचा. ९यशारूपउदकातें रक्षाया. 7स्वकीयपक्षाचे. १०अग्नीचा. ११देवाचा Xधैर्यआणिबळ हींचरदकें, यांचासमुद्र. Jसंतापे. Vदुर्योधनास. $बोलावून. Tघोड्यांच्यादोऱ्या. 1चाबूक. 2भुजानीं.

करिशी [1]बहुप्रशंसा, या नरवरमंडळांत कर्णाची;
सांगसि सारथ्याची, पदवी मजलागिं [2]हीनवर्णाची १८
सिंहासनोचिताला, मज सारथ्याधिकार हा [१]नीच;
इच्छिसि नृपा कराया, मत्तेजाची जनांत [२]हानीच १९
युद्धीं दुर्बळ मी हें, गमलें तुज ह्मणवुनीच [३]भूपा हें
सारथ्य योजिलें तरि, दे दावुनि भाग शक्ति तूं पाहें २०
सांग मला भाग तया, जिंकुनिजाईन आपुल्या देशा;
अथवा एकचि मी रिपु, बळ मर्दिन दे मला [४]रणादेशा २१
हे दास सूत वंदी, यांहीं आह्मां नृपांसि [५]वानावें;
सारथि होउनि उच्चें, जो नीच रथी तदुक्त मानावें २२
हो ह्मणसी सूताचा, [६]सूत भला गा भला मला पदवी;
देसी हे सीमा तव, सुज्ञपणाचीच हें असें [७]वदवी २३
जातों गृहासि झालों, कृतकृत्य प्राप्त मोक्षसम यज्ञ;
प्रेक्षुनि घालों कीं तूं, धृतराष्ट्रसुता गुणज्ञ [८]समयज्ञ २४
ऐसें वदोनि मग नृप, वीरसमाज त्यजूनि करि गमन;
आटोपेना त्याचें, त्यासहि [*]अपमानकोपकरिग मन २५
तेव्हां धांवे कुरुवर, दीर्घ दृढ प्रेमबाहुपाशांतें;
पसरोनि शीघ्र [९]कवळी, नमुनिम्हणे न करिवंध्य [†]आशांतें २६
शत्रूंच्या हृदयीं तूं, [‡]शल्य ह्मणुनि शल्य ह्मणति तुज राया;
कुब्जेसि कृष्णसा तूं, पटु मज्जय सिद्धिलागिं [*]उजराया २७
बहु [§]विक्रम कर्णाचा, न्यून पराक्रम तुझा असें न मनीं;
असतें जरि तरि माझें, शिर होतें सिद्ध हें कसें [3]नमनीं २८
कर्णाहुनि मजहुनि तूं, अधिक अधिक [4]यादवाधिपाहूनी;
व्हावें प्रभो वरप्रद, मज आजि [5]पराभवाधि पाहूनी २९

1स्तुति. 2कनिष्ठजातीची. १हलका २नाश. ३दुर्योधना. ४युद्धाचीआज्ञा ५वाखाणावें. ६सारथि. ७बोलवी. ८समयजाणता. *अपमानजन्यकोपहाचकरीगजत्यावरबसलेलेंमन. ९मिठीमारी. †इच्छेतें ‡सलणारा. *चांगल्यादशेसपाववीणे §पराक्रम 3नमस्कारा. विषयीं 4कृष्णाहून-5पराभवरूपरोग

J हय हृदय कृष्णजाणे, त्याहुनि तूं द्विगुण जाणसी माम्यां;
भुजयुद्धीं हि परिसिली, न बळाची तुझिच आण $सीमा म्यां ३०
पार्थाधिक कर्ण तसा, कृष्णाधिक तूं ह्मणूनि £सारथिता;
सगुण न लोपीं प्रकटीं, वरिली विधिनें हि शंभुसारथिता ३१
शल्य ह्मणे राया मज, ||राजसमूहांत हात जोडोनी;
ह्मणसी कृष्णाधिक हें, दुर्लभ यश जातनाहिं सोडोनी ३२
झालों प्रसन्न तुजसी, वर देतों घे करीन सारथ्य;
¶पथ्य §अपथ्य नह्मणतां, परि सोसावें मदुक्त हें ‡तथ्य ३३
सारथि होतों परि मी, प्रभुसुतातें ह्मणेन कां हांजी;
गांजीन तरि सहावें, ह्मणिजे वैद्यें दिली सुधा †कांजी ३४
कर्ण सुयोधन ह्मणती, केलें मान्य *त्वदुक्त बापा हें;
अंगीकृत कार्याच्या, निर्वाहीं सुयश तूंहि बा पाहें ३५
शल्यें सारथ्याचा, केला स्वीकार तेधवां यास;
कुरुपति कथि इतिहास, Kत्रिपुराचा चित्त Iहृष्ट व्यायास ३६
सूतकुळांत न झाला, मज वाटे देवपुत्र हा कर्ण;
क्षत्रकुळींच उपजला, हें याचा स्पष्ट सूचवी Eवर्ण ३७
लोकांत प्रकट नहो, कुळकारण एक हेंचि सत्य जिला;
झाला तिणें उपजतां, बाळपणीं करूनि साहस त्यजिला ३८
हा दीर्घभुज सकुंडल, कवच उपजतांचि X बाळभास्करसा;
प्रसवे न याति राधा, प्रसवेल Tसुधाकरासि काय Sरसा ३९
अजि ¢ सिंधुशक्तिगर्भीं, मौक्तिक उपजे नदींत हीं असती;
पुष्कळ शिंपा तरि तीं, त्यांच्या उदरीं न मौक्तिकें œवसती ४०
राधा æधात्रीच गमे, कर्णाच्या न जननी शरीरा या;
सांगा जी व्याघ्रासि, प्रसवेल मृगी कधीं तरी राया; ४१
हा प्राकृत पुरुष नव्हे, सांगावें काय म्यां तुला कविला;

J घोड्याचें मन $मर्यादा £सारथ्यपणा ||राजमंडळांत ¶बरें §वाईट ‡खरें †पेज *तुझें बोलणें K शिवाचा I हर्षयुक्त. E शरीरकांति. X उदयकाळच्या सूर्यासारखी. T चंद्रास. S पृथ्वी. ¢ समुद्राच्या शिंपीच्या पोटांत. œ राहती. æ दाई.

कर्णाच्या तेजें बहु, वीरांकरवीं स्वगर्व टाकविला ४२
सारथि होय [1]पितामह, रुद्राचा जेंवि तूंहि कर्णाचा;
लाजो तुला सुरथहय, गुणधरिता [2]बंधुही [3]सुपर्णाचा ४३
सारथि अधिक रथीहुनि, असतांचि घडे जय प्रजापाळा;
[4]पाळा कर्णासि तुझीं, घालू कंठांत कीर्ति मणिमाळा ४४
पार्थातें कृष्ण तसा, कर्णातें तूंहि [5]संगरीं रक्षीं;
त्यां [6]मारुतें करावा, कर्णवळाग्नि प्रदीप्त [7]रिपुकक्षीं ४५
शल्य अवश्य ह्मणे तों, कर्ण ह्मणे तूं यथोक्त रथ [8]कल्पीं;
मद्रपते निजवृंदे, सत्वर भीमानुजासि [9]शरतल्पीं ४६
शास्त्रप्रोक्तविधानें, रथ कल्पुनि शीघ्र आणिला शल्यें;
जेंवि मनोरथ साक्षात्, केला दैवेंचि सिद्ध वात्सल्यें ४७
शल्य बसे मग बैसे, [£]वैकर्तन निजरथीं जसा [†]तरणी;
पाहुनि शोभा मानिनि, जन कीं केलाचि पार्थघात रणीं ४८
धर्म धरावा किंवा, मारावा पार्थ वर मला दे हा;
अथवा पांचहि मारीं, विजयश्री शुद्धकीर्तिच्या [*]गेहा ४९
ऐसें वदे जयार्थी, नृप त्यासि ह्मणे अवश्य तो कर्ण;
झाला सिद्ध महात्मा, वाराया सर्व [‡]आप्तलोकर्ण ५०
हर्षें शल्यासि ह्मणे, मद्राधीशा वरप्रतापा हूं;
[§]प्रेरीं वाजी आजी, त्वद्दर्शित यानशीघ्रता पाहूं ५१
मारिन पांडव रणीं, शल्या निश्चयचि जाण ते जितकीं;
शस्त्रें धरितिल खंडिन, माझे अतितीव्र बाण [¶]तेजित कीं; ५२
शरवृष्टिनें धनंजय, [‖]शांतीतें पाववीन मी घोर;
घन वृष्टिरसीं [ꝏ]सादर, आजि रणीं या करीन [ꝏ]कुरुमोर; ५३
शल्य ह्मणे [ꝏ]सूतसुता, कांगा अवमानिशी [ꝏ]सुभव्यजना;

---

[1] ब्रम्हदेव. [2] अरूण सूर्य सारथि [3] गरुडाचा [4] रक्षण करीं [5] युद्धांत [6] वायुनें. [7] शत्रूरूप तृणांत. [8] तयार कर. [9] शराची शय्या. [£] सूर्यपुत्र कर्ण. [†] सूर्य [*] गृह [‡] आप्तांचेंऋण. [§] हांक. [¶] तेजस्वी. [‖] मरणांतें. [ꝏ] आदरयुक्त. [ꝏ] कौरवमोर [ꝏ] कर्णा. [ꝏ] चांगल्यामनुष्यास.

¶वंशजहि ‖शूर्प न गुणें, लंघी सभ्यादृता शुभ✻व्यजना ५४
न विलोकिला ‡धनंजय, ह्मणवुनि ऐसें यथेष्ट बोलवतें;
नलवे †वितसाशिर परि, येतां *गुरुपूर तें किंहो लवतें ५५
§मदभूतग्रस्ता तुज, धर्मात्मा Tसिद्धमंत्र पाहेल;
साधुपुढें मोह तसा, क्षणभरिहि न हा [8]प्रलाप राहेल ५६
कर्ण अनादरुनि वचन, शल्यासि ह्मणे [1]सुशीघ्र [2]हय हाकीं;
आकर्षिला [3]कृतांतें, [4] चुंबकमणिनेंचि जेंवि [5]अय [6] हा कीं ५७
कर्ण ह्मणे शल्या गति, भीष्माची शत्रुनीं तशी केली;
[7]गुरुहि अधर्में वधिला, विजयश्री ओढुनी बळें नेली ५८
पार्थप्रताप साहे, आहे मज वेगळा असा कोण;
गंगासुत वृद्ध भला, तो ब्राह्मणही पुरातन द्रोण ५९
माझें प्रिय बहु केलें, धृतराष्ट्रसुतें तदर्थ साधीन;
याविषयीं प्रियभोगा, सह [8]जीवित करिन [9]अंतकाधीन ६०
इत्यादि [10]आत्मविक्रम, जेव्हां स्वमुखें यथेष्ट कर्ण [11]वदे;
शल्य तया उत्तर दे, उग्र जसें विष हरासि [12]अर्णवदे ६१
नरवर अर्जुन कोठें, पुरुषाधम सूतपुत्र तूं कोठें;
वाचाळा नाचावें, [13]सत्स्तवनीं न स्ववर्णनीं ओठें ६२
तुज नित्य घोषयात्रा, स्मरण असावें परंतु हा [14] मद तो;
आहेचि विस्मृतीचें बीज, ह्मणुनि लेशमात्र मी [15]वदतो ६३
तूं प्रथम पळाशी, प्राणक्षयभय धरूनि मानिं मागें ;
जिंकोनि बद्ध केला, दुर्योधन खचर[16]नायकें रागें ६४
[17]बद्धविमुक्त सुयोधन, तेव्हां त्वां कीं धनंजयें केला ;
राधेय अम्य तूं तो, अन्याचि जाणो पळोनि जो गेला ६५

¶उत्तमवेळचा ‖वंशाचा ✻सूप विंझुणा. ‡अर्जुन. †वेतानावेल. *मोठापाण्याचा लोंढा. §उन्मादरूप पिशाच यानें ग्रासलेला. Tसिद्धाचा मंत्र 8बडबड 1लौकर 2घोडे 3यमानें 4लोहचुंबकमणि 5लोखंड. 6द्रोण अर्जुनतेज 7भीष्म 8 दुर्योधनानें 9 प्राण यमाचे स्वाधीन 10 आपला पराक्रम. 11 बोले 12 समुद्र 13साधुस्तुतीविषयीं 14उन्माद 15बोलतो 16चित्रसेनगंधर्वानें 17बांधलेला सोडविला

त्या [1]गोग्रह प्रसंगीं, भीष्मद्रोणादि सर्व एकानें;
केले भग्न दशा ते, तुमची क्षण आयकों नये कानें ६६
तेव्हां त्वां तो अर्जुन [2]राधेया कां न जिंकिला शस्त्रें;
अस्त्रें गेलीं होतीं, कोठें नेलीं हिरोनि जें वस्त्रें ६७
झालें युद्ध उपस्थित, आजि पळेनासि जरि तुला पार्थ;
मारील निश्चयें हें, कर्मकरिशि [3]निजवधूविलापार्थ ६८
ऐसें सज्जन [4]संमत, हित सत्य [5]श्राव्य जें वदे शल्य;
कर्णाच्या कर्णा दे, दुःख तसें तप्तही न दे [6]शल्य ६९
कर्ण ह्मणे गा शल्या, मागिल कथा कशास जरि आजी;
मज जिंकील तरि खरें, तव [7]कत्थन शीघ्र चालवीं वाजी ७०
शल्य ह्मणे बहुबरवें, पार्थाशीं गांठि घालितों [8]तूर्ण;
ईश्वरवरानुकूलें, दैवें होतात [9]कामना पूर्ण ७१
यापरि बोलत जातां, [10]पांडवपृतना विलोकिली दूर;
कोठें अर्जुन ऐसें, सादर ज्या त्यासि तो पुसे शूर ७२
कर्ण ह्मणे [11]सुखवाया भूप सखा करुनि शत्रुचें निधन;
सांगेल पार्थ मज जो, देइन मागेल तें तयासि धन ७३
शल्य ह्मणे राधेया, वांटिसि धन कां कुबेरसा अज्ञा;
पार्थ पहाशील सुखें, [12]व्ययवेत्ते [13]वित्त वेंचिती यज्ञा ७४
कंठीं बांधोनि शिळा, बाहुबळें जेंवि सागरीं तरण;
कीं [14]भृगुपतन तसें हें, जें तूं करणार त्या अरींत रण ७५
व्यूह रचोनि सकळ नृप, बंधु सुत सुयोधनादिकांसहित;
पार्थाशीं युद्ध करीं, जरि ह्मणसी स्वजय हो न हो अहित ७६
कर्ण ह्मणे शल्या मी, स्वभुजबळें प्रार्थितों रणीं पार्था;
हे प्रभु सहाय असतां, साधीना कर्ण कोणत्या स्वार्था ७७
तूं निश्चित हितशत्रु स्तविशी घडि घडि सधर्मभीमातें;

1गोग्रहणवेळीं. 2कर्णा. 3स्वस्त्रीच्या रडण्याकरितां. 4मान्य. 5श्रवणकरण्यासयोग्य. 6लोखंडाची सळई. 7बडबड. 8लवकर 9मनोरथ. 10पांडवसेना. 11सुखि करण्यास. 12खर्च जाणते. 13द्रव्य. 14पर्वताच्याकड्यावरूनपडणें.

साच्युत धनंजयातें, तूं देवूं पाहतोसि [1]भी मातें ७८
या [2]दृढमदभिप्राया, पासुनि वारूं शके न [3]शक्र मला;
[4]मर्त्यांची काय कथा, प्राकृतसा काय कर्ण हा गमला ७९
शल्य ह्मणे राधेया, जेव्हां तुझिया स्मरोनि कर्मातें;
अर्जुन तीव्र शरांनीं, समरीं भेदील सर्व [5]मर्मातें ८०
तेव्हां पश्चात्तापा, बापा तूं पावशील पापानें;
सापानें धरिला [6]प्लव, न जगे बडबडसि तूं जसा [7]पानें ८१
तूं विजयासि वधाया, वांच्छिशि हें कोण जाणता साहे;
[8]अंबांकस्थित शिशु [9]शशि, मंडळ कवळावया जसा पाहे ८२
[10]शवमांसमत्त [11]जंबुक, तूं गज [12]मुक्ताश सिंह तो जिष्णू;
तूं [13]शशक पार्थ गजपति, कीं [14]दानव तूं [15]सिताश्व तो विष्णू ८३
[16]स्वबिलस्थ कृष्णसर्पा, काष्ठें टोंचोनि खवळिशी कां गा;
तीव्र त्रिशूळवदनें, तूं खाजवितोसि आपुल्या आंगा ८४
[17]पार्थपयोधर गर्जे, स्पर्धा [18]मंडूक तूं वृथा धरिशी;
त्याच्या पुढें टुरुटुरू, टरोंटरों शब्द हे किती करिशी ८५
[19]श्वान [20]स्वपोषकाच्या, [21]सदनाच्या आश्रयें उभा राहे;
जिकडे वनांत गर्जे, [22]शार्दूल तया दिशेकडे पाहे ८६
भुंके बळें यथेष्ट, [23]व्यथित करी [24]निकटवर्त्तिजनकर्णा;
अर्जुन दृष्टि न पडला, तोंचि तसा भुंकितोसि तूं कर्णा ८७
[25]शशमंडळांत कोल्हा, ह्मणतो मी [26]सिंहवल्गना करितों;
जोंवरि न पाहिला गज, मुक्ताफळकवळ भक्षिता हरि तों ८८
कर्ण ह्मणे गुणवद्गुण, जाणे गुणवंत अगुण [27]नेणेची;
प्रसवे तीच [28]अभिज्ञा, शल्या तैशी न वांझ [29]वेणेची ८९

1भय. 2माझ्या मतास. 3इंद्र. 4मनुष्यांची. 5मर्मस्थानांतें. 6बेडूक. 7मद्यपानानें. 8आईच्या मांडीवरचें पोर. 9चंद्रमंडळ. 10प्रेतमास. 11कोल्हा. 12हत्तीच्या मोत्यांचा खाणारा. 13ससा 14राक्षस. 15अर्जुन. 16आपल्या बिळांतवसणारा. 17मेघ. 18बेडूक. 19कुतरा. 20धन्याच्या. 21घराच्या. 22सिंह. 23दुखयुक्त. 24समीपवसणाऱ्यालोकांच्याकानास. 25सशांच्यामंडळींत. 26बडबड 27नजाणे. 28जाणणारी. 29प्रसूतिवेदनेची

मी आपणासि जाणें, जाणें त्या [1]जिष्णुलाहि [2]तत्वानें ;
तैसें न जाणिजे त्वां, इतरें वा [3]तत्वहीन सत्वानें १०.
पार्थवधाचें साधन, आहे तें सांगतों तुला जेणें ;
आज द्वैरथयुद्धीं, विजयाचे प्राण निश्चयें घेणें ११
आहे [4]अहिमयसायक, मृदुचंदनचूर्णपूर्ण भात्यांत;
त्या वांचुनि शर दुसरा, नाहींच [5]क्षोणिवल्लभा त्यांत १२
तो [6]आहेय शरोत्तम, सोडुनि मी मेरुतेंहि फोडीन;
कवचाची काय कथा, पार्थी कीं केशवींच सोडीन १३
तूं झालासि [7]कुदेशीं, [8]संगरपांडित्य काय तुज ठावें;
शल्या कल्याणगुणा, पात्र जगीं पुण्यसंग्रहें व्हावें १४
भ्यालासि मूढबुद्धे, बडबडसी फार [9]वानिसी [10]अरिला;
भाव तुझा मज कळला, धीर तुझा मृत्युच्या भयें हरिला १५
ते मारितिल मज कीं, त्यांला मारीन मी स्वबळ जाणें;
कृष्णाला कर्ण न [11]भी, तनु टाकुनि एकदां असे [12]जाणें १६
दोघांची काय कथा, जरि कृष्णार्जुन सहस्र येतील;
तरि माझे [13]शर त्यांच्या, प्राणधनातें हिरोनि घेतील १७
तुज भेदिलें परांनीं स्पष्ट, ह्मणुनि बोलसी असें खोटें;
सर्वां पापांमध्यें, हें [14]मित्रद्रोहपाप मज मोठें १८
मज युद्धाभिप्राया, पासुनि मागें बळेंचि फिरवील;
ऐसें [‡]भूत नसेचि, त्रिजगीं जें या यशास मिरवील १९
भ्याडासि भेडसावीं, मी भ्याया उपजलों नसें कांहीं;
विक्रम यश साधाया, झालों सें चाल पथ पुढें पाहीं १००
शल्य ह्मणे रे सूता, बडबडकरितोसि फार [*]मद्यप सा;
गुरुसागर बहुगर्जे, परि [†]मुनिचा एकही भरे न पसा १०१
तेव्हां दुर्योधन नृप, निजकार्याचा न व्हावया घात;

१अर्जुनाला. २खरेपणानें. ३अज्ञानाप्राण्यानें. ४सापाचा. ५शल्या. ६सर्पबाणश्रेष्ठ. ७वाईटदेशीं. ८युद्धपांडित्य. ९वाखाणितोसि. १०शत्रुअर्जुनाला. ११भीतनाहीं. १२जावयाचें. १३बाण. १४स्नेहिद्वेषाचेंपाप. ‡प्राणी. *मद्यपीसारिखा. †अगस्तिऋषीचा.

कर्णास मित्रभावें, [१]वारी शल्यासि जोडुनी हात १०२
नृपबहुमानें झालें, अतिवाद त्यजुनि [२]उपरमा वरितें;
मग [३]हरिवर [४]करिवरसे, गेले दोघे [५]नरोत्तमावरि ते १०३
कर्ण [६]त्रिदशगुरुमतें, रचुनि महाव्यूह तन्मुखीं ठाके;
बार्हस्पत्यव्यूहा, पाहुनि बहु धर्म तो मनीं धाके १०४
[७]भूपह्मणे तूंचि करीं, कर्णाशीं युद्ध उद्धरीं कांटा;
भांडो सुयोधनाशीं, भीम तयाचाचि तो असे वांटा १०५
अमृतरसाची धारा, धर्माचिश्वितदाह आज्ञा [८]पी;
होय पुढें सैन्यातें, ऐसें वताह्मणोनि [९]आज्ञापी १०६
शल्यह्मणे राधेया, तो येतोजिष्णु [१०]विष्णुसमशील;
गरुडीं कालीय तसा, ज्यावरि तूं [११]कोपगरळ वमशील १०७
कर्णा पुससी ज्याला, आला तो पार्थ [१२]दावपावकसा;
वधितो मृगांसि हरिसा, सोसेल परांसि [१३]तत्प्रभाव कसा १०८
तुजशीं [१४]धनंजयाशीं, गांठि पडाया नकोचि बहुवेळ;
पाहीन मी तयाचा, आणि तुझाही रणांगणीं खेळ १०९
वधिशील [१५]जिष्णुला तरि, कर्णाहोशील आमुचा राजा;
परि हें दुर्घट इंद्रा, जरि काय सहाय आणिला आजा ११०
कर्ण ह्मणे[१६]मद्रेशा, नीट पहा [*]पार्थकेतुचा शेंडा;
संसप्तकांत झाला, मम जसा [||]सागरोंदरीं[¶]मेंडा १११
शल्यह्मणे वरुणातें, कोण समुद्रोदकांत बुडवील;
विझवील तृणें [§]दहना, [‡]अनिळाला करुनि बद्ध तुडवील ११२
ऐसें जों कर्णाशीं, शल्य वदे तोंचि शीघ्र त्या सेना;
भिळती मारण मरणा, हूनि दुजेंअधिक ज्यांसि भासेना ११३
कुरुपांडव सेनांसीं, होतां संग्राम [†]रामशिष्य मगी;

१निवारणकरी. २शांति. ३सिंह. ४हत्ति. ५अर्जुनावर. ६बृहस्पतिमतानें. ७धर्मराज. ८प्राशनकरी. ९सांगे. १०विष्णुस्वभाव. ११विष. १२वणवा. १३सामर्थ्य. १४अर्जुनाशीं. १५अर्जुनाला. १६शल्या. *ध्वजाचा. ||समुद्रमध्यांत. ¶सोताचोगोळा. §विस्तवास. ‡वायूला. †परशुरामाचाशिष्य.

[१]गज यूथावरि हरिसा, धांवे मारी अनेक वीरमणी ११४
अरि एक बाण हाणी, तों हाणी कर्ण शर तया तिपट;
तिपट [२]प्रत्युपकृतिपटु, झांकी रिपु पसहानि [३]स्वहेतिपट ११५
काढी जोडी ओढी, सोडी शर कर्ण लाघवास्तव तें;
न दिसे दिसे शरासन, मंडळ हत शत्रुबळाहि त्या भवतें ११६
हतनरतुरगगजांच्या, रक्तांची [४]गुरुतरंगिणी [५]वाहे;
साक्षात्सरस्वती ती, स्वर्ग जन जिच्या [६]निमज्जनें [७]लाहे ११७
रक्तनदीच्या स्नानें, पानें गंधेंहि वीर ते भुलले;
दिसती [1]वसंत समयीं, [2]किंशुकतरु [3]कटककाननीं फुलले ११८
शल्य ह्मणे आलारे, आला [4]काळानळप्रबळ भीम;
[5]भी मन काळाचेंही, यास प्रतिमल्ल एक [6]बळभीमा ११९
[7]बहुकाळ संचितोग्र, क्रोधगरळ तुजवरीच ओकाया;
[8]हा भीमभुजग आला, सावध हो देख [9]तेजओका या १२०
कर्ण ह्मणे [10]मद्रेशा, सत्यचि वदतोसि भीम हा साचा;
घेईल सूड समरीं, आह्मीं केल्या [11]महोपहासाचा १२१
हा वीर धीर क्रोधी, प्रबळ नसे यासि चाड देहाची;
चौघांहूनि शतगुण, प्रीति द्रुपदात्मजेशी [12]दे हाची १२२
याला वधीन किंवा, विरथ तरी मी करीन कोपार्थ;
याच्याकैवारें तरि, मजशीं घालील गांठि तो पार्थ १२३
शल्य ह्मणे नवदें बहु, आधीं भीमासि चाल [13]वाराया;
कर्ण ह्मणे तुज सागर, भासे मज भीम [14]कालवा राया १२४
भीमातें [15]नाराचें, ताडी कर्ण [16]स्तनांतरीं आधीं;
मग बुडवि शरसमुद्रीं, [17]कापि गिरितें जेंवि [18]दुस्तरागाधीं १२५

१हत्तींचाकळप. २उलटउपकार. ३आयुधवस्त्र. ४मोठी. ५नदी. ६स्नानानें. ७आनंदपावे.
1वसंतऋतुंत. 2पळसाचींझाडें. 3सैन्याचें. अरण्यांत. 4प्रलयाग्नि. 5भयपावे.
6सदाशिव. 7बहुतदिवससांठविलेंलें उग्रक्रोधरूप विष. 8भीमरूपसाप. 9तेजस्थान. 10शल्या.
11थट्टेचा. 12देतो. 13निवारणार्थ. 14महासरोवर. 15बाणांनीं 16उरावर 17पर्वतानें.
18विस्तृतआणिखोलअशासमुद्रांत.

भीमहि हांकी कर्णा, बाणपटें तत्तनूंत नव [1]रोप;
खोंवी तो वीरमणि, स्वमनीं तेव्हां धरी १अमित कोप १२६
लोक ह्मणति २दारुण रण, नेणों होईल आजि काय कसें;
दोघेहि प्रबळ हठी, दिसतें हें युद्ध भीतिदायक सें १२७
हांसे भीम मनिं ह्मणे, जरि नसता कर्ण जिष्णुचा वांटा;
कां टाकितों सुयश कां, गुरुहृदयांतिल न काढितों कांटा १२८
३कौसुंभरक्तरंजित, वस्त्रानें शोभते जशी ४महिला;
५हतकटकरक्तरंगें, आलीशोभा तशी रणीं महिला १२९
भीमें कुरुबळ मथिलें, अरिकेलें ६गुरुसुतादिकीं जतन;
हतनष्ट रुद्ररोषें, होय जसें ७दक्षमखमहायतन १३०
पार्थ मुकुंदासि ह्मणे, संसप्तक मारिले पहा कृष्णा;
कृष्णादेवीची अशि, तशि पुरवाया स्वभूमिची तृष्णा १३१
कर्णाचा ८गजकक्ष, ध्वज दिसतो आमुच्या ९बळांतचि तो;
पुरुषव्याघ्र प्राया, वीरांचे राशि संगरीं रचितो १३२
चाल सख्या हरि सत्वर, तेथें ने 0तन्निवारणार्थ मला;
यम लाजो तव दासा, वाटे *वृष काळ पांडवां गमला १३३
कर्णातें साहेसा, न दुजा मज वेगळा तुला कळतें;
अद्भुत तेज तयाचें, भस्मचि केलें असेल गा †बळ तें १३४
जो सारथि ‡सुखधामा, तुजसम शूरहि §नवांबुदश्यामा;
आला अरिच्या कामा, तो राजा शल्य आमुचा मामा १३५
ने रथ तेथें जेथें, कर्ण करितसे ¶मदीयबळदमना;
स्मरत असेल वृषदहन, दग्धाच्या ❀कृष्णामित्रनळ दमना १३६
हरि हर्षे ‖हरि हांकी, तें हरिणाचाचि न हरिती सर्व;
ते ऐसे २जवन लव न, पवनकुमारींहि उरविती गर्व १३७

1बाण. १पुष्कळ. २भयंकर. ३कुसुंबीरंगानें शोभित. ४स्त्री. ५मारलेल्या. सैन्याच्या. रक्ताचारंग. ६अश्वथामादिकांनीं. ७दक्षाचें. यज्ञाठिकाण. ८गजचिन्हित. ९सैन्यांत. 0त्याच्यानिवारणार्थ. *कर्ण. †सैन्य. ‡सुखाचें घर. §कृष्ण. ¶सैन्यनाश. ❀अर्जुनरूपमेघ. †घोडे. ‖वेगवान.

शल्य [१]कपिध्वज पाहुनि, कर्णासि ह्मणे पहा [२]महाबाहो;
आला अर्जुन सावध, आतां युद्धार्थ शीघ्र तूं वा हो १३८
कर्ण ह्मणे सत्य वदसि, धैर्याची धरुनि दृढ कास रहा;
वदलासि यथार्थ नृपा, मज झाला प्राप्त धन्य [३]वासर हा १३९
मी शुद्ध युद्ध यासीं, निर्भयचित्तें करीन काम रणीं;
होतो पूर्ण पहावा, धर्मज्ञजनें हि दोष कां [४]मरणीं १४०
भीष्मद्रोणचरित्रा, ह्मुनि कोणाचें चरित्र [५]सन्महित;
परि तेंहि विसरवीन, स्वचरित्रें मी करीन जन्म हित १४०
कृष्ण ह्मणे पार्थाहा, आला क्रोधांध कर्ण [६]अंतकसा;
मृत्युंजयवरपात्रा, तूं याचा न करिशील अंत कसा १४२
याच्या शरासि साहे, ऐसा त्रिजगांत तूंचि एक रणीं;
वीर उदंड असति परि, त्यांला पार्था तुझी नये [७]करणी १४३
कर्णातें जिंकाया, तूं [८]शक्त तव प्रताप मी जाणें;
झाला प्रसन्न तुज तो, जो जाळी [1]त्रिपुर एकले बाणें १४४
मारीं हरप्रसादें, कर्णा वृत्रा जसा [2]सुनाशीर;
राधेसह ताडूत, व्याकुलचित्ता तिच्या सुना [3]शीर १४५
पार्थ ह्मणे कृष्णा मज, जयघडतो आजि निश्चयें हा कीं;
जा सर्वलोक गुरू तूं, आहेसि बहु प्रसन्न [4]हय हाकीं १४६
आजि पहाशील सख्या, [5]मच्छरशकलीकृतांग कर्णातें;
[6]तदसृक्कणासिक्तातें, आकाशातेंहि [7]शोणवर्णातें १४७
मी त्याचें कीं माझें तो, आजि करील निश्चयें [8]हनन;
मन न व्यग्र तुझें हो, रणिं जयमरणार्थ आमुचें [9]जनन १४८
जिष्णुसि हरि ने, [९]धर्मस्वांतींचें उद्धरावया शल्य;
कर्णरथासह आणी, सत्वर समरांगणांत तो शल्य १४९
उत्साह तेज विद्या, शिक्षा बळ धैर्य शौर्य दोघांचें;

१अर्जुन २कर्णा महानभुज. ३दिवस. ४युद्धमरणीं ५पूज्य. ६यमासारिखा. ७हातोटी. ८समर्थ. 1तीनपुरें दैत्य 2इंद्र. 3कपाळ. 4घोडे. 5माझ्या बाणानीं छिन्नझालेल्या. 6त्याच्यारक्तबिंदूंनींयुक्त. 7आरक्त. 8घात. 9जन्म. ९मनांतलें.

तुल्यचि ज्यापरिगंगा, यमुनांच्या पावनत्व ओघांचें १५०
इंद्र ह्मणें कर्णवधें, हो पार्थ स्तोत्रपात्र [1]अमरांत;
सूर्य ह्मणे पार्थवधें, संपादू विजय कर्ण समरांत १५१
कर्ण ह्मणे शल्या जरि, मजला मारील आजि पार्थ कसें;
करिशील सांग ऐकों मैत्रीचें होय ज्यांत सार्थक सें १५२
शल्य ह्मणे कर्णा तें, नघडो दैवें घडेल ही जरि तें;
तरि मी त्वदर्थ युद्धीं, मारीन रणात [2]जिष्णुतें [3]हरितें १५३
पार्थेंहि हरिस ह्मणे, जरि अरि मज मारील काय करिशील;
न पुसावें परि पुसतों, कीं तूं संशय समस्त हरिशील १५४
ऐकोनि कृष्ण शिवशिव, ऐसें आर्थी ह्मणोनि मग हांसे;
कीं कर्ण काय न वळी, काळाचेही स्वसेवकीं फांसे १५५
शुष्क उदधि शीत अनळ, जरि होईल [4]प्रभाकरा पात;
तरि या कर्णापासुनि, नाहीं होणार बा तुझा घात; १५६
जरि विपरीतचि होइल तेंही [5]स्मरहरवरप्रदान मृषा;
तरि मी निजभुजतेजें, भस्म करिन मद्रपतिसमेत वृषा १५७
ऐसा निश्चय केला, पार्थें कर्णें हि मांडिलें समर;
कौतुक पाहनि कौरव, पांडवपक्षस्थ आणखी [6]अमर १५८
पार्थाकडील कटकें कर्णें, कर्णाकडील त्या पार्थें;
केलीं तीव्रशरांहीं, भग्नें मग्नें भयीं [7]हतस्वार्थें १५९
वर्षति अन्योन्यावरि, कर्णार्जुन ते घनावरी घनसे;
[8]पुरुहूतदूत वात, द्युमणिकरां शरगृहांत [9]रीघ नसे १६०
तों आला वधसमय, द्विजशापहि [10]भूमुखेंचि †तो दावें;
गिळवी रथचक्र ह्मणे, §रामास्त्रा प्रेम तूंहि सोडावें १६१
चक्र क्षितिनें गिळितां, न स्मरतां ९भार्गवास्त्र ¶रविजाला;
स्पर्शे ‡विषाद ह्मणती, वळ तेजोनाशहेतु कवि *ज्याला १६२

1देवांत. 2अर्जुनातें. 3कृष्णातें. 4सूर्याला. 5शिव. 6देव. 7जयाशा रहित 8मेघ.
9प्रवेश. 10पृथ्वी. †तोशाप §परशुराम यानें दिलेलें अस्त्रें ¶कर्णाला. ‡दुःख.
*त्याविषादाला.

[1]व्यसनीं पडतां क्षात्रीं, धर्मींहोऊनि तो [2]विरस हाय;
कर्ण ह्मणे [3]धर्मातहि, मानी कीं हा नव्हे चिर सहाय १६३
[4]विधि फिरतां जरि दिधला, व्यसनें त्या फार कंप दात्यातें;
परि [5]परिरंभण देउनि, होती [6]शुचिसत्वसंपदा त्यातें १६४
[7]राधापुत्र बहु करि, बाधा पार्थासि ते धवा त्याला;
[8]राधाह्रच्चोर ह्मणे, बा धाक प्राप्त कां तुला झाला १६५
तो वृषभूमिग्रस्त, [9]स्यंदनचक्रासि उद्धरायातें
उतरे स्वरथाखालें, करूनि असें अतुल युद्ध राया तें १६६
उद्धरण करूं पाहे, कर्ण भुजांनीं धरूनि चक्राचें;
परि पृथ्वी सोडीना, जाणों व्रत घेतलेंचि नक्राचें १६७
सप्तद्वीपा पृथ्वी, [10]वृष उचली चार अंगुळें वरि ती ;
[11]बडिशासि जसी मत्सी, [12]नुगळी चक्रासि कांपली परि ती १६८
[0]सद्रसना नामातें, कीं सोडी बंधुता न [†]दायातें;
तैशी क्षिति चक्रातें, श्रम झाला फारसा तदा यातें १६९
त्या व्यसनीं तो पाणी, आणी नेत्रासि वृष ह्मणे हाय;
काय करील न साहे, ते बहुमर्मींहि साहिले घाय १७०
स्ववधोद्यतार्जुनातें, कर्ण ह्मणे बळ तुझें अनंत रहा;
स्वस्थ मुहूर्तभरि रण, श्रद्धा पुरवील गा अनंतर [§]हा १७१
रथचक्रउध्धरूंदे, श्रुतिशास्त्रज्ञा महारथा कुलजा;
साधु न हाणिति अरिला, पाहति [‡]अधृतायुध व्यथाकुल [*]जा १७२
तूं स्वरथीं क्षितिवरि मी, तूं सायुध मी अशस्त्रकवच रणीं;
न वधावें मज जों मी, रथचरणीं लाग तूंहि [¶]भवचरणीं १७३
भ्यालों न तुज हरीसहि, जो न तुला विमुख काय [T]कातरतो;
कथितों यास्तव कीं जन, धर्में [||]भवसिंधुनायका तरतो १७४
रक्षावा धर्म बुधें, कुशळाचा धर्म हा [£]निधी राहे;

1संकटांत. 2उत्साहरहित. 3निजधर्मास. 4दैव. 5आलिंगन. 6धैर्य. 7कर्ण. 8कृष्ण. 9रथ 10कर्ण. 11गळास. 12नसोडी. 0साधुची जीभ. †विभागातें. §हाकर्ण. ‡अशस्त्र. *ज्याला. ¶शिवपदीं. Tभित्रा. ||भवसमुद्र £ठेवा

स्थिर जें करिसि निरायुध, मथन करील धर्महानि धीरा हें १७५
कृष्ण ह्मणे राधेया, भला बरा स्मरसि आजि धर्मातें,
नीच व्यसनीं बुडतां, निंदिति देवास न स्वकर्मातें १७६
जेव्हां तूं दुर्योधन, दुःशासन शकुनि एकमति झालां;
कैसें कपटद्युतीं, चित्तीं हित धर्मलंघितां भ्यालां १७७
जेव्हां सभेसि नेली, [1]पांचाळी मानिलें मनीं [2]शर्म ;
तेव्हां गेला होता, कोठें [3]राधासुता तुझा धर्म १७८
फेडी वस्त्र सतीचें जेव्हां उघडें करावया आंग;
गेला होता कोठें, धर्म तुझा तेधवां वृथा सांग १७९
चारुनि विषान्न भीमा, सर्पडसाविले नृपें असें खोटें;
कर्म करवितां कर्णा, होता तव धर्म तेधवां कोठें १८०
केले दग्ध [4]जतुगृहीं, त्वां पांडव वारणावतीं जेव्हां;
गेला होता कोठें, धर्म तुझा [5]सूतनंदना तेव्हां १८१
अभिमन्यु बाळ बहुतीं, वधितां त्वां वारिलें न तें कर्म;
तेव्हां गेला होता, कोठें राधासुता तुझा धर्म १८२
पूर्वी धर्म न रुचला, त्यजिला निपटूनि जो जसा कुचला;
आतांचि बरा सुचला, काळगृहा सर्व व्हा [6]परासु चला १८३
मागेंचि तुह्मी भजतां, धर्माला तरि तुह्मांस वांचविता;
आतां मरा न वांचे, [7]दीप्तगृहीं जो न [8]तोय सांचविता १८४
मागेंचि धर्म करितां जरि, देतां राज्य धर्म वांचविता,
न जगे तो दुर्भिक्ष, व्यसना पूर्वी न धान्य सांचविता १८५
आतां रक्षील कसा, धर्म तुह्मीं वित्तमद्यमत्तांनीं;
जो लोटिला दहादां, स्वहितहि मानूनि अहित [9]लत्तांनीं १८६
रक्षावा धर्म असा, करिशी उपदेश तरि असे मान्य;
रक्षितसों [10]धर्मातें, आह्मांला धर्म ठाउका नान्य १८७

---

[1]द्रौपदी. [2]सुख. [3]हेकर्णा. [4]लाक्षाग्रहीं. [5]हे कर्णा. [6]मृत [7]पेटलेल्या घरांत. [8]पाणी. [9]लाथांनीं. [10]धर्मराजातें.

आश्रितजनाभिमानी, [१]प्रभु बोले जेधवां असें रागें;
निश्वास वृषें लज्जा, [२]वनतमुखें सोडिला जसा [२]नागें १८८
नवदे कांहींच रथीं, [३]वेधे घे सूर्यसूनु [४]चापातें;
सोडी बाण कराया, मूर्छित शक्रासि [५]सूनुच्या पातें १८९
तेव्हां [६]परपुरुष ह्मणे, पार्था [७]दिव्यास्त्रवात सोडावा;
झोडावा मोडावा, [८]वैरद्रुम कर्ण बाण जोडावा १९०
कर्णावरि बहु कोपे, पार्थ जई तेधवां [९]अनळसाचा;
देह [1]ज्वाळमाळी, भासे त्या रणमखीं [2]अनळ साचा १९१
शर सोडिला रविसुतें, धीर जनेंही स्वधीर यामागें;
जो सोडिलाचि नव्हता, व्यसनांत कधींहि मणि जसा नागें १९२
तो शर [3]गरधरवरसा, [4]पविसा रविसा [5]स्मरारिसायकसा;
पार्थभुजांतरिं शिरला, [6]वल्मीकामाजि [7]नागनायकसा १९३
त्या खरशरप्रहारें, विव्हळ झाला [8]महेंद्रसुत राया;
जरि होता निकट कुशळ, मंत्री प्रभु बाणसर्प उतराया १९४
ऐसा निजभुजविक्रम, दावुनि सर्वां भटांसि शुद्ध रणीं;
उतरे [9]वृष दावाया, [¶]भूग्रस्तरथांघ्रिच्याहि उद्धरणीं १९५
बहु यत्न करी पार्थी, परि धरिलें सोडिनाचि चाक [||]रसा;
द्विजशाप मान्य पतिसा, गुरु कर्ण न मान्य तीस चाकरसा १९६
देव ह्मणे पहिलें गुरु, नाम मग स्वधनु बाण बरवें घे;
खंडीं शिर रिपु पुनरपि, जों रथरत्नाचिया न वर वेंघे १९७
प्रभुची आज्ञा होतां, पार्थ प्रखरेषु सोडुनि त्वरित;
रणदक्षा [§]स्वविपक्षा [‡]करिकक्षाकेतु खंडुनि [†]ज्वरित १९८
तुटला ध्वजाचि न केवळ, विजयाचा भरंवसाहि तुटला हो;

१कृष्ण. २सर्पानें. ३चढे. ४धनुष्यातें. ५अर्जुनाच्यापतनानें. ६कृष्ण. ७वायु. ८वृक्ष. ९आळसरहिताअर्जुनाचा. [1]प्रज्वलित. [2]अग्नि. [3]विषधरसर्पसा. [4]वज्रसा. [5]शिव. [6]वारुळांत. [7]सर्पसा. [8]अर्जुन. [9]कर्ण. [¶]भूमींतगेलेल्याचाकाच्या. [||]पृथ्वी. [§]शत्रुकर्णत्यास. [‡]गजचित्रांकितध्वज. [†]विव्हल.

१सुहृदश्रुबिंदुसह तो, पडला बळधैर्यसेतु फुटला हो १९९
केतु छेदुनि पार्थ, *द्युमणिसुताचे हरावया प्राण;
जोडी गांडीवगुणीं, शत्रुहर †हरायुधा असा बाण २००
योजुनि महास्त्र मंत्रित, शर विजय ह्मणे जरिं स्वगुरु सर्व;
तोषविले असतील, ज्ञानबळाचा नसेल तिळ गर्व २०१
विधिनें जोडुनिनेलें, असेल जरि ‡कीर्तनें न तप नाशा;
तरि या शरें वृष मरो, §हरिचीच पुरो पुरो न ¶तपनाशा २०२
ऐसें वदोनि पार्थें, ओढुनियां सगुणबाण ||कर्णांत;
पाठविला काळें निज, दूत तसा व्हावयासि [1]कर्णांत २०३
[2]नयनाग्निकील [3]नील, ग्रीवाचा [4]मीनकेतुवरि जैसा;
अरिवरि सायकनायक, जाय कराया क्षय त्वरित तैसा २०४
तोशर [5]कृत्यानळसा, १२दुर्घट चक्रोद्धाति क्रियानळसा;
गांठी कुरुबळविजय, प्रासादाच्या रविप्रभा कळसा २०५
१३शाणनिशितमुख बाण, १४प्राणभृदीड्या कैसूनच्या अमला;
खंडी नाळापासुनि, कमळा १५मारुत तसा शिरःकमळा २०६
१साग्राश्रु शिर वृषाचें, प्रथम क्षोणीतळीं गळालें हो;
मग २सकुसुमवृष्टि तनू ३सधर्मभय शत्रुबळ पळालें हो २०७
कर्णशरीरापासुनि तेज निघालें दिवाकरीं शिरलें;
४गुरुहृच्छोकतमावरि, जाणो सत्पुत्ररत्न तें फिरलें २०८
ऐसा केला असतां, कृष्णकृपेनें चि कर्णनाश तदा;

१मित्रांच्या. अश्रुबिंदुसह. *सूर्यपुत्रकर्ण. †शिवाच्याबाणासारखा. ‡स्वगुणवर्णनानें. §इंद्राचीआशा. ¶सुर्याचीआशानपुरो. ||काना. पर्यंत. [1]कर्णाचानाश. [2]तृतीयनेत्रांतील. अग्नीचीज्वाळा. [3]शिवाचा- [4]मदनावर. [5]अभिचाराग्नि. १२चक्र उपडण्याविषयीं निरलस. १३साणेवरघांसलेला. १४लोकस्तुत्यसूर्य. १५वायु.

१आसाचें अश्रु व कर्णाचेंशिर एकदाचगळालें.
२मगकुसुमवृष्टि आणि तनू गळाली. ३इकडेधर्मराजाचें भय आणि शत्रुसैन्य पळालें. ४सुर्याच्या हृदयांतील शोकरूप तमावर.

पांडव पांचाळ करिति, विजयाच्या वीर्यवर्णना शतदा २०९
बहुसिंहनाद वाद्य, ध्वनि जयजयकार करिति १धर्मबळें;
ह्मणति तरला युधिष्ठिर, दुस्तरकर्णार्णवासि २धर्म बळें २१०
भमरथें शल्य पळे, क्षितिस म्हणे क्षोभलीस तू कांगे;
दुर्योधनासि भेट, स्वमुखें कर्णांत वृत्त तें सांगे २११
भूप ह्मणे हाहा अशि, कशि झाली आजि ३अंगराज गती;
स्वर्गश्री साधावी, मग आधीं करुनि ४संगरा ५जगती २१२
तें विपरीत कसें वां, केलें कर्णा सख्या अगा ६धामीं;
सुख काय तरीं कैसा, या ७स्वद्विरहार्णवा ८अगाधा मी २१३

अक्रूरागमनआर्या गीति.

राशि तपाचा राया, आला अक्रूर हरिस १ पाचारायां;
प्रेषी स्वपतिस काय, श्रीमथुरा मूळ सात्विकौघ २ सकाय १
सरलीं सारीं दुरितें, जन्म सफळ आज दुःख गेलें दुरि तें;
जीं ध्याति मुनिजनमनें, हरिपदनलिनासि करिल शिर निज नमनें २
जातों कंसाकडुन, स्वांतीं वाटे न यदुवतंसा कडुन;
कीं ३क्षेत्रज्ञा त्याला, तत्व कळे सर्व ईश्वरा ज्ञायाला ३
ऐसें चिंतित काया, विसरे न कळेंचि मार्गतो तितका ४या;
पावे अस्तास रवी, व्रजाहि ४ हा मार्गे दैर्घ्य चिंता सरवी ४
श्वेतश्यामळ लीला, निधि जे दिसती न दृष्टिला मळलीला;
५यमुनासुरसरिदोघ, व्रजा प्रयागाचि आणिती ६सरि दोघ ५
शुभवासारि दोघांतें, प्रेक्षुनियां त्या ७दयैकसरिदोघांतें;
उतरे ८यानावरुनी; वस्त्रादि स्वस्त जें तया नावरुनी ६
दे ९परिरंभण गा तें जें दुर्लभ इंदिरेस त्या १०भणगातें,
झाला आपण साचा, रोमांचित सुरगुरू सखा पणसाचा ७

१धर्मराजाचीं सैन्यें. २स्वधर्माच्याबळानें. ३कर्णाचीदशा. ४युद्ध. ५पृथ्वी. ६गृहांत. ७दुस्तरविरहसमुद्रांस.

१बोलावया. २मूर्तिमंत. ३सर्वांतर्यामी. ४अक्रूरास. ५यमुनागंगांचेओघ. ६सादृश्य. ७दयासिंधु. ८रथावरुन.९आलिंगन. १०भिकाऱ्यातें.

ताता सांग मनाचें, इच्छित कारण मला तवागमनाचें;
ऐकावा तो कानीं, सारावृत्तांत तेथिला तोकानीं ८
१धृतवारिरुहदर्यंकीं, स्वकरीं चुरितां स्वभक्तपद पर्यंकीं;
सांगे सहस्रशीर्षा, पुरुषा स्वागमनहेतु कंसचिकीर्षा ९
मग २भोजवतंसाची, आज्ञा नंदासि कथिति हे कंसाची;
कीं अक्रूर वहाया, आला मथुरेंत ३चापयाग पहाया १०

साक्या रामायण युद्धकांड.

तेजें विजयश्री साधाया, सानुज १ससुगळ सबळ;
राम निघे सुमुहूर्तीं खाया, साशरातें २अरिकवळ १
३जलनिधितिरास जातां प्रभुला, शरण बिभीषण आला;
झाला प्रसन्न लंकाराज्य स्वनुतिफळ दे त्याला २
नळकपि सुमहान् सेतु रची त्या, मार्गें तो प्रभु उतरे;
पतिमथनें अरि सुगळा भ्याले, हरिला जैसे कुतरे ३
प्रभु ४तारात्मज दूतमुखें त्या, हित कथि तें ५खळ न गणी ;
त्यांत वक्रपण आदी मध्यें, अंतिहि जैसें ६मगणीं ४
समरीं सहाय सचिव सुत सुभट, कुंभकर्णही खपला ;
इंद्रजित जसा मायावीही, जरि बहु विजया जपला ५
७खळबळपारावारातें तो, प्रभुवर ८कुंभज भेटे ;
कीं राक्षस कुळ ९कक्षीं रघुवर, तो प्रळयानळ पेटे ६
गरुडाहूनि १०मरुत्सुत आला, समरीं बहु कामाला ;
आणुनि औषधि ११गिरिशिखरातें, हट करी रामाला ७
सप्त अहोरात्रें रण करुनी, दशमुख तो खपवीला ;

---

१ कमलचक्रांकितीं. २ भोजपतिकंस. ३ क्रीडाविशेष.

१सुग्रीव. २शत्रुरूपग्रास. ३समुद्रतीरास. ४अंगद. ५रावण. ६मगण सर्वगुरु. उदाहरण. श्रीरामें. याचीं चिन्हें ऽऽऽ हीं तिन्हीस्थानीं वक्र आहेत तसा. ७खळरूपसमुद्रास. ८अगस्तिऋषि. ९तृणांत १०मारुति ११द्रोणाचलातें.

संपादुनि विजयश्री रामें, दिधला १ तोख २ पवीला ८
झाले जयजयकार बहु स्तव, ३ दिव्य वाद्यरव हर्षें;
नृत्यें गीतें केलीं कल्प, द्रुमकुसुमांचीं ४वर्षें ९
५ दशकंठानुज ६ पदीं बसविला, मग ७ दिव्य करी सीता;
८गुरु सुखवुनि ९कपि उठवुनि केली, त्रिजगीं कीर्ति १० स्फीता १०
मग ११ सुममयवरयानें, १२ अधिष्ठुनि १३कपिनेंही १४बाहुनि घे;
परमोत्सवें सलक्ष्मण सीते, सह वेगें राम निघे ११
सकल १५ वृत्त रानीं जें घडलें, तें सीतेला कळवी;
भेटुनि भरता १६ तद्दुःखासह १७पुरजनदुःखा पळवी १२
१८ रघुवर १९ हेमनगावर घनसा, सिंहासनीं विराजे;
सेवक मयूर नाचति जातक, सर्व भासती राजे १३
भावें सद्यश रामाचें, गावें जगदभिरामाचें ॥ ध्रुवपद ॥

आर्या परंतु रामायणांतील.

साहित्य करी राजा, अर्पाया यौवराज्य रामातें;
दयिता परंतु भोळी, कैकेयी नाम कुमति १ वामा तें १
ती पूर्वदत्त मागे, वर दोन परंतु राज्य तनयातें ;
द्यावें म्हणे चतुर्दश, वर्षें जो ज्येष्ठ राम वन यातें २
दुर्बुद्धिमंथरामत, दूषितमति सर्पिणी तशी खवळे ;
राजा प्रार्थी बहुधा, करही जोडी परंतु ती न वळे ३
२गुरुसत्यरक्षणार्थी, दारानुजसह निघे सुखें राम ;

१हर्ष २वजाला ३स्वर्गींतीलवाद्यांचाशब्द. ४वृष्टी. ५रावणाचाभाऊ-बिभीषण. ६लंकाराज्यपदावर. ७प्रमाणशपथ. ८दशरथादिक. ९मृत-वानर. १०प्रसृता. ११पुष्पकविमानांत. १२बसुनि. १३अंगदसुग्रीवा-दिकांस. १४बोलावुनि विमानांत घेताझाला. १५सीताविरहजटायु-मरण, सुग्रीवसख्य, सेतुबंधनइत्यादि. १६भरतदुःखासहित. १७अ-योध्यावासीजनांचें. दुख १८श्रीराम. १९मेरुपर्वतावरमेघसा.

१कुटिला. २ पितादशरथ.

वल्कल धरी परंतु न, सोडी श्री त्या १सती जशी धाम ४
वाइट कैकेयीतें, २स्त्रैण ह्मणे दशरथासही पुर तें ;
न विटे परंतु चित्त, प्रभुचें कीं शांतिसद्गुणें पुरतें ५
होता दूर परंतु, द्रुत गुरुनें साधु भरत आणविला;
कैकेयीनें त्याला, राज्यार्थकृतप्रयत्न जाणविला ६
हांसे माय परंतु, स्मृतगुरु तो साधुराय हाय वदे ;
कीं ती मूढा बुडवुनि, शतखंडी एक राज्य हा ३यव दे ७
तीतें क्षमी परंतु, क्रोधें धिक्कार करुनि साधु निघे ;
नमुनि गळां पडुनि रडुनि, कौसल्येचा प्रसाद साधुनि घे ८
तो प्रभुसि चित्रकुटीं, प्रार्थी आग्रह करी फिरायास ;
सकृप परंतु न वळला, कीं हरणें विप्रसुरचिरायास ९
हटकर परंतु समजे, माथां वाहोनि पादुका परते ;
नंदिग्रामीं राहे श्रीशीं स्वर्मींहि ४साधु तो न रते १०

श्लोक स्यमंतकोपाख्यान.

जो सप्रेम उपासिला सुनियमें सत्राजितें तो रवी,
भेटे सख्य करी स्यमंतकमणी दे वाढवी थोरवी,
आला द्वारवती प्रति ५द्युमणिसा रत्नप्रभामंडला,
६ संलक्ष्याकृति पौर हे कळविती ३श्रीयादवाखंडला १
तूं देवेश्वर गुप्त या यदुकुळीं आलें फळा दैव तें,
वैकुंठ त्यजिलें तुला हुडकिती जाणो सदा दैवतें,
भेटाया वळखोनियां तुज ६जगचक्षु स्वयें आज गा,
येतो दृष्टिस रश्मिमंडळ रवी रक्षीं हरी या जगा २
हांसेकृष्ण ह्मणे न तो रवि तुह्मी होऊंनका भीत या,
ऐकाहो कथितों यथार्थचि तुह्मां कीं जाणतोंमी तया,
जो सत्राजित सूर्यभक्त तुमचा इष्ट स्वगेहास तो,
येतो भास्करदत्तरत्नधर तत्तेजें तसा भासतो ३

१पतिव्रता. २स्त्रीजित. ३धान्य विशेष. ४ भरत. ५सूर्यसा. ६सूर्य

तो सत्राजित येउनि स्व सदना पूजूनियां ब्राम्हणा,
प्रार्थीकीं मणिकारणें मज तुम्ही स्वस्त्यस्तु एसें म्हणा,
स्थापी देवगृहांतरींच मिरवी जैशी सुशोभारवी,
१स्वर्णाचे २वसुसंख्य नित्यहि मणिश्रीमंत तो ३भार वी ४
आधि व्याधिभुजंगदुष्टकपटी दुर्भिक्षमारी असे,
कल्याणेतर दुःखहेतु नसती जेथें मणी तो असे,
४साचिंतामणि हि स्यमंतकमणी मागे नृपा कारणें,
कीं वृष्णीश्वर उग्रसेन रविसा शोभेल तद्वारणें ५
श्रीमत्कृष्ण प्रसादा परिस बहु मनीं मानिलें ५स्वर्ण दीनें,
त्या मूढें ६थिल्लरींचें जळ वर गणिलें वाहतां ७स्वर्णदीनें,
दुष्प्राप८स्पर्शरत्न त्यजिल तरिनतो होयका हीन सोनीं,
रक्षीलक्षी कुबुद्धि स्वहित करि असे लाभ कांहीं नसोनी ६
देसोनेंमात्र तेंही परिमितचि दिला भास्करें एक ९गोटा,
साधु १०प्रत्यूह झाला म्हणति तुजकसा वाटला लाभमोटा,
तत्त्यागें विश्वचिंतामणि मणि मिळतां मानिला फार तोटा,
हाहा सत्राजितातूं सकळबुधमतें याजनीं मूढ खोटा ७
लोकत्रयींहो शुभ कीर्ति याची॥ याकारणें श्री पति रत्न याची॥
कांहींच लोकांत उणें असेना॥ कृष्णप्रसादास्तव उग्रसेना ८
पूज्यश्रीभगवत्पदीं न करितां सद्वस्तुचें अर्पण,
प्रारंभीं करि आपुलेंचिजन जो तेणें मनस्तर्पण,
तें इष्टप्रदही अनिष्ट फळदे कीं चूकला ११सुचित,
ज्ञातेजाणति या कथेंत इतुकें सत्तत्व हें १२सूचित, ९
हाहासत्राजितारे हरिवरिचकसा घातला आळ साचा,
तूं पापी संहरावें त्वरित तुज नव्हे काळ हा आळसाचा,
दुष्टा१३अंगारकीं तो यदुकुळ भवनीं लाविला भूकळासी,
मूर्खा दीपा पतंग स्वमनीं जरि म्हणे हें खरें फूल १४लासी १०

१सोन्याचे. २आठ. ३सुवर्णाचे कांहीं भार मान, ४श्रीकृष्ण. ५सोनं. ६सांचवणी ७भागीरथी. ८परिस. ९खडा. १०विघ्न. ११योग्यकृत्य. १२स्पष्ट केलें. १३अग्नि. १४अग्नीस

प. म. द. वा. पोतदार

सीतास्वयंवरांतील श्लोक.

[1]षड्भाग्यें अधिला विदेह मिथिला भूपाल भूपावली,
पाचारूनि विचारूनी मनिं कथी साचार वाचावली,
जो हें त्र्यंबक चाप भूप उचली त्या आपुली कन्यका,
केली अर्पित हें समर्पक वरा हो नोवरा जो निका १
हें ऐकोनि निकें सकाम सकळ [2]क्षोणीपती पातले,
जैसे देव महेंद्र मंडित सभे येती मदें मातले,
यत्नें त्या जनकें सुरत्न कनकें शृंगार रंगांगणीं,
केला केवळ कौतुकें मग सभा व्यापे नृपांच्या गणीं २

॥ चूर्णिका ॥ जैसे सकल कुलाचल मिळाले एक्या स्थळीं; कीं लक्षावधि [3]प्लव [4]वारांनिधिजळीं; कीं कामरूप पन्नगभार पाताळीं; कीं नानाविमानसंघ गगनमंडळीं; कीं नानाफलसमूह टाहळीं; तैं विमुकुटांगदकेयूरकटकमुक्ताहारतोडरनूपुरहंसकादिभूषणीं विराजमान भूपाळ जनकसभामंडपीं सकलही एकवटले ३

श्लोक.

हेमाद्रीवरि हेम निर्मित जशा संफुल्ल वल्ली भल्या,
तैशा आभरणीं अपार तरुणी सौधांगणीं शोभल्या,
मध्यें कल्पकवल्लरीसम दिसे शीतांशुबिंबानना,
सीता शीलवती शुभा नृपसभा लक्षी जना कानना ४
रायें दूरूनि देखिल्या [5]ऋषिघटा माथां जयांच्या जटा,
शाटी बंधन वल्कला [6]जिनकटा त्या पादुका वाजटा,
शुद्धाच्छस्फटिकाक्ष हार डुलती [7]भूतिप्रभा बोलती,
सारे चित्रचि साग्निहोत्र झुलती आनंदले चालती ५
जो कल्याणगुणी गुणींच अगुणी भूतेंमणी [8]त्यागुणीं,
ज्याच्या रूपगुणीं सदा गुणगुणी शंभू रिघे निर्गुणीं,
सृष्टीचित्तगुणीं जयास्तव गुणीं माया जया ठेंगणी,
तो कोणा नगणी वसे ऋषिगणीं श्रीराम रंगांगणीं ६

---

१ वैराग्यरूपऐश्वर्यानें युक्त. २ राजे. ३ नौका. ४ समुद्रोदकांत. ५ ऋषिसमूह. ६ कमरेस. ७ भस्मशोभा. ८ त्या [illegible]यांत.

जो वाहे धरणी प्रपंच भरणी वानीत वाग्धोरणी,
देवाची करणी प्रति प्रकरणीं लुब्धे जगत्कारणी,
जोका आदिफणी विषें फणफणी रत्नें जयाच्या फणीं,
तो रामानुज रामचंद्र निकटीं शोभे सभारंगणीं ७

सवाई॥ यापरिचे भवतापविमोचन चापशरांकितभव्यमती॥
पाहुनि सर्व नृपांहुनि उत्तम, [१]लाहुनि तोष पुसे नृपती ॥
कोण असे महिपाळक बाळक हे जगचाळकसे सुचले ॥
सांग मला सहसा गमनाशय [२]चांग मनासि मला रुचलें ॥ ८

हांसोनियां नृपसभे मुनिराज बोले,
स्वानंद संभ्रम भरें हृदयांत डोले,
हांजी नृपा बहुत भाग्य जगींउदेलें,
याच्या गुणें दुरित दैन्य समस्त गेलें ९

साकेताधिप बाळहे रणतटीं रक्षोगणा काळ हे,
दीनाचे कनवाळहे प्रतिपदीं राया जगत्पाळ हे,
पुत्रेंहे शुभलक्षणी रत सदा धर्मी स्वसंरक्षणीं,
आनंदाब्धि अनुक्षणीं भरतसे यांच्या कृपा ईक्षणीं १०

बापा नृपा आणि महोत्सवातें ॥ आले पहाया बळ वैभवातें,
मार्गी अहिल्या विपिनांत रामें ॥ केली शिळा मुक्त मनोभिरामें ११

परिसुनि मन राया दाटलें रामपायीं,
ह्मणति मनिं करावा सोयरा हा उपायीं,
कठिण तरि पणाचा व्यर्थ संकल्प केला,
रघुवर नवराहा धन्य या कन्यकेला १२

पद.

कोण तुझ्या मनास येतो सांग वो सीते ॥ ध्रुवपद ॥
पैलकुसुंबी दुस्तचिल्याला ॥ बाई तोकै नव्हे ॥
पांघुरला नवरंगदुशाला ॥ बाई तोकै नव्हे ॥
विड्या घेत हडपे करव्याला ॥ बाई तोकै नव्हे ॥

---

[१]पावुनि [२]चांगलें

माथांमंदिल झळकत शेला ॥ बाई तोके नव्हे ॥
कोण तुझ्या मनास येतो सांग वो सीते ॥ १ ॥
तोऋषिमंडळिं दिव्य धनुर्धर ॥तेव्हां नह्मणे नव्हे ॥
मेघश्याम अभिराम मनोहर ॥ तेव्हां नह्मणे नव्हे ॥
दाशरथी नृपराज धनुर्धर तेव्हां नह्मणे नव्हे ॥
आनंदात्मज सेव्यपरात्पर ॥ तेव्हां नह्मणे नव्हे ॥ १ ॥
कोण तुझ्या मनास येतो सांग वो सीते ॥ २ ॥

श्लोक.

चतुर ह्मणविशी तूं बोलसी काय सीते,
वरिन ह्मणसि रामा मात हे कायसी ते,
बहुत दिवस बापें नेमिलें या पणातें,
रघुपति पति होतो तो कसा आपणातें १३
ऐशी ते वदतां वधू मग पुढें कैशी कथा वर्तली,
जैशी चंड मरुद्वरें वनतटी तैशी सभा नर्तली,
शंकाहीन मदें मदोद्धत महा अहंकार ज्याचा भला,
डंका दुंदुभि वाजवीतचि सभे लंकापती पातला १४

सवाई.

दैत्य धुरंधर तो दशकंधर जो नृपगंधिरजासनसाहे ॥
मस्त समस्तहि मस्तक डोलवि हस्त गदांकित हालवितो हे ॥
धीटसभांतरिंनीट रिघोनि अवीट बसे कवणासि नपाहे ॥
ढाल फिरंग विशाल धनूशरचालत चाळवि वीसहि बाहे १५
व्यग्रनृपाळ समस्त सभेंत उदग्र दशानन लक्षितसे ॥
वंदिति सर्वहि बंदि जसे परिनंदिसमान उगाचि बसे ॥
पर्वत संनिभ गर्वनिधी मग सर्व सभे पण काय पुसे ॥
तो लघु नम्र सखोल सभापति बोलत बोल तया मृदुसे १६

श्लोक.

याचापा ऐक बापा चढविल गुण जो पूर्ण आकर्ण राजा,
हे कन्या त्याचि धन्या कृतिसनिरविलीसाच त्याचीचभाजा,

लंकालंकार तेव्हां दशवदन वदे ऐक एकैक माजा,
लीलेचाखेळराया नपुराति सुरतेचंडदोर्दंड काजा, १७
दंतींच्यां देवदंती धरुनि मुरडिला शैल कैलास गाढा,
घेतांहस्तींसमस्तीं कडकडतिकडे कांपती काळदाढा,
तेथें याकांबिटाचा गरिमगुणाकिती प्रौढिही कोण येणें,
माझ्यागाजोनि भुजा म्हणति मजभसा कायसा यास घेणें १८
पाहीन डोळां नवरी वराया॥ आगा म्हणे रावग रावराया,
विदेह बोले जिणतां पणातें॥ वरील ते आपग आपणातें १९
लंकानायक सायकासनगुणीं सज्जावया सज्जला,
तों सीता भय कंपिता जन महा चिंतांबुधीं मज्जला,
झाल्या म्लान मुखी मनोरमसखी तो जों भुजा सांवरी,
तों आकार विकार देखुनि उठे हाकार माडीवरी २०
तो जेव्हां कडकावला धनुवरी ठेला उभाभूतसा,
सीतेला धडका उठे निजमनीं कीं बोलवेना तसा,
ते बोले पग कासयासिजनकें केला सख्यांनो असा,
कैसें कारण काय कीं कटकटा आतां प्रयत्नीं असा २१

वीरासनीं कनक कार्मुक बाणपाणी,
टेकूनिढाळ कर घालुनियांकृपाणीं,
जोबैसला द्विजगणांत कला निधी तो,
त्यां आपग प्रणियला गुगवारिधीतो २२
रघुपतिजलधीतें मी नदी जाण वाहें,
उचितम्हणुनि त्यानें वाक्यही आगवाहें,
जननिजनक कानीं गूजवो जाणवा हें,
नतरिसखिनठेवीं प्राणमी आण वाहें २३

हातें थापटिल्या भुजा मज असा नाहीं त्रिलोकीं दुजा,
मेरू ही मजशीं खुजा सुरवरीं आधींच माझी पुजा,
ऐसाजल्पुनि चापसाप उचलों जातां नहाले कदां,
जैसा शैल मतंगजासि नढळे पाहे विदेहात्मजा २४

विसांकरीं ही धनु तें नतोले ॥ नसांवरे यास्तव देहडोले,
भारें तयाच्या बहुखायझोले ॥ त्याही मधें रावगकाय बोले २५
याभूपें पणाजिंकिला उभविलें कोदंड चंडाकृती,
महोदंडउदंड दंडकरिती शाबास माझी धृती,
डोले बोलत बोलतो नधरवे गेलाचि झोलाभला,
आलेंचाप अपाप त्यावरि उरीं तो भूतळा पातला २६
आला भूमितळासि गर्व पुतळा पिंजारुनी कुंतळा,
चापातें उखळावया बळखळा नाहींच उच्छृंखळा,
सर्वांगींचकळा विटे मुखकळा झाल्या भुजा पोकळा,
बाजे ऊरगळा स्वदेहसगळा झिजाडितां आगळा २७
निर्वीराधरणी म्हणे घरधणी गोंवूनिराजेपणीं,
ऐसाशब्दझणीं वदे नृपगणीं भूहेसुवीराग्रणी,
मेरुतें गगनीं झुगारितिजनीं आहेत ऐसेंमनीं,
नेणेकीं अवनीपती म्हणतसे श्रीराम वीरासनीं २८
दे आज्ञा शिवसायकासनगुणीं योजीनमी आयका,
बोले वंदुनि पाय कामजनिता योग्यांचियानायका,
आनंदें मुनिनाथ भेटुनि भुजीं स्पर्शोनिहस्तांबुजीं,
गर्जे होजयवंत देवमनुजींहो चोज या बाहुजीं २९
ऐसा मित्रकुलाब्ज मित्रवदतां तो मित्रता लोभला,
विश्वामित्रह्मणे अमित्रदमना रामा भलारे भला,
होशीचंडपराक्रमी चतुरधी चंद्रांशुवंशोद्भवा,
त्वद्दोर्दंड अखंड होतविजयी घेकीर्तिच्यावैभवा ३०

चुर्णिका.

विश्वामित्रम्हणे रामा, नूतननील धाराधरश्यामा, ऋषिजनमनश्चकोर-सोमा, सर्व सुरसार्वभौमा, परमसुदृढमृडकोदंड चंडाभिमान खंडन पांडित्य दाखवीं, सकळ भुवनवीर द्विरद मुखीं अद्भुत क्षुरस चाखवीं, क्षित्युद्भवरत्नजानकी संतोषवीं, लीलाभूषणीं कवि वाग्वधूसिभूषवीं, सीतामुखशीतांशुरसपान चतुर चकोर व्हावया उठावें उठावें ३१

तेव्हां राजाधिराज, राजीवनयन, विराजमान, रघुराज, वीर शार्दूल उठावला, कार्मुकोपकंठ प्रांत पावला, जैसा उरगावरी पतगराज झेंपावला, गंभीर धीर भुजा थापटूनि लीलावाल बालखेलनापरिक्रमठ कठिणनीलकंठ कमठा मुठीं मुठाळोनिवाम करें सधर सित शरासन ओढिलें, झंशारें त्रिवार झाडिलें, क्रिंकारध्वनि पूर्णतूर्ण-आकर्ण ओढिलें, तंव मध्य भाग मोडोनि कडाडलें, तत्प्रतिध्वनि भरें गगन गडाडलें, भू तटतटीत खटखटीत कृतांत दळ, दिग्गज डगमगित, फणिवर सचाकित, थकित दिनकर शशधरादि तारामंडळ, बहुशंकित पंकजभव, खळबळित सुरासुरकुळ, डळमळित सप्तलोक पाताळ, वितुळत घनपटळ, चळचळ कांपत बळशील भूपाळ, लोक पाळ व्यथित असतां, भेरी दुंदुभी पटह कोहलादि नाना विधमंगलवाद्यें, नरलोकीं सुरलोकीं एक्याच काळीं धिमधिमायमान वाजतीं झालीं. ३२ तंव मिथिलेश्वर चित्तजलाधिमाजिविस्मयानंदोर्मी माजली, भलाभला म्हणोनि विश्वामित्र वाग्देवता गर्जली, सीतानिजहृदय कमळीं असुख मुकुलता विसर्जली, संकुल सारसमुखी सखी मंडळी नयन कल्हारीं आल्हादली ३३

श्लोक.

रामें लोकाभिरामें मदनशतसमें पूर्ण कल्याण धामें,
लीला भूभृल्ललामें तुकुनि शिव धनू वोढिलें पूर्णकामें,
वोढी घेतांतडाडी निबिड दशदिशीं घोषमोठा झडाडी,
मध्येंभंगे कडाडी प्रतिनिनद नभीं मेघजैसा गडाडी ३४

श्रीराम लक्ष्मणहि गौतम पुत्रराजा,
गाधेय जानकि अशां न पिडी अवाजा,
हे मात्र सावध सहा इतरा जिवांसी,
मूर्छाजडे विकळते पुरदेश वासी ३५

सीतेला स्मरसा धनूसि हरसा राजां दिसे वीरसा,
मूढांला नरसा जनां नृवरसा भक्तांसि माहेरसा,
देवां ईश्वरसा रिपूंसि गरसा ज्ञात्यांसि चित्सारसा,

ऐसा सर्व रसांसि हेतु परिसा जो सूर्य हंसारसा ३६
आनंदें अळमाळ लक्षित पदा वेल्हाळ त्या अंगणीं,
लज्जा नम्र मदालसा चमकतां कोल्हाळ भूपांगणीं,
हांसे मंद अनालसी अलिकुलस्तोमालकामंगळा,
रंगीं भव्य तमालनील विभुच्या ते माळ घाली गळां ३७

॥ चूर्णिका ॥ ते करांबुजीं मधूक मालिका, घेऊनि अंबुजनयना विदेहबालिका. कंदर्पासरतीपरी; कीं कंदर्पारातीसदाक्षायणीपरी, कीं निर्जरनाथासि इंद्रायणीपरी, कीं सत्यलोकनाथासि सावित्रीपरी, कीं जगद्व्यापिनारायणासि लक्ष्मीपरी, श्रीरामासमीप पातली, तन्मनोहर माला कंधरीं घातली, तंव नानाविध वाद्यवादनविलास कुतूहल कुसुमवर्ष आनंदध्वनि करोनि सीतारघुनंदन महिमा त्रिलोकीं लोक जयजयकारें गर्जती ३८

लवकुशाख्यानांतील श्लोक.

तें यज्ञकंकण करांबुजि राघवातें,
शत्रुघ्नतें भरत बांधिति नीज हातें,
सोडूनि भूमिवरित्या मग शामकर्णा,
झांकी रवी नयन देखुनि कांति वर्णा १
श्रीराम वंदुनि सहोदर ते निघाले,
वाजी गजारूढ रथीं दळभार चाले,
पादाति चालति नव्हे गणना तयांची,
कीं काढिली वरुनि कांति हिमालयाची २
तो शामकर्ण मग चालतसे पुढारां,
लोपी नभीं दिनकराचमुचा धुळोरा,
सोडूनियां चमु तुरंगम तेजराशी,
आला त्वरें करुनि वाल्मिकि आश्रमासी ३
तेथें क्रिडा करितसे लहु बाळवेशें,
गेला असे वनफळां कुश तो अवेशें,
त्या बाळका जवळ अग्रज तो नसोनी,

पाहे हयासि मन निर्भयते करूनी ४

चामरवृत्त.

अश्व देखतांचि बाळकासि चोज वाटलें,
रुक्मरत्नभूषणें ह्मणे कसें सुशोभिलें,
ते क्षणींच देखिली शिरीं सुवर्ण पत्रिका,
पाहि बाळ वाचुनी वहूत अर्थ नेटका ५
सूर्यवंशि राघवें तुरंग हाचि सोडिला,
यासि जो धरी बळें नृपांत वीर आगळा,
सैन्य हें करील युद्ध सोडिना तयावरी,
मीच राम येउनी करीन शत्रु मोहरी ६
पत्रिकार्थ पाहुनी लहू कुमार हांसला,
सोडुनी करांबुजें चुरा करोनि टाकिला,
अश्वकंठिंची करें सुरत्नमाळ काढिली,
जानकीसुनंदनें गळ्यांत शीघ्र घातली ७
तुरंगकंठ वेष्टुनी सुरम्य वस्त्र पल्लवें,
कर्दळी वनांत आणुनी तयासि गौरवें,
बांधुनी रणांगणांत संगरासि ठाकला,
अश्व तो न देखतांचि सैन्यभार लोटला ८
अश्वरक्षपाळ येउनी कुमार पाहती,
चाप सज्जुनी उभा लहान फार आकृती,
दीसतो कुमार हा जसा सकाळचा रवी,
धाकुटा परंतु हावभाव फार दाखवी ९

कामदाछंद.

एक जाउनी सांगती सिते ॥ अनर्थ मांडिला तूझिया सुतें,
कर्दळी वनीं अश्व बांधिला ॥ त्या निमित्त सैन्यभार लोटला १०
प्रार्थिले अह्मी बाळकोत्तमा ॥ देइंसोडुनी या तुरंगमा,
नायकेच तो हट्ट मांडिला ॥ चाप सज्जुनी बाण लाविला ११

येणें कां उगें हयासि बांधिलें ॥ रावणारिशीं वैर लाविलें,
सैन्य येउनी लुटिल आश्रमा ॥ नारि बाळकें पावती श्रम। १२

श्लोक.

रुदन ते करितसे जनकात्मजा ॥ कुमति हे उपजली कशि आत्मजा,
तुरग बांधुनि जिवावरि ऊठला ॥ पडतसे जननि होउनि व्याकुला १३
कासया धरियला हय तो तुवां ॥ काय होय नकळे तुझिया जिवा,
येरु वीनवि तुझा सुत मी जरी ॥ सैन्य कां करिं न संगरिं मोहरी १४

सवाई.

एक गजावरि एक हयावरि एक रथावरि बैसुनि आले,
घालुनियां कवचें धरुनी बरच्या करिं सेवक पेलिति भाले,
गर्जति वीर धुधाट समीरण ते रणधीर उताविळ झाले,
वस्त्र सवारुनि शस्त्र विकल्पुनि अस्त्रहि मंत्रुनि युद्धिं निघाले १५
दुबळ सैन्य विलोकुनियां लहुशीं मग तो मुनि वाल्मिकि बोले,
हे चमु फार लहू सकुमार तूं राहिं उगा तुजलागिं न तोले,
येरु वदे चमु मारिन आज ऋषी तुमचे निववीन मि डोळे,
ऐकुनि शब्द ऋषी मग स्तब्धचि होउनियां हृदयांतरिं डोले १६
वंदुनियां ऋषिमाय पदांबुज ओढुनि कार्मुक बाहिर नीघे,
सैन्यसमुद्र विलोकुनि दृष्टिस भूजनुपासुनि धांवत वेगें,
छेदितसे पर वीरशिरें उडवीनभि सोडुनि बाण अमोघे,
येरिकडे चमुमाजि उतावळ दाशरथी निधडे रणिं दोघे १७
देखुनियां अतिमार विलोकुनि वाल्मिकि सांगतसे लहुवातें,
संनिध साह्य नसे कुश तो तुज यास्तव सोडुनि दे तुरगातें,
येरु ह्मणे मज साह्य कृपा तुमची मग काय असे भय मातें,
धन्य ह्मणे ऋषि जानकिच्या कुशिं जिंकुनिये रिपुसी निज हातें १८
बोलतसे शुभवाक्य ऋषीश्वर हो विजयी रणिं तूं लहुबाळा,
त्यावरि युद्ध करी समरांगणिं पाहतसे भरतानुज डोळा,
प्रेरुनियां रथ गर्जतसे ह्मणे हें मज दाविशि कौतुक काळा,
खेळसि अभिसवें लहु केंवि तुं ओढिसि पुच्छ धरूनि सुव्याळा १९

श्लोक.

बोले लहू त्या भरतानुजासी॥ मी धाकुटा अग्रज रे तुह्मासी,
भक्षी जसा तो वडवाग्नि सिंधू॥ कीं तो करी हस्ति अगस्ति बिंदू २०
ऐकोनी शब्द त्याचे मग निजवदनें काय शत्रुघ्न बोले,
पृथ्वीमाजी न दीसे लहुसम परिहा भीषणें फार डोले,
शिक्षा मी यासि लावूं परि लघु मुल हें काय होईल कीर्ती,
यालागीं स्तब्ध झाला मग लहु उठला संगरा शूरमूर्ती २१
सांभाळीं बाण माझा मग रघुपतिचें नाम गर्जोनि कर्णी,
ओढोनी सोडि तेव्हां गगन गडगडी जेंवि वीजा सुवर्णी,
जाती झांकोनि डोळे पडत हय तळीं वीर मूर्छीतप्राणें,
शत्रुघ्ना थोर चिंता ह्मणे मृतिसमयीं रक्षिजे राघवानें २२
आतां या पाठि देऊं निजमुख फिरवूं अग्रजा काय दावूं,
मारूंहा तीव्रबाणें जरि मज न मरे संगराशीं समावूं,
तेव्हां तो बाण सोडी गगन परवडी जाहले लक्ष कोडी,
देखोनी जानकीचा तनय भुजबळें बाण बाणेंचि तोडी २३

कामदाछंद.

भूमिजे ऋषीकुमार सांगती॥ तूझिया सुतें मारिले किती,
शस्त्रिं अस्त्रिं तो अजिंक जाहला॥ मल्लसंगरीं बंध पावला २४
बांधुनी तया रथींच घालुनी॥ वीर गच्छले सैन्य घेऊनी,
वृत्त ऐकतां जानकी रडे॥ वक्ष भाळ तें पिटुनियां पडे २५
शोक ते करी रामअंगना॥ दाखवा ह्मणे शीघ्र नंदना,
यावरी कुठे पाहुं लेंकरूं॥ एकली वनीं काय मी करूं २६

चामरवृत्त.

असें ऋषी वदे मुखें अचिंत राहि तूं सुखें,
कुमार पैल पातला दुरून कुश कौतुकें,
कुशासि देखुनी तिता रडोनि आळवी शुरा,
कुमार होय घाबरा पुसे नमूनि सुंदरा २७
वृत्तांतसर्व सांगती लहूचें यद्धवानिती.

निदानिं बंध पावला म्हणोनि त्या भमानिती,
सुसैन्यतेंचि ओसरे परंतु जानकी झुरे,
बहूत आम्हि सांगतों रडों नको कृपाकरे २८

श्लोक.

नेला असेल जरि बाळ महीतळीं तो,
वोढूनिकाढिन बळें स्वकरें गडी तो,
मारीन पन्नग मि फोडिन शेषटाळू,
भूगोल हा उलथितां मज नाहिं वेळू २९
वैकुंठनाक उलथूं शिवशैल हातें,
दिक्पाल अष्ट बुडवूं उदधींत मातें,
तीं किंकरें मजपुढें लहु काय नेती,
मारूनित्यांसि रणिं आणिनपाहिं छाती, ३०
माताम्हणे न वधिं केकयि आत्मजांसी,
बांधोनियां रथिच घालुनि आण त्यांसी,
जा शीघ्र सोडविं सहोदर येश घेईं,
ऐकोनि ठेवि कुश मस्तक मायपाईं ३१

घनाक्षरी.

देखतांचि कुश वीर, लहूरथीं धरी धीर, जेंविसुटतां समीर, नीरदांस माळवी १ युद्धयावया उदार, रणीं करी शर मार, रविकुळीं अवतार, धरि रिपू खाळवी २ सैन्यामाजि हाहाकार, झाला वीरवोषफार, आतां कैंचे वरदार, नाहीं थार जावया ३ हायबोलती वदनिं, विघ्नआलें हें कोठूनि, कोण्ही जावें रणांगणें, यासिं सम व्हावया ४ ३२

कुशह्मणेरे शत्रुघ्न, थोर होसिरेकृतघ्न, करूनियां थोर विघ्न, लहू बाळ आणिला १ आतां करूं दंतभग्न, बाणिंलावूंतुझें लग्न, दुःखसिंधुमाजि मग्न, होसि प्राणावेगळा २ बहूझालासि तूं शेर, आतां करीन मी जेर, सैन्यझाडूंजैसा केर, टाकूंमेरू पाठारीं ३ टांगधरूनि गगनिं, तुजझोंकूं फीरवूनि, स्वर्ग दाखवूं नयनिं, याचिक्षणामाझारीं ४ ॥ ३३

कामदाछंद.

युद्धतें तुह्मी कांचनदेखिलें, ह्मणुनि रावणें तुम्हांसि धाडिलें,
म्याह ते तुम्ही ठावके मला, मान्य तो नव्हे याग मांडिला ३४
पवित्र रामायण वाल्मिकानें, जें वर्णिलें तें पारिसाद्बिकानें,
झाला यशस्वी सुतजानकीचा, नसोडणें अर्थ पुढें कथेचा ३५

कवि रामजोशी.

लावणी.

श्रीसांबाच्या समानदैवत, नत्रिभुवनिंहीदुजें ॥ सुरांचें मंडळ याहुनि १खुजें ॥ ध्रु ० ॥ वरकड म्हणविति देव सुरांतिल महादेव हा खरा ॥ भवार्णव लीला ऐकुनितरा ॥ विचित्रभूषण पहाजयाच्या शिरिंगंगेचातुरा ॥ ललाटीं चंद्रतिलक साजिरा ॥ स्वीकृत ज्याणें २ अस्त्रीकृतहरि मारीत्रिपुरासुरा ॥ सुरांचा करुनि मनोरथपुरा ॥ पहाकशी हे विचित्रलीला जाळुनिरतिच्या ३ वरा ॥ कवळिली अर्धांगीं ४ सुंदरा ॥ कुंडल युग ५ कुंडलीश कर्णीझाला कंकणखरा ॥ नांदतो करुनिनगाच्या घरा ॥ काळ कूट विषजाळित सुटलें जें ब्रह्मांडोदरा ॥ हाचि घे त्या तैशाही ६ गरा ॥ चाल ॥ याकर्में भोळा न म्हणा विद्योत्तमा ॥ कितिराजनीत्तिची यांत दाविली शिमा ॥ हें दारुण विष यास्तव शिरिं धारिचंद्रमा ॥ रिपुमदन विषाचा करितांआंगीं ७उमा ॥ हे प्रळयाग्निवरि ठेवी ८सरिदुत्तमा ॥ चालपहिली ॥ अगाधकृत्यें अशींन कोणीं केलीं देवेंदुजें ॥ करावीं पिनाकविलसद्भुजें १

लावणी.

अमोल काया जाइल वाया ॥ जशीकांच कीं फुटे फट्कन् ॥ उभा काळ विक्राळलक्षितो ॥ वेळ होय सावधझट्कन् ॥ ध्रु० ॥ कृतित्रेतीं द्वापारीं होती आयुष्याची बहुभरती ॥ कलीमाजिशत वर्षें नेमिलीं ॥ परि तींहि न होतीपुरतीं ॥ बारा चौदा पंध्रा विंशति पं-

---

१ लहान. २ विष्णूचा बाण केलाज्यानें. ३ मदनास. ४ पार्वती. ५ शेष वासुकी. ६ विषास. ७ भडका. ८ गंगा.

चवितांमधिंकिति मरती ॥ मागें मेले पुढेंहि मरतिल कोण करिल त्यांची गणती ॥ आजा काका मामा मेला त्यांची साक्षी घ्याचित्तीं ॥ त्यांचे शोकें दुःखित झालां ॥ पुढें तुम्हांला तीचगती ॥ देह आपला जाइल यास्तव धरा साये कांहीं झट्कन् ॥ समय पातल्या उशिर न लागे ॥ गिळिल काळ येउनि गट्कन ॥ १ ॥ अमोल० ॥

हत्ती घोडे महाल खजीना ॥ कोणाची मंदिरमाडी ॥ शेवटीं जाइल कांहीं न राहिल ॥ काय धरुनि तीची गोडी ॥ तारुण्याच्या भरें घालाशिल विषयामधिं दाटुन फुगडी ॥ अहा रांडेच्या समय कठिण मग जेव्हां काळ करकर रगडी ॥ सुंदर सुंदरि रंभाजैशी तिचीं मनामधिं बहुअवडी ॥ जबरदस्त हा पाश स्त्रियेचा ॥ जशी कबाडा कुलुपकडी ॥ याभवसागरीं माया मगरी पायधरुनि ओढी मट्कन ॥ जशिनंगी समशेर दोहिंचे तुकडे तुकडे करि कट्कन २ अमोल काया ० ॥

लावणी.

चराचरीं गुरु तरावयाला नराशिरावरि हरी ॥ जरातरि समज धरीं अंतरीं ॥ हटातटानें पटारंगउनि जटाधरिशिकांशिरीं ॥ मठाची उठाठेव कां तरी ॥ वनांत अथवा जनांत होकां मनांत व्हावें परी ॥ हरीचें नाम भवांबुधितरी ॥ चाल ॥ कायगळ्यांत घालुनितुळशीचीं लांकडें ॥ हीं कायभवाचें दुरकारितिल सांकडें ॥ बाहेर मिरविशी आंत हरिशिं वांकडें ॥ चा ० प० ॥ अशा भक्तिच्या रसारहिततूंकसा म्हणविशी सुधा ॥ हरिरससांडुन घेशी दुधा ॥ भलाजन्महा तुला लाधलाखुलासहृदयींबुधा ॥ धरिशितरि हरिचा सेवक सुधा १

जाळ गळ्यामधिं माळकशाला ॥ व्याळ काम कोपला ॥ आंतुनिबाहेर म्हणविशी भला ॥ वित्तपहातां चित्त येतसे चित्त पाहिजे मला ॥ असें हरि म्हणतो नुमजे तुला ॥ दांभिकवर संभाविक अभ्यंतरिं नाहीं बिंबला ॥ बहिर्मुख नर नरका लाधला ॥ चा ० ॥ तूं पोटासाठीं करिं खटपट भलतिशी ॥ परिभक्तिरसाविण हरि भेटल का

यतुशी ॥ काय मौन धरुनियां गोमुखिला जाळिशी ॥ चा ० १० ॥
स्वार्थसुखें परमार्थ बुडविला अनर्थ केला मुधा ॥ नजाणसि कांजी
म्हणसी सुधा २ ॥ भलाजन्म ० ॥

लावणी.

ऐक सज्जना अरे मनमोहना संपत्पाहतां कवणाची,
जाइल काया जाइल माया उसणी अगिली पांचांची ॥ ध्रुवपद ॥
कौरव गेले पांडव गेले वदली वाणी व्यासाची,
छप्पनकोटी यादव गेले काया उरली कृष्णाची १
रावणज्ञानी तो अभिमानी खंडें केलीं वेदाचीं,
तेहतिस कोटी बंदिघातले घडिघडि त्यांला तोजाची २
सूर्यवंशीं रामजन्मला केवळ माय भक्तांची,
हनुमंतानें अब्धिलंघिला नगरि जाळिली सोन्याची ३
चापपाणी बाण वर्षे कुडी पाडिली बात्याची,
रावणाचीं शिरें मोकळीं कागहोत्यांला टोंची ४
अठ्यांऐंशीहजार ऋषिवर वार्ता हो मार्कंडेयाची,
चौदाकल्पें उष्ण सोशिलें नाहीं छायागुंफेची ५
लोमहर्षणा लोमझडेतें संख्या पुरे आयुष्याची,
ऐसे ऐसे होऊनिगेले कायकथा हो अणिकाची ६
कितीक येती कितीक जाती घिरटी होते काळाची,
ज्याचे गांठीं पुण्य नाहीं यम हो त्याला बहुजाची ७
सावध व्हावें भजनकरावें भक्ति करावी देवाची,
आतांतरिही गोष्ट आयका नारायण श्रीरंगाची ८
ऐक सज्जना अरे मनमोहना संपत् पाहतां कवणाची ० ॥

कितीएक कवींचीं पदें.

पद १.

कृपाधनातुजकांनयेकरुणा॥ शुकसनकादिकवंदितिचरणा॥कृ० ध्रु०
उत्कंठामानिंपायपहाया॥ लागलिनिशिदिनिंजगदाभरणा॥कृ० १
अंतरिंचा तूं जाणसिआशय॥ पूर्णकरिसिकधीं अघसंहरणा॥कृ० २
ध्यानभजनमकिांहिं चनेगें॥ दासम्हणवितों, पतितोद्धरणा॥कृ० ३

पद २.

कृपाघनभक्तांआकळिला ॥ कृपाघन० ॥ ध्रु० ॥

नक्रधरिकरीकरिस्मरणातें ॥ ऐकुनिकळवळला ॥ कृ० १

प्रल्हादास्तवप्रकटुनिस्तंभीं ॥ दानवनिर्दाळिला ॥ कृ० २

अर्जुनरथिंसारथ्यकरीजो ॥ निजपददेवाळिला ॥ कृ० ३

रुक्मिणिनेंएकें तुळसिदळानें ॥ गिरिधरप्रभुतुळिला ॥ कृ० ४

पद ३.

ऐसागेमायकेसाहायोगी ॥ ज्याठायींजन्मलातोठावभोगी ॥ ऐ० ॥ ध्रु०

मायकुमारीबापब्रह्मचारी ॥ तरीएकवीसपुत्रजाहलेउदरीं ॥ ऐ० १

आचारसोडोनिझालासेभ्रष्ट ॥ मातृशींशींजेगेलाविघलापाट ॥ ऐ० २

आणीकयाचेंनवलसांगुंमीकाई ॥ येणेंबाहिणभोगियेल्यायेकेठायीं ॥ ऐ० ३

ज्ञानदेवम्हणेहेंअनुभवींजाणें ॥ अनुभवावांचोनीकांहींचनेणें ॥ ऐ० ४

पद ४.

मुळींचहेंनाहींहेंनाहीं ॥ अनादिसिद्धमिपाहीं ॥ ध्रुवपद ॥

मायासाचअसावी ॥ मगम्यांविवेकेंनिरसावी ॥ मु० ॥ १

भवरोगिष्टअसावें ॥ मगम्यांरामरसायणघ्यावें ॥ मु० ॥ २

अभावअसावागांठीं ॥ मगम्यांभावधरावापोटीं ॥ मु० ॥ ३

निजरंगींरंगला ॥ अपुल्याउगमींसंगमझाला ॥ मु० ॥ ४

पद ५.

अरेतूंभुलूंनकोरेनटूंनको ॥ स्वहिताअंतरशील ध्रु०

देहहापांचांचापांचांचा ॥ पांचजणनेतील,

जिवहाअज्ञानीतयाला ॥ याम्यदूतनेतील,

हिशोबपापाचापुण्याचा ॥ चित्रगुप्तघेतील,

केल्याकर्माचेंफळबापा ॥ अवश्यतेदेतील ॥ अरे० १

राहेंलीनपणेंबासवाशीं ॥ जैसेंपातळतोय,

वेदशास्त्राच्याउपदेशें ॥ निराभिमानीहोय,

क्षमाआत्मत्वींधरावी ॥ अबोलणीजानिंहोय

विवेकाविचारेंशिकावी ॥ संतजनाचीसोय ॥ अरे० ॥ २

वैभवजायाचेंबाजायाचें ॥ पापबळेंजाईल,

सत्ताश्रीहरिचीवादेवाची ॥ हरीहिरुनिनेईल,
हेंईसावधरेसावधरे ॥ तरिंचवरेंहोईल,
क्षेमकल्याणकल्याण ॥ अमृतेश्वरदेईल ॥अरे०॥ ३

पद ६.

मजकळतनाहीं ॥ कोणमी ॥ध्रुवपद॥
नरम्हणोंतरीनारीचभासे ॥ नारीम्हणोंतरीसमूळविनासे १
स्थूळम्हणोंतरीसूक्ष्मचीअसे ॥ सूक्ष्मम्हणोंतरीकांहींचनदिसे २
दासम्हणोंतरीरामचीआहे ॥ रामम्हणोंतरीनामनसाहे ३

पद ७.

दासाचाहाऋणीविठोबा ॥ दासाचाहाऋणी ॥ध्रु०॥
धर्ममखींजोकाढोउष्टीं ॥ निर्जरचूडामणी॥विठोबा०॥ १
पार्थरथींजोसारथिहोउनि ॥ धूतहयातेंरणीं ॥वि०॥ २
नंदवधूकरिबंधनदावें ॥ सोसितसेशिशुपणीं ॥वि०॥ ३
गोपव्रजींचारुनिगोधनें ॥ बांधितसेगोठणीं ॥वि०॥ ४
दामाजीस्तवनीचवेषधरि ॥ द्रव्यदेतपुरवणी ॥वि०॥ ५
अमृतरायकविजीवितनिर्मळ ॥ दीनजनारक्षणीं ॥वि०॥ ६

पद ८.

पदरींधरुनीहरीआगागेबाई ॥ध्रुवपद॥
जाऊनियांयमुनेस्थळीं ॥ खेळतसेचेंडूफळी,
तोचिपहावनमाळी ॥ चतुरशहाणागे ॥पदरीं०॥ १
शिरींबांधोनियांचिरा ॥ खोंवीमोतीयाचातुरा,
वरीझळकतोहिरा ॥ अमोलीकदाणागे ॥पदरीं॥ २
मत्स्यकूर्मनानापरी ॥ दशविधरूपेंधरी,
अमृताचासाह्यकारी ॥ तोचिहरीजाणागे ॥पदरीं ०॥ ३

पद ९.

विठोबाराहीनाराहीना ॥ जातांजनिच्याघरा ॥ध्रु०॥
नामदेवाचीदेवाची ॥ जनिदासीप्रेमळा,

अरतीसेजेचीहोतांची ॥ देतीसांखळखिळा,
कुलपेंजैशींचींतैशींची ॥ कैराजातोभला,
अपणीलागोनीबैसोनी ॥ कोणिधरूंपाहिना ॥विठोबा०॥ १
जनिच्याघरिजातांघरिजातां ॥ देवाचेउपचार,
वाकळशेजात्याबाजाया ॥ तृणझोंपडिचेंघर,
तेथेंदिपनाहींदिपनाहीं ॥ कांवेटीचेंदार,
ऐसाआनंदेंस्वानंदें ॥ कामकरीभागेना ॥विठोबा०॥ २
दळितोकांडीतोकांडीतो ॥ जनिचींलुगडींधुतो,
फारश्रमलीसम्हणवोनी ॥ चौंहातींरगडितो,
कळण्याकोंड्याचीकोंड्याची ॥ भाकरतिचिभक्षितो,
त्रिकाळसुग्रासनैवेद्य ॥ पक्कान्नेंसेविना ॥विठोबा०॥ ३
रात्रींजाऊनीनेऊनी ॥ पितपटकोणादिला,
हर्षेंघेऊनीयेऊनी ॥ वाकळपांघूरला,
बडवेम्हणतीबाश्रीरंगा ॥ शोभाआलीतुला,
तार्किकम्हणतीरेम्हणतीरे ॥ जनिवांचुनिहोइना ॥वि०॥ ४
ऐसेंकितिवेळांकितिवेळां ॥ वाकळघेउनिभला,
पितांबरमोलाचामोलाचा ॥ नेउनिदेतोतिला,
यालाकुळनाहींरूपनाहीं ॥ दासीसीलागला,
भीतोदेवकींमानवकीं ॥ विचारूनपाहिना ॥विठोबा०॥ ५

पद १०.

गड्यांनोकृष्णगडीआपुला ॥ यमुनाडोहींबुडाला ॥ध्रु०॥
काळियाडसेलकृष्णाला ॥ होइलविषबाधात्याला,
हाकामारीआपुल्याला ॥ तुह्मीकांस्वस्थपणेंबसला;
आतांकोणकाढिलत्याला ॥ यमुनाडोहींबुडाला. ग० १
गाईत्याविणहंबरती ॥ वांसुरेंस्तनपाननकरिती,
यापरिगोपसर्वरडती ॥ मुखानेंकृष्णकृष्णह्मणती;
आतांकायभेटेलअपुल्याला ॥ यमुनाडोहींबुडाला. ग० २

यशोदापुसेलजरिहरिला ॥ तरिमगकायसांगुंतजला,
नंदमजम्हणेलखांनेला ॥ हलधरमारिलरेमजला;
आतांकायजावेंगोकुळाला ॥ काळजीप्रेमाबाईला. गड्यांनो ३

पद ११.

वेडीपीशीझालें, पूर्णनिमालें ॥ नामसुधारसप्यालें गेबाई ॥ ध्रु० ॥
सद्गुरुवचनें, भेदुनिगेलें ॥ माझेंमीपणनेलें गेबाई १
मस्तकिंहस्तक, ठेउनिआपुला ॥ आपणऐसेंकेलें गेबाई २
आदिनारायण, अंकितझाला समूळपातकगेलें गेबाई० ३

पद १२.

संतपदाचीजोड ॥ देहरिसंतपदाचीजोड ॥ ध्रु० ॥
संतसमागमेंआत्मत्वाचा ॥ सुंदरउगवेमोड ॥ दे० १
सुफलितकरुनीपूर्णमनोरथ ॥ पुरविशिजिविंचेंकोड २
अमृतह्मणेरेहरिभक्ताचा ॥ शेवटकरिसीगोड ॥ देहरि० ३

पद १३.

सज्जनआवडती ॥ तेमजसज्जनआवडती ॥ ध्रु० ॥
शत्रुमित्रसममानापमानीं ॥ शीतउष्णसहती ते० १
द्वैताविरहितश्रुतिवरिभावो ॥ निरहंकाररिती ते० २
सुखदुःखींमनलिप्तनव्हेची ॥ सच्चित्सुखप्राप्ती ते० ३

पद १४.

स्मरहरमानसमोहनराम ॥ ध्रुवपद ॥
दशरथनंदन, दशमुखअंतक ॥ अयोध्यापतिश्याम. स्मरहर० १
जानकिप्रियकर, वानरस्वामी ॥ भक्तजनासुखधाम. स्मरहर० २
ऋषिमखपालन, बंधविमोचन ॥ दासकरीनिष्काम. स्मरहर० ३

पद १५.

ज्याचेवंशींकुळधर्मरामसेवा ॥ त्याचेवंशींमजजन्मदेगादेवा ॥ ध्रु ॥
ज्याचीवाणीरंगलीरामनामीं ॥ त्यासीं मजसींसंवादघडोस्वामी १
वारंवारविनंतीपरीसावी ॥ दयासिंधूचीपूर्णकृपाव्हावी २
ह्मणेउद्धवचिद्घनमहाराजा ॥ रामदासाचासंगघडोमाझा ३ ज्याचे०

पद १६.

भुललारेभुललारेप्राणीभुललायाआभासारे,
आत्मकळानकळेभ्रमलानरव्यर्थपराक्रमगेलारे ॥ ध्रु० ॥
श्रुतिपारायगशास्त्रसुभाषितउत्तमपंडितझालारे,
योगकळासकळाअनुलक्षितवायुसमग्रहिप्यालारे,
भूतभविष्यगमेसमर्यीयमनियमहिवश्यतयालारे, आत्मकळानकळे० १
आचरलातपसर्वहिउत्तरदक्षिगमानसकेलेंरे,
योगक्रियाविधितेंविधिपूर्वकमंत्राराधनझालेंरे,
आगमसाधुनिशक्तिउपासुनिवेदिकसिद्धिसनेलेंरे, आत्म० २
आसनघालुनिअंतरिक्षरविमंडळभेदुनिराहेरे,
बोधकशक्तिबृहस्पतिसदृशविक्रमशक्रनसाहेरे,
साधकबोधकसर्वसुचेपुरुषार्थहित्रिविधपाहेरे, आत्म०
क्रूरतपेंअतिआचरलाकलिकाळहिदृष्टिसनाणीरे,
शूरपणेंअमरावतिजिंकुनिसत्वरअमृतआणीरे,
वाक्यवृथानवदेसहसाविधिसभ्यअनश्रुतवाणीरे, आत्म०
नित्यानित्यविचारविलोकुनिशुद्धविरागधरावारे,
भावबळेंगुरुराजपदांबुजिआश्रयपूर्णकरावारे,
रंगअभंगचिजनिंनिजानिश्चयमीपणहेतहरावारे,
नेतिमुखेंश्रुतियेथुनितन्मयशब्दींनिशब्दवरावारे भुलला० ५

पद १७.

अर्जुनातूंजाणरे॥होशीलसुजाणरे,
विश्वनाहींमीचआहेंसख्यातुझीआणरे॥ ध्रुवपद ॥
तंतूमाजीपटरे॥मातीमाजीघटरे,
मातीतंतूनिर्धारितांकैंचाघटपटरे १ अ०
आडापोटींखर्परे॥ मजमाजीसर्वरे,
नमीत्यातेंनतेभजपाहेंहेंअपूर्वरे २अ०
हेमीआळंकाररे॥पाण्याचीतेगाररे,

हेभगा गपिाहूंजातांकेचाताअाकारेरे अर्जु०
राजविद्यागूजरे ॥ सांगतमेंतूजरे,
कलीयुगींग्रामनासीदेणेंहेंचीमजरे ४अर्जु०

पद १८.

आग्रहोजरिऐसा ॥ देवभेटलकैसा ॥ ध्रु० ॥
मीएकपंडित ॥ मीएकगायक ॥ मीएकज्ञानीलैसा १
मर्दअर्थेसंसारकराया ॥ मेळउनीबहुपैसा २
आत्मचरित्रेंलोकांमध्यें ॥ व्हावीफारप्रशंसा ३
अमृतह्मणेतूंलीनपणानें ॥ राहींपाणितैसा ४

पद १९.

बरेंह्मणुनिघेईं ॥ जनामाधिंबरेंह्मणुनिघेईं ॥ध्रु०॥
धनविद्येचागर्वभारतूं ॥ नकोधरूंडोईं. जना० १
परधनदाराअभिलाषातें ॥ नकोअगूंहृदईं. जना० २
कुटुंबभरणासाठींभलतें ॥ करूंनकोकांहीं. जना० ३
थोडाबहुउपकारदिनावर ॥ करितूंलवलाहीं. जना० ४
मानअहंतासोडुनिमुंगी ॥ होसाकरखाईं. जना० ५
नारायणसतगुरुचरणावरि ॥ संततशिरवाहीं. जना० ६

पद २०.

क्षणभंगुरसंसार ॥ गड्यांनोक्षणभंगुरसंसार ॥ध्रु०॥
मानवदेहींयेउनिजन्मा ॥ पूर्णकरासुविचार. ग० १
धनविद्येच्यागर्वाचाकां ॥ माथांघ्यावाभार. ग० २
इहलोकींचेंतुछमनोरथ ॥ तेहिनपडतीपार. ग० ३
ऐहिकविषयासाठेंकशाला ॥ फिरतांदारोदार. ग० ४
माझेंमाझेंह्मणतांत्याचा ॥ कोणकरिलअधिकार. ग० ५
धनसुतदारासक्तनव्हावें ॥ जाणासर्वअसार. ग० ६
गुरुचरणालाशरणरिघावें ॥ तोचखराआधार. ग० ७
नारायणसुतविनवीगुरुविण ॥ कोणकरिलउद्धार. ग० ८

पद २१.

कैसेंहीकीर्तनकरितां ॥ कल्याणबरवेंआहे ॥ध्रु०॥
वाल्मिकिउफराट्यानामानें ॥ पावतझालावक्तामानें,
पतितपुत्राच्याअभिधानें ॥ तरलासंसारळवलाहे १
शुकापढवीतांपापिणी ॥ केलापरमात्मातोरिणी,
चढलीवैकुंटाकुंटिणी ॥ केवढेंकौतुकहेंपाहें २
शुद्धाबुद्धीनसतांज्ञान ॥ विताळईश्वरकरितांगान,
तारकनामाचेंमहिमान ॥ आनंदात्मजगुणलाहे ३

पद २२.

ऐकाहोअद्भुतदेणें ॥ त्याएकाभगवंताचें ॥ध्रु०॥
नेणेपूजानेणेसेवा ॥ शरणागतमीआलोंदेवा,
ह्मणतांदेउनियांनिजठेवा ॥ दिधलेंसंस्थानसोन्याचें १
भेटीनेलेपोहेमुष्टी ॥ तेणेंदेवाझालीतुष्टी,
आलीसौभाग्यासीपुष्टी ॥ झालेंकल्याणदुबळ्याचें २
केवळमुग्धाचियाधाटी ॥ निघताझाळादुग्धासाठीं,
दिधलीक्षीराब्धिचीवाटी ॥ बाळकधालेंविप्राचें ३
उंचीबैसायाच्याकाजा ॥ निघतांविपिनागाजावाजा,
केलाअढळपदींचाराजा ॥ निरखीअर्जुनजगसाचें ४
ह्मणेआनंदाचाबाळ ॥ होतीमुक्याचेवाचाळ,
पांगुळलंघितिपर्वतमाळ ॥ होइलपीयूषविखाचें ५

पद २३.

बाइलपैशाचीपैशाची ॥ कधींनव्हेपुरुषाची ॥ध्रु०॥
जोंवरिधनसुतजोडी ॥ तोंवरिकावीलाडीगोडी बा० १
वेडाबहिरापिसा ॥ त्यासीदेखुनकरिकर्कशा बा० २
अमृतरायतुजसांगे ॥ मजलाप्रतीतिआलीआंगें बा० ३

पद २४.

मनाकांहिंतुलानाहिं ॥ पहालजकशीरे ॥ध्रु०॥

परकामिनिपरधनास ॥ विविधविषयवासनास,
जपसिटपतिमांजरसा ॥ नकळुनिमीपडनफसीं १
निगमविहितटाकुनिमति ॥ वरिसीस्वहितार्थकुमति,
नेतिलभटयमसदनीं ॥ पडसिफुकटअभरवसीं २
तिळभरजरिभूतदया ॥ बाणेनातवहृदया,
तरिमगदेहींकवण्या ॥ श्रीहरिलाआवडसी ३
धरुनिसुदृढसंतसंग ॥ विठ्ठलनामींचरंग,
आयुर्व्ययव्यर्थकरुनि ॥ पावसिभलतेंचिकुशी ४

पद २५.

भुलल्याआनंदगोपतिबाळा ॥ बाळावेल्हाळ,
चपळाहारिलालनसकळाविमळा ॥ त्याविकासितकमळा ॥ध्रु०॥
हृदईंधरितीत्याआत्मारामा ॥ रामासकामा,
कामाचातातनोवरवामा ॥ वामांगीश्यामा,
शामात्यादानवदमनोद्दामा ॥ दामाश्रीरामा,
रामानुजभजानित्यजितिकामा ॥ कामाअतिकामा १ भुलल्या०
येतीश्रीकृष्णपदाब्जनमाया ॥ मायाव्रजाया,
जायागोपतिच्याकोमळकाया ॥ कायाअपाया,
पायांचेंरजतेंभाळींगाया ॥ गायाविविधाया,
धायानीजमनींभेटतिबाह्या ॥ यायादवराया २ भुलल्या०
ऐशालुब्धल्यागोकुळकांता ॥ कांतारींकांता,
कांताभाटाकुनियांशशिकांता ॥ परिद्रवतिनितांता,
दाताआनंदसुतप्रभुशांता ॥ रमतातिअनंता भुलल्या०

पद २६.

चिंतावारघुवीर ॥ प्राण्याचिंतावारघुवीर ॥ध्रु०॥
नासिकात्र्यंबकरूपमनोहर ॥ पावनगंगातीर १
पंचवटीमधेंपर्णकुटीकरी ॥ सेवुनिराहेनीर २
लौकिकलज्जासांडुनिभवघी ॥ पांघरेंभगवेंचीर ३
मधुरहरीच्यानामाविरहित ॥ नरुचेसाकरक्षीर ४
मध्वमुनीश्वरह्मणतोयेथें ॥ चित्तकरावेंस्थीर ५

पद २७.

दशरथनंदनबाळसीते ॥ यालाघालींमाळसीते ॥ ध्रु० ॥
मदनमनोहररूपजयाचें ॥ दानवकुळिंचाकाळसीते १
काळाडोंगरअंतरिंओंगळ ॥ रावणहाफटकाळसीते २
मध्वमुनीश्वरस्वामिरमापति ॥ करिलतुझाप्रतिपाळसीते ३

पद २८.

उवगल्येंसासऱ्याआतांमजमाहेरासिन्याहो,
गोडायेवढाजाचपडेंतंतुमच्यापायांहो ॥ ध्रुवपद ॥
त्रिविधतापसासराभुनजउभाचिगांजतो,
भेदभयंकरभाऊहातरउगाचिजाळितो,
क्रोधमाझादिरतोमजलाभलतेंचबोलतो,
काममाझादादलासवेगेंभलतिकडे जातो १
सासूहीकल्पनामजलाकरितिजाचनाना,
अविद्याहीननणंदबाइतरउगीचराहीना,
आशाममताजावायांनींमांडियलीदैना,
कुठवरसोसूंजाचआतांकदापिराहीना २ ॥ उव० ॥
अहेवमायेचातंतूहातरवळेंचतोडीन,
प्रपंचाचेंलुगडेंहेंतरउभेंचफाडीन,
जोमजमाहेरदाविलत्याचीमीसेवाकरीन,
मुकुंदराजम्हणेलाजवाईगळीउडोन ३ ॥ उव० ॥

पद २९.

देहअशाश्वतवैभवचंचळशाश्वतमूर्खपणें,
निष्ठुरकाळसदातुजलक्षीद्वारींधरी धरणें १
रामभजेभजकृष्णहरीहरसार्थकहोयजिणें,
चुकविलदुष्कृतदुस्तरपुनरपिगर्भदरींनिजणें ॥ ध्रु० ॥
मृगजळसाचकसेंपरिहेइलऐकआतांश्रवणें,
वीजलवोनिसरेंसुखजाइलसर्वतुझेंकरणें २

वाल्मिककल्मषजाळितरावववौचिधरीम्हणगें,
फिरतीहेंकींसांकडितनुलाजन्मजरामरणें ३
दासम्हणेमनभंगरूपेंकरिंसेविंद्वयचरणें,
सावधसावधहोईजागृतउन्मनिहोसिशणें ४

पद २०.

बाउआचालताकाळ ॥ खायालामिळतोसकळ ॥ धृ० ॥
हेंकोणबायकोचेंसाळें ॥ तुपाविगळावांसनगेळें,
तंदुळरांधावेमोकळे ॥ केलेंबेरीगेउखळ १
हेकोणबायकोचेमामे ॥ घरांतवागतीरीकामे,
साकरशेलियाचेजामे ॥ भोजनभाऊकेवळ २
साल्यामेहुण्याघरायेती ॥ फराळाच्यापंक्तीबसती,
नातेंकोरकोरूनिकाढिती ॥ अवघामायेचाखेळ ३
अमृतरायम्हणेरेमूर्खा ॥ नकोभुलूंमायेच्यासुखा,
अंतींयेकटाजासीनरका ॥ भजेसहृदयाला ४

हिंदुस्थानी पदें.

पद १.

हरिबोलाहरिबोलोहरिबोलोभाई ॥ हरिनाबोलेवाकोरामदुराई ॥धृ०॥
मेरामेराकरक्याफलपायो ॥ हरिकेनामबिनझूटगमायो ॥ हरि०॥ १
काहेंकुसीनतपढपढगीता ॥ हरिकेभजनमेंगवकुचहोता ॥ हरि०॥२
कहतकबीराहरिगुनगाऊं ॥ नाचतगावतवैकुंटजाऊं ॥ हरि० ॥ ३

पद २.

किनबहिरानें, बहिरागियाहे ॥ साजनकूबहिरागादियाहे ॥ धृ० ॥
पंचतत्वकीभभुतचढाई ॥ कानमोंकुंडल, अलखजगाई ॥ किन० ॥ १
चांदेकांवालिया, हातमोझोली ॥ निरगुनानिरविछभालेसिली ॥ किन०॥२
कहतकबीरासुनमेरेगुनियो ॥ गोपीचंदराजाजोगकमायो ॥ किन० ॥

पद ३.

इसतनधनकी, कोनबढाई ॥ देखतनंयनमोमट्टिमिलाई ॥ ध्रु० ॥
मट्टीखोदकरमेहलबनाया ॥ आपहिजाकरजंगलसोया १
हाडजलेजैशीलकरेकीमोली ॥ बालजलेजैशीयासकोपोली २
कहतकबीरासुनमेरेगुनिया ॥ आपमुवेपिछेडुबगईदुनिया ३ इस०

पद ४.

भोलानाथदिगंबरशंकर ॥ येदुःखमेराहरोरे ॥ध्रु०॥
चावलचंदनबेलकिपाथिया ॥ मैतेरेसीसधरोरे १
त्रिनयनअंगमोबभुतचढायो ॥ माथांहिगंगधरोरे २
अर्धअंगमोगौरीगजानन ॥ माथांहिचंदधरोरे ३
मीराकेप्रभुगिरिधरनागर ॥ मैतेरेपांवपरोरे ४

पद ५.

प्रभुजीमनमानेजबतार ॥ प्रभुजी० ॥ ध्रु० ॥
नदियागहिरेनावपुरानें ॥ अबकैशीउतरूंपार १
बेदपुरानासबकुचदेखे ॥ अंतनलागेपार २
मीराकेप्रभुगिरिधरनागर ॥ नामनिरंतरसार ३

पद ६.

जयशंकरजीकीलीला ॥ पुनितसुशीला ॥ जय० ॥ ध्रु० ॥
बुटेदारबाघंबरपीला ॥ तापरगजचर्मांबरगीला,
गरलपानसेंगलानीला ॥ मर्कटसीला जय० १
चुलेबैलबायतबीला ॥ दुर्गाअपनेसातकबीला,
गणेसबालअजबछबीला ॥ रंगेरंगीला जय० २
भोलानातचित्तसेंढीला ॥ शीसपरगंगाजोताशीला,
अमृतरायकोबडोवशीला ॥ रसकरशीला ॥ जय० ३

पद ७.

जयजयमहाराजयोगी ॥ जयजयदत्तराजयोगी ॥ ध्रु० ॥
झेलीशिंगीकंथाझोली ॥ बभुतलगायातनमो,

कोटिचंद्रप्रकासझुलतहै ॥ चलेआपनेगतमो १ ज०
शंखचक्रऔरत्रिशुळविराजे ॥ गलाबडीबनमाला,
जोगदंडअवधूतदिगंबर ॥ बनारसिरहनेवाला २ ज०
कृपाकरोहमदीनरंकहैं ॥ लेजावअपनीमाया,
महादेवसुतध्यानधरतजब ॥ तबहीदरसनपाया ३ जय०

पद ८.

दोदिनतुमभलाईकररे ॥ अखरतेरीमरमररे ॥ ध्रु० ॥
सुपनासीजिंदगानीजानी ॥ दौलतझूटीभरभररे १
आतमग्यानबिनमुगतनकोई ॥ जमकोपेटडरडररे २
कुटुंबकबीलासाथनजावे ॥ छांडबुराईकरकररे ३
शिवदीनप्रभुकोसाहेबके ॥ चरनसुभावधरधररे ४

पद ९.

काहेकूंदेहधरे ॥ अभागी ॥ काहेकूंदेहधरे ॥ ध्रु० ॥
रामसुंदरकीसेवाचूकी ॥ उपजतक्योंनमरे ॥ १ ॥ अभागी.
इसतनधनकीप्रितबढाई ॥ अखरसापलसोयेरे ॥ २ ॥ अभागी.
कहतकबीराअबहारिबोलो ॥ नहितोनरकपरोरे ॥ ३ ॥ अभागी.

हिंदुस्थानीदोहरे.

सुंनालेनापिहूगये, रूपाहोगयेकेस;
सुंनानहुवानरूपाहुवा, सुंनाहोगयेदेस १
बडीबढाईनाकरे, बडानबोलेबोल;
हीरामुखसेंकबूनकहे, लाखरुपय्यामोल २
गीतापढेभागवतपढे, पढेग्यानसपूत;
दयानहींशांतीनहीं, पढेमाकीजूत ३
क्यापानीकाबुडबुडा, क्याबालूकीभींत;
क्यागांडूकाआसरा, क्यादुर्जनकीप्रीत ४
ओछेकूंसंपतभयी, नकरेसीधीवात;
पाजीकेफरजीभये, तेढेतेढेजात ५

क्यागांडूकीचाकरी, क्यालंडीकीसात;
क्याअंधेकूंआरसा, क्याबहिरेसेंबात ६
सुखवचनलीनता, परस्त्रीमातसमान;
इतनेउपरहरनमिले, तोतुलसीदासजमान ७
असत्यवचनकठोरता, परस्त्रीजोरूसमान;
इतनेउपरनरकनामिले, तोतुलसीदासभान ८
तुलसीतलफमतकीजियो, दानापानीसात;
काहेकूंजगपरहठियो, कलमधनीकेहात ९
सूरतसेंकीरतबडी, बीनपंखउडजाय;
सूरततोजातीरही, कीरतकबीनजाय १०
क्याकाशीक्याकाश्मीर, क्याखुरसानक्यागुजरात;
दानापानीजीसका, वोहातपकडलेजात ११
बोलतेकूंपूजियो, क्याफतरसेंकाम;
जेसेदेखोआतमा, वोतेशालिग्राम १२
हमबतीसतुमअकेली, बसेहमारेमाय;
जराशीकतरखाऊंतो, फिरादकिसकेपासजाय १३
तुमबतीसनेअकेली, बसेतुम्हारेमाय;
जराशीतेढीबातकहूं, तोबतीसहीगिरजाय १४
कतरीकुह्वारकुमाणुसा, बिघराबिवरकरंत;
सुईसुहागीसुमाणुसा, थिगराथिगरजरंत १५
पशूकाहोतपन्हया, नरकाकुचनहीहोत;
जबनरकरणीकरेतो, नरकानारायणहोत १६

सवाई.

दामसुदुर्जनहोतदिगंतरदामसुबंधुहिहोतसबय्या,
दामहिदौलतदामहिनौकरदामपुकारतभय्याभय्या,
क्याकेहातनदामलुगाईवाकोपुजतपंडतमय्या,
सोइबडोजगमेनरमानवज्याकेगांठसुफेदरूपय्या १

सत्सयादोहोरे.

नीकीहैफीकीलगे, बिनअवसरकीबात;
जैसेबनरतजुद्धमें, रसशिंगारनसुहात १
फीकीहैनीकीलगे, कहियेसमयविचार;
सबकोमनहरखितकरे, ज्योंविवाहमेंगार २
रागीअवगुननागिने, यहीजगतकीचाल;
देखोसबहीशामकूं, ग्वालकहतसबलाल ३
जोज्याकूंप्यारोलगे, सोतहैंकरतबखान;
जैसेविखकूंविखभरवी, मानतअमृतसमान ४
जोज्याकोगुनजानत, सोताकोगुनलेत;
कोकिलआंबहिलेतहैं, कागनिबोरीलेत ५
अनउद्यमहीएककों, योंहरीकरतानिबाह;
अजगरभरखपाइके, निकसतवाहीराह ६
हलनचलनकीशक्तिहै, तोलोउद्यमवान;
अजगरज्योंमृगपतिवदन, मृगनपरतहैआन ७
विफलहोतउद्यमकिये, जोविधीप्रतिकूल;
जैसेनिपजतखेतको, शलभकरेनिर्मूल ८
जाहीकेकछुपाइये, करियेताकीआस;
रीतेसरवरपैंगये, कैसेंबुझतपियास ९
जोजाहीकाहोरहे, सोतिहिपुरेआस;
स्वातीबूंदबिनसघनमें, चातकमरतपिआस १०
सबहिसहायसबलके, कोइननिबलसहाय;
पवनजगावतआगकों, दीपहिदेतबुझाय ११
कछुबसायनहिसबलसों, करेंनिबलसोंजोर;
चलेनअचलउखारतरु, डारतपवनझकोर १२
प्रकृतिमिलेमनमिलतहै, अनमिलतेनमिलाय;
दूधदहीतेजमतहै, कांजीतेफटजाय १३
परघरकबहूनजाइये, गयेघटतहैज्योत;

रबिमंडलमेंजातशशी, छीनकलाछबिहोत १४
मूरखगुनसमझेनही, तौंनगुनीमेंचूक;
कहाभयोदिनकीविभो, देखीज्यौंनउलूक १५
मूढतहांहीमानिये, जहांनपंडितहोय;
दीपककीरबिकेउदे, बातनबूझेकोय १६
साचझूटनिरनयकरैं, नीतिनिपुनजोहोय;
राजहंसबिनकोकरैं, क्षीरनीरकोंदोय १७
जोचाहेसोहीकरे, बडअसंकितअंग;
सबकोदिखतनगनहर, धरतगौरअर्धांग १८
बहेसहजहीबातसों, रीझदेतबकसीस;
तुलसीदलतेंविष्णुजौं, आकधतूरेंईश १९
सुधरीबिगरेबेगही, बिगरीफिरसुधरेन;
दूधफटेकांजीपरे, सोफिरदूधबनैन २०

दिंड्या ध्रुवाख्यानाच्या.

सूर्यवंशीउत्तानपातराजा ॥ रूपवंतीतयासदोनभाजा,
कनिष्ठेशीअत्यंतप्रीतमाया ॥ पट्टराणीचीपडोंनदेछाया १
वरिष्ठेसीजाहलाएकपुत्र ॥ भक्तराजवैकुंठपाळमित्र,
सुकूमारआकर्णपद्मनेत्र ॥ ठाणमाणरेखिलेंजेविचित्र २
पांचवर्षेंलोटलीध्रुवाआंगीं ॥ पिताठाऊकनाहिंतयालागीं,
पुसेमातेसीभक्तराजयोगी ॥ तातकोठेंतोसांगमलावेगीं ३
म्हणेमातातान्हयातोचितूझा ॥ धराधीशबोलतीज्यासप्रजा,
येरूम्हणेपाहीनपितामाझा ॥ नकोजाऊंमारीलराजभाजा ४
पूर्वपुण्येंशुभदिवसऊगवला ॥ मुलांसंगेंतोराजगृहागेला,
राजदृष्टीसन्मूखउभाठेला ॥ पितापाहतोंमोहझळंबला ५
अनीवारमोहासपूरआला ॥ ऊचलोनीमांडियेबैसवीला,
बाळशब्देंखेळवीतनूजाला ॥ नसाहेतेंराणीसकोपआला ६

उंचबळेक्रोधाग्निशिखाटाकी ॥ म्हणेकोणबैसलाराजअंकीं,
रावकैसाखेळवीकवतूकीं ॥ ध्रूवराजाहोईलधरालोकीं ७
धरोनीयांसापत्नभावचित्तीं ॥ पदेंलोटोनीपाडियलाक्षितीं,
रडतगेलामाउलीजेथहोती ॥ अश्रुपातेंहालवीनेत्रपातीं ८
म्हणेमातातान्हयाकायझालें ॥ कोणेंपापीयेंतूजगांजियेलें,
मजरायेंमांडियेबैसवीलें ॥ राजभाजेनेंपदेंलोटियेलें ९
वुझावीतांमाउलीकायबोले ॥ आम्हींदेवासीनाहिंपूजियेलें,
येरुबोलेतादेवकसाआहे ॥ वसेकोठेंतोसांगलवलाहें १०
मायबोलेसर्वत्रदेवआहे ॥ चराचरव्यापूनविश्वराहे,
तयालागींधुंडितीमहायोगी पूर्वपुण्येंदर्शनतयालागी ११
तुझीतुद्वीकायबाळयसान ॥ तुलाकैसेंदेईलदरूषण,
ध्रूवबोलेत्यागीनतरीप्राण ॥ हरीदेईनाजरीदरूषण १२
उभाजैसातैसाचनिवेगें ॥ रडतपाठीलागलीमायमागें,
पुत्रगेलारायासिदूतसांगे ॥ रायझालाव्याविरामोहसंगें १३
सर्वसौख्याचेंमूळबाळमाझें ॥ ध्रूवगेलावेणारराज्यओझें,
वनींप्राणत्यागीनलोकलाजे ॥ कायजीणेंमीरलेंदुष्टभाजे १४
लवलाहींलागलाध्रुवापाठी ॥ म्हणेबाळाएकबाएकगोष्टी,
वुझावीतोतुजधरूनिहनूवटी ॥ तूजविणेदाटलाप्राणकंठीं १५
फीरमागेंदेईनयेकगांव ॥ ध्रुवबोलेदेईलदेवराव,
पांचगांवदीधलेफीरआतां ॥ ध्रुवबोलेमागेनजगन्नाथा १६
रायबोलेदेईनयेकदेश ॥ ध्रुवबोलेदेईलजगदीश,
अर्धराज्यदीधलेंआणतुझी ॥ ध्रुवबोलेदेवासिलाजमाझी १७
सर्वराज्यदीधलेंफीरमागें ॥ ध्रुवबोलेदेइजेरमारंगें,
स्नेहकारेंसांडिलाध्रवाआजी ॥ काळतोंडाजाहलोंजगामाजी १८
ध्रुवबोलेपितयासतातदेवा ॥ आतांयेतोंमीलोभअसोंद्यावा,
हरीभक्तीचालोभकसादेहीं ॥ अनूतापेंकोंदल्यादिशादाही १९
सर्वभावेंउभवनिदोनबाही ॥ म्हणेदेवाभेटदेलवलाहीं.

निरंजनींजावोनिउभाराहे ॥ शोकआक्रोशकरूनियांबाहे २०
दुरूनीयां अष्टाक्षसुतापाहे ॥ तयादृष्टीसायुज्यपदालाहे,
जवळयेऊनीपुसेबाळकासी ॥ वयसानेंतूंकोणवनवासी २१
पुर्ववृत्तांतसांगेनारदासी ॥ आयकोनीतोषळादेवऋषी,
गुरुमंत्रावाचोनिदेवकैंचा ॥ श्रुतीसर्वबोलतीअशीवाचा २२
सकलमंत्रांमाजीहरिमुख्यसाचा ॥ मंत्रराजद्वादशअक्षरांचा,
ध्रुवाकानींसांगूनिमुनीगेला ॥ जपतांचीतोहृदयींप्रगटला २३
चतुर्भूजसायूधघननीळा ॥ तयादृष्टीसन्मूखउभाठेला,
दिव्यरूपेंतध्रुवेंदेखियेलें ॥ नमस्कारोनीमनींपूजियेलें २४
देवबोलेतूंकायइछितोसी ॥ धराधीशकींस्वर्गभोगवासी,
ध्रुवबोलेमजभक्तिसदादेई ॥ पददीजनउठवीदुजीआई २५
ध्रुवयानींतोवाहुनियांनेला ॥ ध्रुवस्थानींतोअढळबैसवीला,
चंद्रसूर्यनक्षत्रग्रहतारा ॥ सप्तऋषिहीघालितीज्यासफेरा २६
ध्रुवाख्यानएकतीगातियांचे ॥ ध्रुवासनींहाअढळवासत्यांचे,
चिंतामणीगावोनिगुणसाचे ॥ सौख्यपावोनीहरीपदींनाचे २७

प्रबंध.

उद्धवासुखाचारांगा ॥ साधुनिदावागांवागेला ॥ ध्रु० ॥
जाहलोंसख्यात्यावांचुन आम्हीयांचुनदीनावाणी,
सोडलेंपहासंदेहा गेहादेहाकुडतापाणी,
पातलांअम्हासक्रूपाळा रहितकपाळाहीरंडगाणीं,
मारितांहकाकनवाळा ताडुनिभाळाशिंगलेपाणी,
वाकडीकशीत्यादासी वाटुनिखाशीकेलीराणी,
ध्रुमाळ ॥ टाकोनिआम्हालाजाउनिबसलादुरी ॥
खळतोतिच्यासहनानारसचातुरी ॥
बैसलोंहकामारितकींगोकुळपुरीं ॥
भाउजीभल्याचीरीतनव्हेकींपरी ॥

वसुमुस व्यसदेव व्यास शुक नारद.

कांतिनेंतयाल्लामोहुनिघेउननेउनकेलाचेला ॥
उद्धवासुखाचारांवासाधनदावागांवागेला १
अक्रूरकशाचामेलाउलथुनगेलाकाळचवाई ॥
दावोनिकळाचालीलावनमालीलाकेलीघाई ॥
मोहूनतयाएकांताघेउनकांतागेलागाई ॥
यापापभरानेंकैसाराहिलंपैसाहोशिवराई ॥
त्याखोटयालोक्याकोल्ह्यालाजनमेल्यापडलाडाई ॥
धुमाळ ॥ कडकडांरदनचावुनबोटेंमोडितों ॥
त्यापोटभरूवरफारखडेफोडितों ॥
तापोनमनामधिंफारशिव्याझोडितों ॥
टाकिनाकसाअद्यापिकुटिलखोडितो ॥
दावोनिआम्हांलाकावाप्राणविसांवाफितवुनिनेला ॥
उद्धवासुखाचारांवासाधुनदावागांवागेला २
दुसऱ्यासनद्यावेदोषमनामधिंरोषधरोनिकशाला ॥
काळजीनवाहेकांहींकरूणानाहींबाइम्हशाला ॥
अंतरींधरावरखोटानिर्दयमोठादाटकुशाला ॥
वाकळाकरुनियांगोळालाजनपोळाघेइउशाला ॥
त्यातशापिशालाशालाउंचकशालादीपमशाला ॥
धु० ॥ बायकाकशाह्याफसवुनिगेलागडी ॥
वाटलीकशीयाकुबडीबहुफांकडी ॥
उद्धवाअम्हीतरआलोंसखयारडी ॥
हेंज्ञानतुझेंतरफारचअगपांखडी ॥
नरसिंहविभूच्यापायासाचपहायाजीवभुकेला ॥
उद्धवासुखाचारांवासाधुनदावागांवागेला ३

कितीएक कवींची सुभाषित कविता.

श्लोक.

गांज्याओढुंनको, सुरापिउंनको, तूंभांगघोटूनको,

गोळीखाउंनको, अफूगिळुंनको, माजूमसेवूंनको;
कांहींघोरुंनको, उगाफिरुंनको, वेश्याहिपाहुंनको,
विद्याज्ञानधनासदामिळविल्यावांचूनराहूंनको १

सवय्या.

१वैभव २शाश्वत नाहिंच यास्तव कांहिंतरी उपकार करा ॥
३धर्मचि हा परलोकसखा निजतारक होइल तोचि खरा ॥
दुर्जनसंगति सोडुनि दुर्मति सज्जनसंगति नित्य धरा ॥
श्रीहरिचे मनिं पाय धरा ४निजतारणिं हाच उपाय बरा १

पाहुनि दीनजनास जळाविण मीन तसा अतिदुःखित होतो ॥
कष्टवुनी निज देह जना बहु तुष्टवि निश्चचि साधु अहो तो ॥
जो उपकार करी सुजनावरि अंतरिं निर्मळ भाव धरीतो ॥
साधितसे परकीयहिता परि साधन आत्महितींच करी तो २

मृत्युपरीसहि ५निर्धनता अति दारुण तेज जनांत हरी ॥
जो निज कीं परकीयहि पाहुनि ६निर्धन तो अपमान करी ॥
स्त्री सुतही अवमानि निरंतर भाषण कोणि मनीं न धरी ॥
दुःखचि अंतरिं बाहिर त्यास महीवरि ७दुर्गति हीच खरी ३

८अर्थचि या कलिमाजि जना ९परमार्थ असा दुसरा न दिसे ॥
अर्थ मिळेल कसा मज राहिल तो जवळी मनिं हेंचि वसे ॥
अर्थसुयोग वियोगहि केवळ दुःख १०अजस्रहि देत असे ॥
११अर्थपरासि कळेचि न हा वरि अर्थ असोनि अनर्थअसे ४

१२जीस गमे पद १३अन्यगृहीं जर टेवियलें जणु सर्पशिरीं ॥
वाक्य जिचें अतिदुर्लभ ज्यापरि दुर्भिळ जें धन १४लोभिकरीं ॥

१संपत्ति. २अक्षय. ३परोपकाररूपधर्म. ४आपणालातारण्यास. ५दारिद्र्य. ६निर्धनातें. ७नरकवास. ८धनद्रव्य. ९खरालाभ. १०फार. ११धनलोभ्यास. १२ज्यास्त्रीस. १३परगृहीं. १४कृपणाच्याहातीं.

[१]कांतसमागम तेंचि गमे [२]सुखपर्व नसे जरि [३]वित्त घरीं ॥
शांतमनें निजकांतमतें करि [४]कृत्य [५]सती जनिं तीच खरी ५

श्लोक.

[६]अर्ता ये ऐक धूर्ता अवगुण [७]शशिचे हा सदाचा अपुर्ता ॥
एकेरात्रीस पुर्ता तदुपरि टपतो राहु खग्रास कर्ता ॥
ऐशाल डाग वर्ता पतिविरहिणिचा शस्त्र जो प्राणहर्ता ॥
[८]मासांतीं शून्यवार्ता शशिमुखि वनिता सांडिं हा शब्द पर्ता ६

कोणी एक वनीं विलक्षण [९]वधू मेघोदकें जन्मली ॥
बाल्लीं नरनाम तीस असतां स्त्रीनाम ती पावली ॥
पांचांहीं प्रगिली तयांतुनि तिहीं अत्यादरें वाहिली ॥
तेथें ती श्रम पावली ह्मणुनियां कर्णाश्रमीं राहिली ७

कांतेला पति तोच मान्य हृदयीं जो का असे[१०]जोडका ॥
संपत्तीविण त्यांस ती गणितसे जैसा कडू दोडका ॥
जेथें कामिनिचें असे बळ बहू [११]निर्माल्य तेथें पती ॥
ऐसें काय जिणें [१२]सुधाम असुनी जावें अरण्या प्रती ८

[१३]स्वच्छंदें स्वपराक्रमें [१४]स्वकृषिचीं धान्यें स्वकांताकरें ॥
सिद्धान्नें विविधें समर्पुनि करीं विप्रांसि अत्यादरें ॥
[१५]तच्छेष प्रतिवासरीं स्वसदनीं सेवी सुरांची महा ॥
आनंदें करि [१६]भुक्तवंत नरतो मी [१६]भुक्तराया नहा ९

चंद्राला दिवसा प्रकाश नसणें ये [१७]कामिनीला [१८]जरा ॥
पद्मावीण तळें [१९]निरक्षर मुखें जो नेटका गोजिरा ॥

१पतिसमागम. २सुखातिशय. ३धन. ४गृहकृत्य. ५पतिव्रता. ६इकडेये. ७चंद्राचे. ८अमावास्येस. ९लेखणीवर संकेत. १० धनसंपादन. कर्ता. ११निस्तेज. १२ संपन्नगृह. १३स्वेच्छेनें. १४घरच्याशेतचीं. १५ब्राम्हणजेवूनराहिलेलें अन्न. १६जेवलेला. १७स्त्रीला. १८वृद्धत्व. १९विद्याशून्य.

दात्याला धनमान फार असणें दारिद्य विद्वज्जना ॥
दुष्टांचा [1]पगडा [2]महीपतिगृहीं हीं सात [3]शल्यें मना १०

येईल भानु उदयाप्रति पश्चिमेशी ॥
चालेल मेरु खडकीं[4] जनि[5] उत्पलाशी ॥
होईल तेज कधिं [6]शीतल [7]पावकाचें ॥
होईचना [8]उलट भाषण सज्जनाचें ११

निंदोत वानोत सुनीतिवंत ॥ असो नसो वा कमला गृहांत ॥
यो मृत्यु कीं आज घडो युगांतीं ॥ सन्मार्ग सोडोनि भले नजाती १२

अंभोनिधीनें वडवानळाला ॥ श्रीविष्णुनें त्या पदलांछनाला ॥
समर्थ ज्याला धारितील हातीं ॥ त्याकारणें प्राणहि वेंचिताती १३

पति असोनि अनंत [9]पतिव्रता ॥ ह्मणविते करिते पतिच्या हिता ॥
पति करी अपुल्या पतिच्या सुता ॥ नवल वाटतसे मज बोलतां १४

विधीनें खळाच्या मुखीं हे [10]भुजंगी, जिभेच्या मिषें ठेविली चंचलांगी ॥
तिणें [11]चाटला कोणतो वांचला हो, तया कोणता मंत्रिहीभेटलाहो १५

आर्या.

[12]परगुह्यगोपनक्षम, [13]गुणमय सकलांसि फार आवडती ॥
सज्जन वस्त्रासम हे, परि [14]खळमूषक तयांस कुरतुडती १६

आकाशारंगविती, यत्नें तो निर्मितोचि चित्र जळीं ॥
न्हाणी वायुस जळें, [15]करितो उपकार जो जगांत खळीं १७

विसराति अपकारातें, उपकारातेंचि साधु आठविती ॥
कीं सोशितां न साविति, होय वपु न सोशितां न आठविती १८

कविस रुचे घालावें, विषयसुख करूनि घोर तप डावें ॥

---

१ चलती. २ राजगृहीं. ३ दुःखदायक गोष्टी. ४ उत्पत्ति. ५ कमलास. ६ थंड. ७ अग्नीचें. ८ अन्यथा. ९ पृथ्वीवर संकेत. १० सर्पीण. ११ दंशिला. १२ गुप्तगोष्ट किंवा गुह्येंद्रिय. १३ सद्गुणीपक्षीं तंतुविशिष्ट. १४ दुर्जन हेच उंदीर. १५ व्यर्थव्यापार.

मूर्खासि आवडे बहु, जेवुनि सस्त्रीक घोरत पडावें १९

श्लोक.

शास्त्रें फार अपार जीवित तुझें अत्यल्प कीं मानवा,
तेंही विघ्नशताभिभूतचि असे नाहींच रे वानवा,
घेईं यास्तव सार भूतचि असे जो अंश त्यातें बुधा,
घेतो हंस जसा पयोन्वित जला पासूनि एक्या दुधा. २०

सिंहाविषयीं.

१दिगंताला गेले २मदमलिनगंड ३द्विपपती ॥
४करेणू कारूण्यास्पद ५मृगहि ते तुच्छ दिसती ॥
अतां ज्यांचीं अग्रें परम कठिणें तीव्रभसती ॥
नखांचेंत्याशौर्य प्रकटिल कुठे हा ६मृगपती ॥ १ ॥

७गिरिगव्हरांत गुरूगर्ववाहुनी ॥ गजबालका फिरंनकोचजाउनी ॥
जरिजाणतील८ हरितूजलातरी ॥ करिणीचमात्रउरतीलभूवरी २

मेघाविषयीं.

आशेतें धरिती तुझ्या करपती शेतें जयांचीं अती,
त्यांतें सोडुनि दावितोसि अपुलें औदार्य कीं पर्वतीं,
स्थूळत्वासभुलोनि दीन जन ते कां टाकिले बा असे,
वाटेकीं अविचार हा९ जलधरा बा योग्य तूतें नसे ३

सरोवराविषयीं.

अशीही १०संपत्ती असुनि ११सलिलाची तुजजरी,
तृषार्तांची तृष्णा नहरिशि१२सरा व्यर्थचि तरी,
१३निदाघीं१४सूर्यांशू करितिलजयीं शुष्क तुजला,
तयीं कोणाची तूं हरिशिल तृषा सांग मजला ४

१पळाले. २मदोन्मत्त. ३हत्ती. ४हत्तिणी. ५हरिणवगैरे. ६सिंह. ७पर्वत गुहेंत. ८सिंह. ९हेमेघा. १०समृद्धि. ११उदकाची. १२हेस रोवरा. १३ उन्हाळ्यांत. १४रविकिरण.

समुद्रा विषयीं आर्या.

[1]रे अर्णवा तुझीं हीं, रत्नें विस्तीर्ण हा तुझा[2]काय,
व्यर्थचि कीं तृषितांच्या, वदनीं न तुझें कदापि जलजाय ५

कल्पवृक्षा विषयीं.

[3]औदार्य त्रिजगीं असे विदित तें[4]उत्पत्ति ही सागरीं,
आहे[5]नंदनकाननांतवसती [6]सौगंध्य चित्ता हरी,
दात्यांचागुरुजोअसा[7]सुरतरू त्यागुणमोठेअसे ॥
पात्रापात्रविचारणा जरिवसे त्या मोलकोठेंनसे ॥६॥

सरोवराविषयीं.

आकाशमार्ग धरितीलचि हे [8]विहंग ॥
जातीलफुल[9] सहकारतरूसि [10]भृंग ॥
येशी[11]सराजरि[12]कृशत्वअसोनि मोठें॥
हें[13]दीनमीनकुळ जाइल सांगकोठें ॥७॥

मोराविषयीं.

मयूराचींपिच्छें ह्मणति [14]सखया त्याग न करीं ॥
अह्मी आहों तों तूं दिससि बरवा गा बहु परी॥
[15]परित्यक्तें आह्मी [16]यदुपतिशिरीं कीं नृपशिरीं ॥
विराजूंसन्मानें परि गतितुझीतूंच विवरीं ॥८॥

कोकिळाविषयीं.

बैसोनीसखया[17] पिका उगेच तूं मार्गप्रतीक्षाकरीं ॥
जोंभांबे फुलती सुगंध सुटती येई[18] मधू तोंवरीं ॥
तेंव्हां सार्थक तेसपावतिलबा हीं गोडवाक्यें तुझीं ॥
सध्यां ग्रीष्मअसे धुळी उडतसे नेत्रास दे दुःखजी ॥ ९॥

१हेसमुद्रा. २ देह. ३उदारपणा. ४जन्म..५इंद्राचीबाग. ६सुगंधिपणा. ७कल्पवृक्ष. ८पक्षी. ९आम्रवृक्ष. १०भुंगे. ११हेसरोवरा. १२ अल्पत्व. १३अगतिक मासे. १४हेमयूरा. १५त्यांटाकिलेली. १६विष्णूच्यामस्तकीं. १७हे कोकिलपक्ष्या. १८वसंतसमय.

कोकिळाविषयीं.

येथें समस्त बहिरे दिसतात लोक ॥
कांशब्द बा मधुर तूं करिशी अनेक ॥
हे मूर्ख ज्यांस किमपीहि नसे [1]विवेक ॥
[2]रंगावरूनि तुजला गणितील[2] काक १०

कावळ्याविषयीं.

[3]काका कुशब्द करिशी कारं तूं सुखानें ॥
नाहींच दोष तुज काय वदूं मुखानें ॥
[4]धाताच मूर्ख गमतो बहु कीं अशास ॥
जो दे [5]पिकासह [6]रसाळ नगीं निवास ११

कर्णाला कटु शब्द सोडुनिउगा तूं बैसशी बा जरीं,
काका आम्रतरूवरी मगतुला कोकिळ मानूं तरी,
कीं वस्तु [7]स्थळैभवें करूनियां मोठेपणापावती,
नेपाळेश्वरभाळलग्न चिखला कस्तूरिकामानिती १२

कुत्र्याविषयीं.

बांधोनि कृत्रिम [8]जटा भरिमानसारी,
झाला जरी [9]शुनक सिंहपदाधिकारी,
[10]मत्तेभगंडतटभेदन पंडिताची,
तो गर्जना कशिकरील [10] मृगाधिपाची १३

अल्पत्वाविषयीं.

[11]माळाकारकरीतयातरुवरी सामान्यदृष्टीपरी ॥
याअल्पा बकुलावरी न विपुल प्रेमाधरी अंतरीं ॥

---

[1]विचार. [2]काळेपणावरूनच. [3]कावळा. [4]ब्रह्मदेव. [5]कोकिळासह. [6]आम्रवृक्षावर. [7]स्थानमाहात्म्यानें. [8]आयाळ. [9]कुत्रा. [10]मत्तहत्तीचीं गंडस्थळें फोडणाऱ्या सिंहाचीगर्जना. [11]माळी.

पुष्पांचा भर फार यासचि पहा आला असे लौकरी ॥
भृंगांच्या मधुरस्वरें परिमळें सर्वां दिशांते भरी १४

व्यर्थ मनोरथाविषयीं आर्या.

येइल वसंत आतां, देइल [१]चिरनष्ट मधुर [२]मजवाचा ॥
ऐसें चिंती पिकतों, आदळला शर उरांत [३]लुब्धाचा १५

श्लोक.

येईल भानु उदयाप्रति अल्पकाळें ॥
होईन मुक्त सुटतां [४]शतपत्रजाळें ॥
ऐसें [५]अली [६]मुकुलबद्ध मनांत चिंती ॥
तों [७]पद्मिनीस उपडी मदमत्त हस्ती १६

आर्या.

ज्याचीझाली [८]स्वर्द्रुम कुसुमरसें पूर्ण कामना सारी ॥
त्या भ्रमराला पुष्पांतरसेवाही [९]विटंबना भारी १७
जिंकी सकळ परिमळा ऐशा कुसुमांत ठेवुनी पाय ॥
पुष्पांतरास जाऊं इच्छिसि मधुपा ह्मणूं तुला काय १८

प्रभाकरकविकृत लावणी.

लक्ष्मी पार्वती संवाद.

लक्ष्मि गर्वें निंदाबोलुनि झिडकारिति पार्वती ॥
अहे ठाउक पुरूषार्थ तुझा तुज प्रीय असो पशुपती ॥ध्रु॥
स्मशान वासी भुषण भयंकर पिंगट मुकुटीं जटा ॥
भाळचंद्र ज्या तीन नेत्र भस्माचा कपाळीं पटा ॥
व्याघ्रांबर गजचर्मांबर परिधान शुद्ध कानफाटा ॥
रूंडमाळ ती कांठिं कुंडलें भुजंग रुळती कटा ॥
त्रिशूल पाणी त्रिपुंड्र भाळीं लोहकंकण मणगटा ॥

---

[१]बहुकाल गेलेली. [२]वाणी. [३]पारध्याचा. [४]कमळरूपजाळें. [५]भ्रमर. [६]कळ्यांत कोंडलेला. [७]देंठासुद्धां कमळास. [८]कल्पवृक्ष. [९]फजिती.

नंदि वहन सर्पाचा सदोदित करि कमरे लंगुटा ॥
कसा अवडतो शंकर गिरिजे सांग तुला मजप्रती ॥
लक्ष जन्मिचें पातक ह्मणउनि पडलिस ऐशा हतीं ॥ १ ॥ ल०
भोळामाझा सांब लक्षुमी उगाच निंदूं नका ॥
अनाद्यंत ज्या अगम्य सुख तें अलभ्य ब्रह्मादिका ॥
सोळा सहस्रशत एक मुख्य तुह्मि आठजणी नायिका ॥
कार्यवादु तो कृष्णकसा करिपूर्ण मनोरथ सखा ॥
वक्रदंत शिशुपाळ कंसही कपटें मर्दुनिबका ॥
प्रतापबहु वर्णितां कशा भाळल्यांत गोरक्षका ॥
जरासंधरिपु भयें वसवली जळांत द्वारावती ॥
तस्करास कसा श्वशूर जडला हा भीमक भूपती ॥
मच्छ कूर्म हा सूकर झाला सिंह वामन श्रीपती ॥
जन्म गेला पहा अशाखालिं ह्मणे लक्ष्मीला पार्वती ॥ २ ॥ ल०
भुतें पिशाचें यक्ष ब्रह्मराक्षस हे ज्याचे दुत ॥
श्वान सभोंते मिळवुनि संगें फिरे भीक मागत ॥
भुंभुं वाजवि शंख मुखानें चिताभस्म लावि नित ॥
शूर्पकर्ण षण्मुख जयाचे नवल परीचे सुत ॥
मनागमे तिथे निद्रा करितो जिवंत पाहतां भुत ॥
हिमालयाचें थोर असें प्रारब्ध पाहुन विस्मित ॥
धन्य तुझी पार्वती अशाची राखितेस चित्तवृती ॥
दैवदशा भर्तार तामसी कठीण गे तव गती ॥
लक्षुमि गर्वें निंदा बोलुनि झिडकारिती पार्वती ॥
अहे ठाऊक पुरुषार्थ तुझा तुज प्रीय असो पशुपती ॥ ३ ल० ॥
अनंत घेतो जन्म तुझापति क्षीर समुद्रामधीं ॥
शेषावर निद्रिस्त नाभिवर चार मुखाचा विधी ॥
वहन विहंगम दिलें सुदर्शन कळुन शंकरें अधीं ॥
सुरासुरीं तुजसाठिं मंथिला पराक्रमें जळनिधी ॥

इच्छा करिती प्राणिमात्र तूं चंचळ नाहींस सुधी ॥
शंख सहोदर तुझा लक्षुमी श्रीमंत झालिस कधीं ॥
कृपानिधी हा सांब वसे अर्धांगिं मि त्याची सती ॥
लिला तयाची विचित्र भासे विदीत सर्वां प्रती ॥
मच्छ कूर्म हा सूकर झाला सिंह वामन श्रीपती ॥
जन्म गेला पहा अशाखालें ह्मणे लक्ष्मीला पार्वती ॥ ४ ॥ ल०
तपसामर्थ्यें करुनि शिवाला भस्मासुरें जिंकिलें ॥
धरुनि तुला पार्वती त्वरेनें स्कंधावर वाहिलें ॥
लपूं लागला सांब तेव्हां मम पतीस पाचारिलें ॥
मोहनी रुप प्रत्यक्ष धरुनि त्या राक्षसास मारिलें ॥
गजेंद्र करितां धांवा नक्रासह त्या उद्धारिलें ॥
सुधन्व्यास तैलामधिं तळतां तैल थंड जाहलें ॥
अशी घालितो उडी संकटीं बघ माझा श्रीपती ॥
कोमलांग राजीवनेत्र नव्हे शिवासारखा जती ॥
लक्षुमि गर्वें निंदा बोलुनि झिडकारिति पार्वती ॥
अहे ठाउक पुरुषार्थ तुझा तुज प्रीय असो पशुपती ॥ ५ ॥ ल०
नको सांगु बडिवार रिकामा लक्षुमि नानापरी ॥
नंदाचीं गोधनें चारिलीं कुंजवना भीतरीं ॥
मुखांत घालुनि वेणु वाजवुनि मोहित करि सुंदरी ॥
गवळ्याचें उच्छिष्ट भक्षिलें नव्हे निर्मळ श्रीहरी ॥
श्यामवर्ण सर्वांग खोंवितो मयूर पिछें शिरी ॥
नवनित चोरें कसें दैत्याचें मर्दन केलें तरी ॥
लग्न लाविलें बसून रिसाशीं कुब्जा होती दुती ॥
किती येकेक गुण सांगु ऐकतां दुःखित होशिल चित्तीं ॥
मच्छ कूर्म हा सूकर झाला सिंह वामन श्रीपती ॥
जन्म गेला पहा अशा खालिं ह्मणे लक्ष्मीला पार्वती ॥ ६ ॥ ल०
अनंत कोटि ब्रह्मांड निर्मिता जगांत जगवेगळा ॥

चार वेद सा शास्त्रें धुंडितां कुंठित झाल्या कळा ॥
निराकार निर्गूण सगुण मी पाहुनि पडलें गळां ॥
जन्मोजन्मि हा असो पती मज घनश्याम सांवळा ॥
परमसुशिल निष्कलंक वानिं उद्धरालि अहिल्या शिळा ॥
नामस्मरणें शीतळ झाला सांब देह सागळा ॥
मुकुटमणी बैकुंठपीठ ज्या अमर सदां वंदिती ॥
प्राप्त व्हावे हे चरण ह्मणुनि किति समाधिस्थ बैसती ॥
लक्षुमि गर्वें निंदा बोलुनि झिडकारिति पार्वती ॥
अहे ठाउक पुरुषार्थ तुझा तुज प्रीय असो पशुपती ॥ ७ ल० ॥
ताडपत्र शृंगार ह्मणुनि म्यां छाळिलें जइं शंकरा ॥
प्रसन्न झाला महेश मज समजावी घेऊनि करा ॥
शृंगाराचे पर्वत पडले अमोल एकक हिरा ॥
कुबेराचि संपदा तुळेना अहारे विश्वेश्वरा ॥
एकरूप शिव विष्णू लक्ष्मी गौरी एकस्मरा ॥
लय लावुनि एकाग्र भजावें मृत्युंजय श्रीधरा ॥
लक्ष्मी पार्वतिचा ऐसा संवाद गोड हा खरा ॥
भक्ति पुरस्कर जपुनि करावें प्रसन्ननित हरिहरा ॥
महादेव गुणि सांब हरीच्या चरणांबुजि लोळती ॥
प्रभाकराच्या कवना गुणिजन हेत धरुनि धांवती ३०८॥

लावणी कालियामर्दन.

पूर्णब्रम्हअवतारआठवाअघटितइच्छामात्रेंकरी,
गोपशिशूचींप्रेतेंउठविलिंधेनुसहितकालिंदितिरीं ॥ ध्रु० ॥
गरुडभयेंतोदुष्टकालियासर्पसदायमुनेंतदडे,
स्नानपानसगळेंचराहिलेंलदूरुनिदर्शनमात्रघडे,
मीनमगरउसळोनिसोडितीप्राणातिराच्यापलीकडे,
पक्षिउडुनिअंतरिक्षिजातांअस्मातजाळेंगळुनिपडे,

अरण्यझालेंशुष्कसभोंतेंयमुनाजळगरळानेंकढे,
अमृतघटठेविल्यामुळेंत्याकदंबासकांहींनजडे,
असाभयंकरकाळचकेवळाविखारत्याचाकोणहरी,
उभयतिरींजनवस्तिनकरितीजातिनिघूनग्रामांतरीं ॥ १ ॥ पू० ॥
पूर्वकथाविसरूनिगोवळेचरितधांवतीतृषेमुळें,
गाइवांसरेंमुखेंदटावुनिकळपपुढेंघालितीबळें,
पाणिपितांक्षणींपडालेंनिचेष्टितवदनांतुनटाकितीजळें,
कोणभातांवांचवीलकृष्णाअंतरलीकींघरस्थळें,
मनाह्यअंतरसाक्षित्रिविक्रमनकोधांवग्यानिमिषपळें,
कृपादृष्टीपाहतांचउठलींगाइवत्सगवळ्यांचेंमुळें,
कदंबतरूवरचढुनिपितांबरकसूनिबळकटखोंविनिरी,
उडीटाकितांपाणिउडालेंगगनझांकलेंमुहूर्तभरी ॥ २ ॥ पू० ॥
वृतांतयमुनातिरिंजोझालागोपयेउनितोनिवेदिती,
गोकुळांतजननंदयशोदासहितसर्वआक्रंदविती,
केव्हांभेटशिलशामसुंदराक्षेमरूपतूंआम्हाप्रती,
दिर्घस्वरेंरडतातकितीपडतातपुढेंधांवतीकिती,
बाळेरामम्हणेंस्वस्थअसावेंअजरामरतोजगत्पती,
गर्वरहितकालियाकरूनिवरकृष्णयेइलपहाशीघ्रगती,
शोकनकाकरूंधीरधराहोसत्यसांगतोंपरोपरी,
यादवेंद्रवैकुंठपतीहाशंकरज्याचेंपुजनकरी ॥ ३ ॥ पू०
कालियाहितिमूर्तिविलोकुनिफेंफावतधांवतआला,
नखाशिखापर्यंतहरीलाघालुनिवेढेआंवळिला,
शरीरफुगवुनिपराक्रमानेंदडपुनिवेढाकाढियला,
सुस्वरमुरलीवाजवूनतोभुजंगमोहुनिभूलविला,
नृत्यकरूनियाफणांवरीतोकरूनिमूर्छितलोळविला,
चुडेदानमागतातकांताप्रतापअद्भुतदाखविला,
मुकुंदमाधवलिलावतारी थैथैनाचेफणावरी,

काहिंमुचेनाभुजंगासर्वामुरगाळुनिधरिपुछकरीं ॥ ४ ॥ पू०॥
आदिपुरुषवळखूनकाळियामस्तकठेवीपदांबुजीं,
क्षमाकरींअपराधमाधवामीआहेंतवचरणरजीं,
कृपाकरुनिभगवानह्मणेतूंसांगरिजाउनिमलाभजीं,
खगेंद्रमुद्रामाझिविलोकुनिनाहिंगोष्टकरणारदुजी,
भुजंगआज्ञावरूनिसागरींअनंदकरियेकांतगुजी,
उदकअमृतसमझालेंजाणुनित्रिकाळजनयमुनेसपुजी,
भागवतांतिलगोडकथाशुकपरीक्षितीलासांगेवरी,
त्याचकथेचेंकवनप्रभाकरकरूनसभाडोलवीखरी ॥५॥
पूर्ण ब्रह्मआवतारआठवाअघटितइछामात्रेंकरी,
गोपशिशूंचीप्रीतेंउठविलीधेनुसहितकालिंदितिरीं,

चर्पटपंजर.

भजगोविंदाभजगोपाला ॥भजविश्वेशामूढमते,
त्यजधनदारादिक विषयांतें॥ बहुदेतिलतुजलाभ्रमते १
बालतोंवरीकरितीक्रीडा ॥ तरुणतोंवरीमन्मथपीडा,
वृद्धपर्णाचितेमाधिपडती ॥ ईश्वरभजनींकोणिनजडती २
अंगगळालेंमुंडहिपिकलें ॥दंतभंगलेवदनाहिसुकलें,
वृद्धफिरेघेउनियांदंडा ॥ तरिहिनसोडीआशापिंडा ३
नारीजघनस्तनवदनाला ॥ पाहुनिभुलसीदुर्विषयाला,
मांसवसादिविकारचिबाहें ॥ वारंवारविचारूनिपाहें ४
वयगेल्यावरिकामकशाचा॥ जलसुखल्यावरिडोहकशाचा,
वित्तसंपतांपरिजनतुटतो ॥ तत्वसमजतांप्रपंचसुटतो ५
जोंवरिवित्तोपार्जनकरितो॥ तोंवरिनिजपरिवारहिभजतो,
आल्यावरजर्जरतादेहीं ॥ कोणीनपुसेत्यालागेहीं ६
भजगोविंदाभजगोपाला ॥ भजविश्वेशामुढमते,
त्यजधनदारादिकविषयांतें ॥ बहुदेतिलतुजलाभ्रमते ॥

समाप्त.

ग्रंथकर्त्यांची रसिकजनांस प्रार्थना.

श्लोक.

अनेक काव्यामृत सागरातें ॥ जें शोधितां सार अलें करातें ॥
तें अर्पिलें म्यां रसिकाजनांला ॥ त्यांच्याकरों हृष्ट सदा मनाला ॥१॥
काव्यामृताचा नवनीत भेला ॥ हा गोड लागो तुमच्या जिभेला ॥
याची तुम्ही चाखुनि घ्याल गोडी ॥ तेव्हां सुखाची मिळवाल जोडी ॥२॥

आर्या.

हा संग्रह बहुयत्नें केलाम्यां परशुरामतात्यानें ॥
ज्यानें आवलोकावा पावावी शीघ्र रसिकता त्यानें ॥३॥

श्लोक.

हाग्रंथ माघमासांत दुंदुभी नामवत्सरीं ॥
झाला प्रसिद्ध लोकांत घ्यावया जोगता करा ॥४॥

आर्या.

जरियाचाजन आदर करितिल घेतील हा पाहायास ॥
तरि उत्तेजन होइल मज तिसराभाग तोकरायास ॥५॥

समाप्त.